

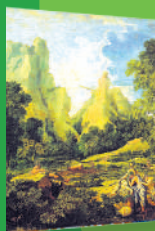
2024

Гене́за

НОВА УКРАЇНЬКА
ШКОЛА

ОЛЕНА ГАЙДАМАКА, НАТАЛІЯ ЛЕМЕШЕВА

МИСТЕЦТВО

8
КЛАС

ЖИВОПИС • ГРАФІКА • СКУЛЬПТУРА • ФОТО • АРХІТЕКТУРА • ЛІТЕРАТУРА • МУЗИКА • ХОРЕОГРАФІЯ • ТЕАТР

Олена Гайдамака, Наталія Лємешева

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 8 класу
закладів загальної середньої освіти

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Київ
«ГЕНЕЗА»
2025

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2025 № 347)

Відповідає модельній навчальній програмі
«Мистецтво. 7–9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти
(авт. *Гайдамака О. В., Лемешева Н. А.*)

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

Вислови думку, досліди,
обговори

Подивись відео

Послухай

Виконай

Твори на дозвіллі

Переглянути електронний додаток до підручника можна за
посиланням <https://cutt.ly/PeBYfbiO> або QR-кодом

Дорогий восьмикласнику! Дорога восьмикласнице!

Перед тобою книжка, за допомогою якої ти поринеш у світ мистецтва минулого. «Все тече, все змінюється», – сказав давньогрецький філософ Геракліт. Відбуваються зміни і в людському суспільстві. Виникають міста і країни, їм на зміну приходять інші. Це і є історія людства. Щоб краще показати цей процес, учені 18 ст. домовились поділити історію на періоди – великі проміжки часу, які відрізняються між собою особливостями життя людського суспільства. Вони виділили три періоди: історію Греції та Риму (античність); свій час назвали «новим». А проміжок між ними, відтинок європейської історії від 5 ст. до епохи Відродження та Реформації (кін. 15 – поч. 16 ст.) – «середніми віками», або середньовіччям.

Тож у цьому навчальному році ти ознайомишся із всесвітньо відомими шедеврами епохи античності, середньовіччя, Відродження та нового часу, пізнаєш особливості художніх стилів, що панували в мистецтві різних епох: романського, готичного, бароко, класицизму, романтизму, реалізму.

Сприйняття та інтерпретація кращих зразків світового мистецтва допоможуть тобі усвідомити роль мистецтва в житті, навчитися висловлювати своє ставлення до творів, а відтак – мати власну думку не тільки щодо творів мистецтва, а й щодо явищ навколишнього світу та життя суспільства.

Рубрики підручника збагатять твої уявлення про світові шедеври, створені в певному художньому стилі («Видатна пам'ятка»), висвітлять досягнення мистецьких епох, дадуть змогу розширити свою обізнаність у сфері мистецтва («Мистецька грамотність»), самовиразитися у практичній мистецькій діяльності, перевірити рівень власних досягнень у царині мистецтва («Перевір свої досягнення»). Сподіваємося також, що ти отримаєш справжнє емоційне задоволення, знайомлячись із мистецтвом різних епох та художніх стилів.

Тож рушаймо в цікаву, пізнавальну й розвивальну подорож світом мистецтва!

З повагою
авторки

ВСТУП

Що вирізняє українців з-поміж інших народів? Нині впізнаваними у світі є державні символи: Державний Гімн, Державний Герб та Державний Прапор України.

А ще візитівкою нашої країни є самобутні твори майстрів (розпис, вишивка, одяг, писанкарство, гончарство та ін.), музичний фольклор тощо. Усе це – складники тисячолітньої традиційної культури, витoki якої сягають ще часів неоліту, до прикладу, гончарство. Усе це несе інформацію про український народ (етнос), є його своєрідним кодом.

Нині досить часто ми можемо спостерігати використання народних мотивів у нашому сьогоденні. У сучасному мистецтві та дизайні це має назву «етнічний стиль».

Гурт **ОНУКА – OZERNA** (<https://cutt.ly/CemPOkxl>).

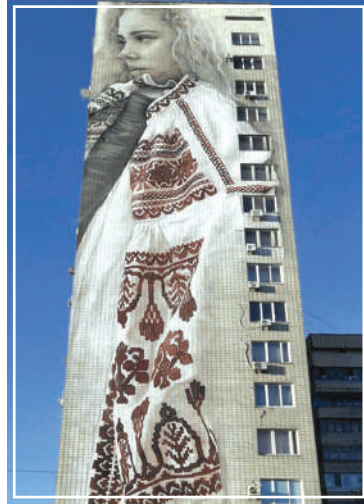
Гурт **Go_A.** – Калина (<https://cutt.ly/HemPP1q3>).

Святослав Вакарчук. «Обійми мене» (кавер у виконанні грузинського гурту «Браво», <https://cutt.ly/UemPSb3E>).

Степан Чарнецький. «Ой у лузі червона калина» (у виконанні іноземних співаків, <https://cutt.ly/8emPKgoC>, <https://cutt.ly/eemPFn6h>).

Які етнічні мотиви простежуються в композиціях сучасних рок-музикантів? Які нові акценти зазвучали в каверах відомих українських пісень? Чому, на твою думку, іноземні виконавці виконали ці пісні? Які етнічні / національні «повідомлення» несуть зображення на світлинах?

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. *Стиль* – сукупність характерних ознак, особливостей, властивих чому- або кому-небудь. У побуті ми можемо виділити *стиль* певної людини за характерною манерою поводитися, говорити або одягатися. В історії може йтися про *стиль доби* як сукупність ознак, характерних для певного проміжку часу. У мистецтві *художній стиль* – це сукупність ознак, які характеризують мистецтво певної доби. Або індивідуальна манера художника / музиканта / актора (*стиль митця / мисткині*) з притаманними його / її виконання засобами виразовості, творчими прийомами, що склалися у процесі творчої діяльності.

Поміркуй, як ти опишеш стиль доби сучасної України. Наведи приклади сучасних музикантів, акторів / актрис тощо, які, на твою думку, мають власний особливий стиль. Спостерігай за своїми друзями й подругами. Чи має хтось із них свій індивідуальний стиль, у чому він проявляється?

Марія Приймаченко. Молодий левчик

Артоб'єкт у Києві

Українська земля подарувала світу цілу плеяду митців та мисткинь з особливим і неповторним *авторським стилем*. Наприклад, унікальні фантастичні образи звірів, птахів, рослин Марії Приймаченко ще в минулому столітті підкорили світ і сьогодні продовжують надихати інших митців на творчість.

Поміркуй, чи збережено художній стиль Марії Приймаченко у творах сучасних митців та мисткинь. Що є характерним для нього (образи, засоби художньої виразовості тощо)?

Видатна пам'ятка

Трипільська кераміка

Сьогодні весь світ знає про Україну й незламний дух нашого народу. Втім, недостатньо відомо, що ми – одна з націй, коріння якої сягає прадавніх цивілізацій світу. На території нашої країни знайдено давні поселення, яким понад десять тисяч років, а вік «Королевської стоянки» на Закарпатті оцінюють у майже мільйон років. Наша культурна та історична спадщина – перлина європейської історії. І ми маємо чим пишатися та ділитися відкриттями про минуле України з усім світом!

Прадавня **трипільська культура** – унікальне явище в історії людства. Дивовижної краси майстерно зроблена кераміка найрізноманітніших форм, орнаментів і призначення, великі поселення на берегах річок, прямокутні хати з розписаними стінами є її головними розпізнавальними рисами. А існувала ця дивовижна культура понад 6 тисяч років тому (!) не деінде, а, зокрема, на території нашої країни: нинішніх Київщини (с. Трипілля), Черкащини (с. Тальянки, неподалік Умані), Вінниччини (с. Буша) та ін. Уяви, вже в ті часи трипільці мали великі поселення з одно- і двоповерховими будівлями, створювали майстерні керамічні вироби, плавили мідь і виготовляли з неї знаряддя праці та прикраси. А ще вони володіли ткацтвом, завдяки якому вдягалися майже по-сучасному – в одяг з тканин (а не зі шкіри), виготовлених на ткацькому верстаті або плетених гачком.

Орнаменти трипільської кераміки – не просто прикраса, а візуальна інформація про світогляд і цінності людей того часу. Поміркуй, про що свідчить «сюжет зростання колосу», «хвилі» або «драбинки від землі до неба», «знаки сонця» або «Всевидячого ока» в розписах посуду та будинків. Доведи або спростуй, що трипільській кераміці притаманні ознаки художнього стилю. Поміркуй про спільні риси традиційної української хати та будинку давніх трипільців.

Будинки трипільців. Реконструкція

Видатна пам'ятка

Ймовірно, ти неодноразово бачив / бачила на світлинах чи по телебаченню цей неймовірно гарний ювелірний виріб – скіфську Золоту пектораль. Це унікальна нагрудна прикраса скіфського царя 4 століття до н. е. Її вага – 1150 г, діаметр – 30,6 см. Золоту пектораль вважають найбільшою археологічною знахідкою 20 століття. Цей шедевр світового мистецтва було знайдено на території сучасної України (на Дніпропетровщині, поблизу м. Нікополь).

У мистецтві скіфів, войовничого кочівного народу, який перебував на землях сучасної України понад 2000 років тому, відобразилися їхні світобачення й цінності. Зокрема, те, що скіфи брали участь у боях, полювали й розводили тварин. Тому закономірним є домінування в мистецтві скіфів анімалістичного жанру, так званого «звіриного стилю» – зображення реальних і фантастичних тварин у русі, фізичній та емоційній напрузі.

Опиши свої враження від зразків мистецтва скіфів (<https://cutt.ly/hemP0jWT>). Що свідчить про високий рівень майстерності давніх ювелірів? Чи підтверджує «звіриний стиль» свою назву? Поясни.

«Скіфський олень» – спеціальний приз Київського міжнародного кінофестивалю «Молодість» – присуджується кінатографістам за видатний особистий внесок у розвиток світового кіномистецтва. Вислови свої припущення, чому саме цей образ було обрано.

Якщо говорити про пращурів українців, то ними були певною мірою всі народи, що в давнину жили на теренах сучасних українських земель (трипільці, скіфи, сармати, кімерійці, фракійці, хозари, татари, праарійці та багато інших). І кожен з них зробив свій внесок (мистецький, мовний тощо) у формування української культури. Водночас український народ, як і кожен інший, особливий унікальністю своєї матеріальної та духовної культури, мови, ментальності, історії тощо.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ З ОДНОКЛАСНИКАМИ / ОДНОКЛАСНИЦЯМИ (на вибір)

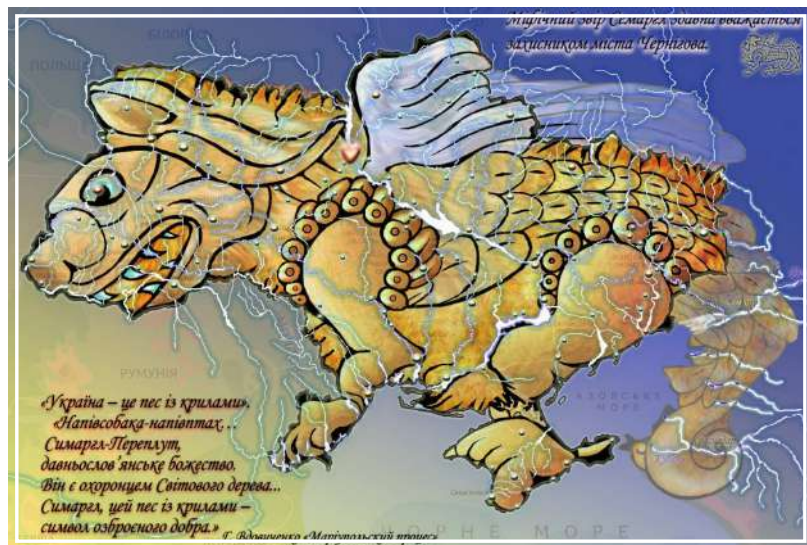
1. Неймовірні, технічно складні й дуже цікаві витинанки Миколи Теліженка сповнені змістами, думками митця про наших пращурів. Він писав: «...Відчуваєш себе творцем, і який ти світ на цьому чистому папері витнеш, такий і ти сам, такий і світ, що ти будуєш...» Які світи створив художник? Висловіть свої думки та ставлення до його творів.

2. Міфічний звір Семаргль (Съмарьглъ) – напівсобака, напівптах – божество пантеону божеств Русі-України, що є охоронцем Світового дерева, символом озброєного добра.

Обговоріть зображення. Що воно вам нагадує? Із чим у вас асоціюється вислів «озброєне добро»?

3. Стиль нашого одягу – це вияв власної індивідуальності. Одяг відображає наші вподобання та ритм життя. За одягом можна багато дізнатися про людину: риси характеру, смаки тощо.

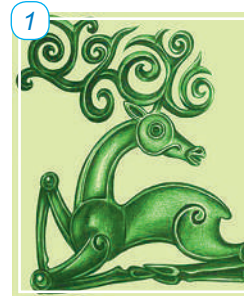

Про що може «розповісти» стиль одягу твого друга чи подруги: чи відповідає він його / її характеру?

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

1. Разом з однокласниками та однокласницями організуйте флешмоб до пісні Артура Железняка та Маші Лічі «Ми з України» (колективна діяльність, <https://cutt.ly/semPGKzZ>): придумайте рухи, опрацюйте колективне виконання; продумайте одяг (костюми), реквізит (можливо, з дотриманням певного стилю). Презентуйте флешмоб.

2. Створи ескіз для оздоблення одягу за мотивами трипільського чи скіфського мистецтва (художні матеріали на вибір).

ПРОЄКТ

Групова робота. Теми проєкту (на вибір): «Український стиль у моєму житті»; «Український стиль у світі: українське в тренді»; «Від глибини віків: видатні пам'ятки давнини на території України»; «У поєднанні традицій і сучасності» тощо.

Для виконання дослідження:

- об'єднайтеся у групи;
- оберіть тему проєкту чи запропонуйте свою;
- розподіліть обов'язки в групі для різнобічного дослідження і розкриття теми (добір матеріалів, аналіз, узагальнення, систематизація інформації, формулювання висновків);
- оберіть форму подання проєкту;
- підготуйтеся до захисту проєкту і відповідально проведіть його;
- проаналізуйте, чи все вдалося у процесі створення та презентації проєкту;
- обговоріть, які емоції та почуття вас охоплювали під час роботи над проєктом.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Як ти розумієш поняття «стиль» – у житті, побуті, мистецтві? Наведи приклади.
2. Як проявляються етнічні риси в сучасному житті й мистецтві?
3. Що тобі відомо про мистецькі перлини давніх часів, знайдені на території сучасної України? Як сучасні митці та мисткині зберігають спадщину наших пращурів?

«Мистецька скарбниця». Українська нація давня і сучасна, має дуже глибоке коріння й унікальні надбання, з якими ти ознайомлюватимешся впродовж навчального року під час вивчення різних художніх стилів. Ми маємо чим пишатися та поділитися з усім світом! Тож фіксуй (письмово, на фото, аудіо, відео) все, що тебе вразить / захопить / зацікавить / спонукатиме відчувати себе частиною Великої нації. Наприкінці семестру та навчального року обов'язково поділися своїми відкриттями з однокласниками / однокласницями / рідними / друзями.

РОЗДІЛ I

Мистецькі образи античності та середньовіччя

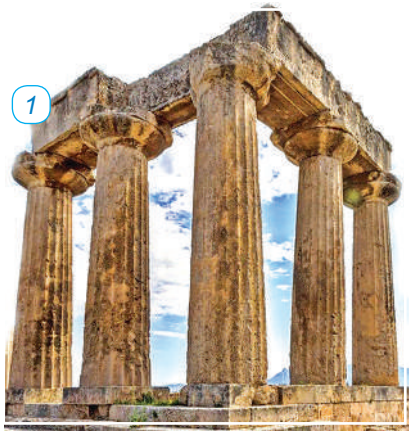
Мистецтво завжди було відображенням світогляду людей, які жили в різні часи, їхніх емоцій і прагнень. Завдяки першому розділу підручника ти здійсниш захопливу подорож у часі від античності до Ренесансу, познайомишся з шедеврами великих майстрів, які зробили неоціненний внесок у розвиток мистецтва.

	Україна	Італія	Франція	Німеччина	Англія
1000	візантійський	романський	романський	романський	
1100			готика		
1200	романський	ренесанс		готика	
1400		готика	бароко	ренесанс	готика
1500		ренесанс	ренесанс	бароко	
1600	ренесанс	бароко	класицизм		ренесанс

ГАРМОНІЯ ТА ДОСКОНАЛІСТЬ ЕЛЛАДИ

Храм Аполлона у Коринфі. Греція, Пелопоннес

Портик каріатид. Ерехтейон. Афінський акрополь

Поміркуй над еталоном краси людини у давніх греків. Порівняй давні й сучасні еталони чоловічої та жіночої краси. Скульптури динамічні чи статичні? Поясни. Запропонуй свою реконструкцію рук статуї «Венера Милоська».

Пергамський віздар: екстер'єр

Фрагмент рельєфу Пергамського віздаря

Мирон. Дискобол

Агесандр. Афродіта (Венера Милоська)

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для архітектурних споруд Давньої Греції характерні збалансованість композицій та рівновага їхніх частин. Храми ставили на високих уступчастих платформах, так званих *стилобатах*. Оформленню екстер'єру храму надавали великого значення: *фронти*, *фризи* та інші пласкі поверхні будівель багато оздоблювали рельєфами, верхні частини споруд розфарбовували в червоний та синій кольори; широко використовували позолоту. Колони були не тільки конструктивними складниками храму, а, залежно від *ордеру*, створювали відповідне емоційне враження від споруди, впливали на загальний характер архітектурного образу: строгий, вишуканий тощо. У давньогрецькій архітектурі сформувалися три класичні ордери, які й досі застосовують: *доричний*, *іонічний* та *коринфський*.

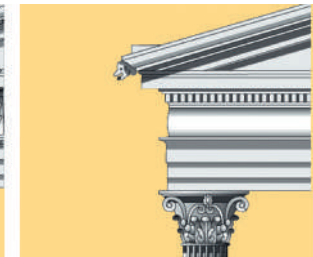
Храм Зевса в Олімпії. Реконструкція

Доричний

Іонічний

Коринфський

Порівняй архітектурні ордери (<https://cutt.ly/VeWsKB0Y>). Досліди архітектуру, де ти живеш. Чи успадковано в сучасних будівлях досягнення давніх греків? Які типи архітектурних колон можна спостерігати? Який з ордерів використовують частіше?

Важливу інформацію про життя давніх греків – від буденних домашніх занять, спортивних змагань на Олімпійських іграх до вшанування богів – доніс із глибини тисячоліть вазопис. Багатство творчих ідей, гармонія форм і кольорів – усе це засвідчують зображення на глиняних вазах.

Як зображено людей у вазописі? У чому закономірність кольорових поєднань розписів і тла? Про що можна дізнатися із зображень? Що свідчить про високу майстерність вазописців і керамістів у Давній Греції? Поцікався різновидами форм давньогрецьких посудин. Чи трапляються подібні форми в нашому побуті?

Кілік

Кратер

Амфора

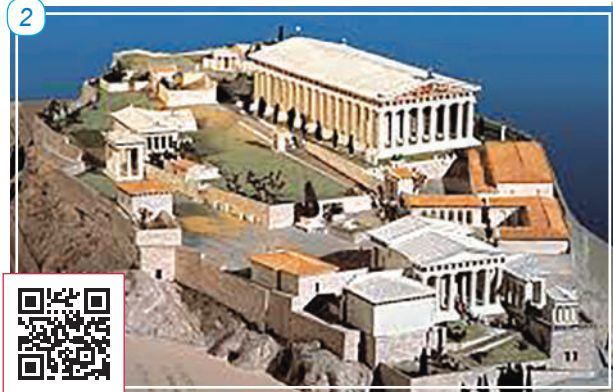

Лекіф

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Міста античного світу зазвичай розташовувалися біля високої скелі, на ній же зводилася цитадель, що мала назву «**акрополь**». Афі́нський акрополь – пам'ятник великої давньогрецької культури з глибини тисячоліть, музей просто неба. Це місце було серцем Давньої Греції, її святиною та гордістю. Час, війни та стихії руйнували його, а люди відбудовували знову. І нині тільки мовчазні камені є свідками тих подій.

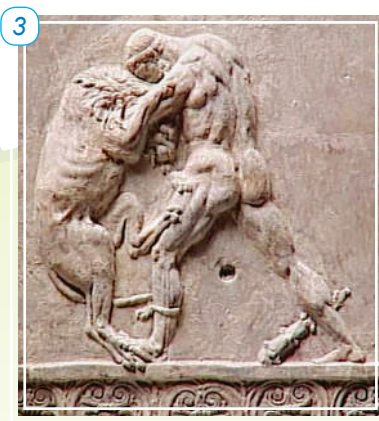

Афі́нський акрополь. 1 – Сучасна світлина; 2 – реконструкція (<https://cutt.ly/Reb3n6aD>)

Знання з яких наук (геометрії, математики, фізики тощо) були потрібні грецьким митцям і майстрам для спорудження та оздоблення храмів? Поясни свої міркування щодо вислову Гіппократа: «*Життя коротке, мистецтво вічне*». Як це підтверджує мистецтво давніх греків? Чому людство трепетно зберігає їхню тисячолітню мистецьку спадщину?

2. Поцікався (пригадай) міфом про перший подвиг Геракла. Поміркуй, чому саме цей момент митці відтворюють найчастіше. Про що він свідчить? Якими представлено його головних персонажів у творах образотворчого мистецтва давніх греків? Схарактеризуй і порівняй їх.

Геракл та Немейський лев.

1 – Лісіпп. Скульптура (копія); 2 – амфора; 3 – рельєф. 1 ст. н. е. (оригінал)

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Варіант 1. Створи ескіз трафарету для декорування речей, стін будівель тощо (туш, гуаш).

Чекліст творчої роботи:

- Намалюй відповідний лінійний малюнок для трафарету і виріж його.
- Щоб трафарет швидко не зіпсувався, переведи малюнок на вологостійкий матеріал (пергамент, поліетилен, тонкий пластик тощо).
- Гострими ножицями або канцелярським ножом виріж трафарет. Щоб не відгиналися його гострі кути, закріпи їх скотчем.

Варіант 2. Поекспериментуй зі створенням зображень олімпійських богів за допомогою ШІ, наприклад, Adobe Firefly <https://firefly.adobe.com/>. Щонайперше напиши промпт – підказку для ШІ:

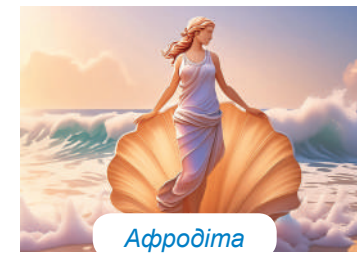
- визначи ШІ його роль (наприклад, Ти – художник) і цільову аудиторію (для кого / чого творимо контент);
- чітко і зрозуміло, без двозначностей та загальних фраз сформулюй завдання;
- за потреби використовуй ланцюжок промптів для доповнень / уточнень задуманого.

Посейдон

Афіна

Афродіта

Зевс

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У чому особливість мистецтва Давньої Греції?
2. Як у давньогрецькому мистецтві відображено цінності людини того часу?
3. За бажання:
 - досліді, які давньогрецькі шедеври архітектури та скульптури ввійшли до семи чудес світу;
 - переглянь матеріали ВШО 8 клас. Мистецтво. Мистецтво Античності: Давня Греція (урок 2).

ГАРМОНІЯ ТА ДОСКОНАЛІСТЬ ЕЛЛАДИ

Музика в Давній Греції посідала особливе місце в житті людей. Адже це (за уявленнями греків) – мистецтво богинь муз, яке служило вихованню душі.

Музика звучала і на театральних виставах, де декламація змінювалася співом хору, і під час народних свят, і в повсякденні. Як відомо з давніх джерел, музика греків була одноголосною, ноти позначали буквами. Грецькі поети не декламували свої вірші, а співали їх. Але, на жаль, до нашого часу дійшло лише кілька уривків давніх пісень та гімнів.

Що тобі відомо про Аполлона, бога натхнення і покровителя мистецтв, та муз – покровительок талантів, мистецтв і наук? До яких видів мистецтва належать подані зображення?

Аполлон з лірою

Терпсіхора,
муза танцю

Мельпомена,
муза трагедії

Талія,
муза комедії

Ерато, муза
любовної поезії

Музиці надавали державного значення. Для вільних громадян грецьких полісів навчання музичного мистецтва, його теорії, естетики, прийомів виконання на музичному інструменті було обов'язковим складником громадянського виховання та освіти. Один раз на п'ять років у середині літа в Афінах відбувалося всенародне свято – Великі Панафінеї. У ньому брали участь не тільки громадяни Афінської держави, а й безліч гостей. Святкове дійство включало спортивні, кінні та музичні змагання. В останніх змагалися між собою співаки-солісти, хори, інструменталісти, автори віршів і пісень.

На дозвіллі досліди, які мистецькі змагання відбувалися в Афінах, Дельфах, Спарті та інших полісах Давньої Греції. Яку роль відігравала музика в давній Спарті?

Послухай твір грецького композитора Вангеліса «Мефодей» (Mythodea), що звучав у храмі Зевса в Афінах. Твір виконали автор, London Metropolitan Orchestra та хор Національної опери Греції зі 120 голосів. Схарактеризуй музику. Вислови свої враження. Поцікався іншими творами музиканта.

Вангеліс. Мефодей (Mythodea): музика для місії NASA на Марс (<https://cutt.ly/WkiLbnG>).

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. З Давньої Греції «прийшло» до нас багато музичних жанрів:

- *ода* – урочисті піднесені пісні на честь події чи героя;
- *рапсодія* – твори народних поетів і співаків (рапсодів, аедів, кіфаредів), що оспівували подвиги героїв у героїчні періоди грецької історії;
- *елегія* – ліричний твір, часом журливого змісту;
- *гімн* – пісня-благання, звернена до богів. У гімнах того часу було три частини: заклик до божества, міф про нього, молитва з проханням про допомогу.

Гімн Аполлону (реконструкція твору. 2 ст. до н. е., <https://cutt.ly/aeb4Gjsx>). Кімберлі Сміл (Kimberly Steele's). Гімн Аполлону (<https://cutt.ly/ueb3W8IX>).

Зображення музиканта
на посуді

Порівняй музичні твори. Назви відомі тобі сучасні гімни, окресли їх музичні характеристики. Вислови міркування щодо важливості відновлення та збереження спадщини предків. Опиши музичні характеристики жанрів, коріння яких сягає в мистецтво Давньої Греції. Пригадай, як іменували мандрівних музикантів в Україні.

Музика в Давній Греції була переважно вокальною. Основне призначення інструментів полягало в супроводі співу. Улюбленими інструментами греків були струнні щипкові: формінга, ліра та кіфара. Серед духових були поширені сиринга (флейта грецького божества Пана) і авлос (інструмент, подібний до гобоя). Простий і подвійний авлос застосовувалися переважно в театральній музиці, для супроводу танців та гімнастичних змагань.

Музичні інструменти Давньої Греції (<https://cutt.ly/RkfgqLg>, <https://cutt.ly/0eb4Lj6W>).

Саундтрек до к/ф «Зоряні війни» на давньогрецьких інструментах (<https://cutt.ly/ceb4XcmB>).

Схарактеризуй тембри давньогрецьких музичних інструментів. Які сучасні музичні інструменти вони нагадують (зовнішній вигляд, тембр)? Які музичні інструменти зображено на розписах та скульптурах?

Ліра

Сиринга

Подвійний авлос

Кіфара

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Театр у Давній Греції був державною установою. Це була справжня «школа» громадян! Адже багато подій і проблем громади та питання виховання молоді постійно порушувалися в давньогрецьких комедіях. У трагедіях використовували міфологічні сюжети. Але і в них крізь оболонку міфу «проступали» важливі суспільні явища того часу.

Театр Діоніса в Афінах

Театральні споруди будували просто неба великих розмірів (до прикладу, афінський театр уміщував 17 000 глядачів!). Основні частини театру: *орхестра* (майданчик, де грали актори-чоловіки, розміщувався хор і жертвник богу Діонісу); *театр* (місце для глядачів); *скена* (споруда, розташована позаду орхестри, де перевдягалися актори; її художньо оформлювали як декоративне тло для гри).

Актори виступали в масках, які відтворювали стать, вік, суспільне становище, моральні якості й настрій особи, яку зображували. Вони носили взуття з високими підощвами (котурни), високі головні убори й довгий одяг.

Порівняй античний (<https://cutt.ly/deb4BgIP>) і сучасний театри. Поміркуй, чому завдяки театральним творами ми можемо дізнатися про важливі цінності громадян грецьких полісів. Схарактеризуй образи муз, які опікувались театральним мистецтвом (с. 16).

2. У Давній Греції розвивалася музична теорія. Зокрема, вагомий внесок зробив філософ, математик і музикант Піфагор з учнями (вчення про музичні інтервали, консонанси й дисонанси,

музичну акустику тощо). Також він розробив вчення про терапевтичні властивості музики, згідно з яким музика впливає не тільки на розум людини, а й на почуття, а також може керувати душею, пробуджуючи в ній добро або зло.

На основі власного досвіду доведи або спростуй думки Піфагора про терапевтичні властивості музики в наш час.

За бажання розучи та виконай пісню «Музика звучить» (музика і вірші Лесі Горової, <https://cutt.ly/oeWsA0zf>).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Схарактеризуй мистецтво Давньої Греції. Спробуй у лаконічній формі визначити його найсуттєвіші риси. Чи свідчать вони про певний стиль в архітектурі, скульптурі, вазописі? Поясни.
2. Як мистецтво давніх греків відобразило їхні цінності?
3. За бажання досліді:

• «Мистецтво Північного Причорномор'я».

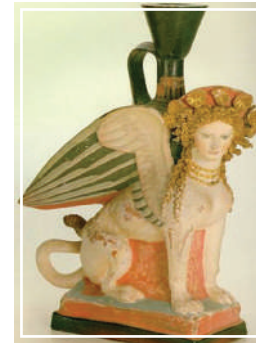
На території сучасної України понад 2500 тисяч років тому переселенці-греки заснували у прибережних районах Чорного моря міста – поліси. Серед них – Ольвія (Миколаївська обл.), Тіра, Ніконій (Одеська обл.), Керкінітида (м. Євпаторія), Херсонес (м. Севастополь), Пантікапей (м. Керч). Майстри творили прекрасну кераміку та вироби з металу. Найбільшої ж слави зажила торевтика (мистецтво рельєфної обробки скульптурних художніх виробів з металу) та ювелірна справа. Дізнайся більше про мистецтво Північного Причорномор'я.

Ваза у формі голови жінки, Ольвія

Ювелірні вироби

Лекіф у вигляді сфінкса

• «Сучасні бренди і герої міфів Давньої Греції».

Джанні Версаче (Gianni Versace) – італійський модельєр, засновник марки «Gianni Versace» (а згодом – «Versace»), особисто розробив логотип марки, зображення якого символічно пов'язане з грецькою міфологією. Голова горгони Медузи, за задумом кутюр'є, символізує те, що він своїми колекціями ніби гіпнотизує глядачів / глядачок – «перетворює їх на камінь» (адже за міфом саме такою є властивість погляду Медузи). Версаче вважав Медузу «втіленням фатальної привабливості».

Існує низка сучасних брендів компаній / бізнесів, товарів тощо, назви (логотипи) яких пов'язані з іменами героїв грецьких міфів: Прометей, Геракл, Ікар, Орфей, Венера та ін. Поцікався в мережі «Інтернет», чому обрані ці назви й чи відповідає їм діяльність компанії або товар.

Дізнайся більше про театр Давньої Греції (<https://cutt.ly/LeWsPxxE>); поміркуй і вислови своє ставлення, як агони сприяли розвитку театру.

ВЕЛИЧ І МОГУТНІСТЬ ДАВНЬОГО РИМУ

Триумфальна арка Костянтина

Римський колізей

лей. Саме римляни винайшли бетон, завдяки якому могли споруджувати велетенські міцні будівлі та споруди.

Які архітектурні елементи / форми будівель Давнього Риму ти можеш спостерігати в сучасній архітектурі? Порівняй Колізей (<https://cutt.ly/OkjOlgD3>) з Театральною спорудою Давньої Греції, дізнайся, що відбувалося в його приміщенні.

Ганс Циммер. Музика до кінофільму «Гладіатор» (<https://cutt.ly/1kjAqCn>).

Якщо цей кіновір тобі невідомий, переглянь на дозвіллі. Про які події в ньому йдеться? Як музичне оформлення впливає на емоційне сприйняття фільму?

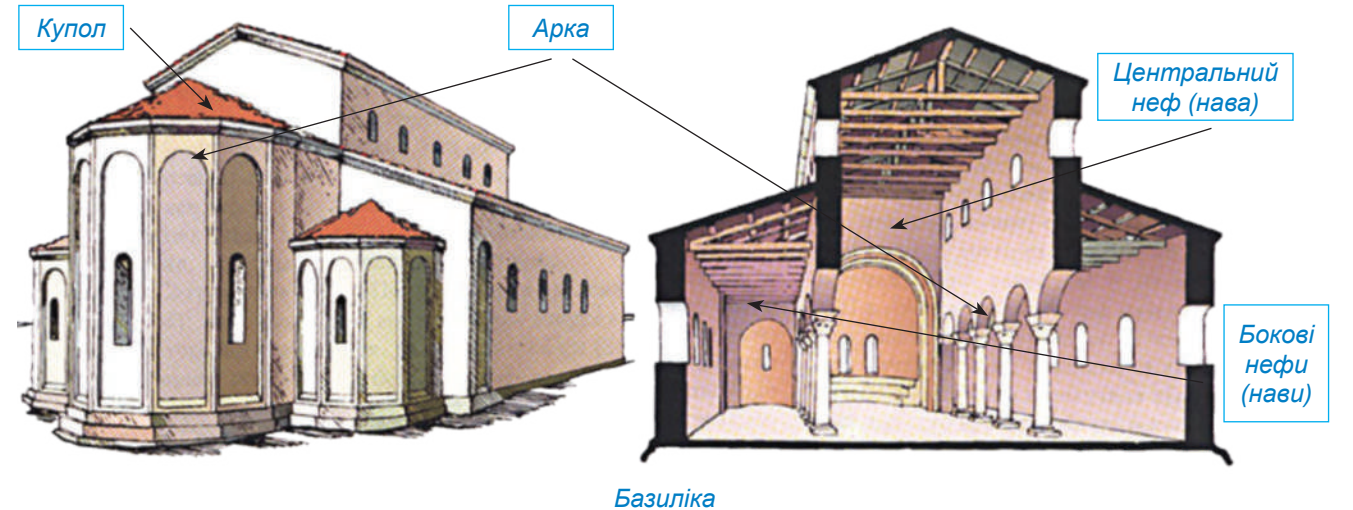
Акведук

Міст Мульвія

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Багато споруд римляни будували за зразком грецьких. Водночас вони розробили й активно застосовували *арки*, а також сконструювали *купол*. Арка стала в Римі основним архітектурним мотивом, універсальним засобом досягнення подвійного результату: практичного (економія матеріалу) та естетичного (приголомшлива краса аркад акведуків, терм, цирків, інтер'єрів приміщень).

Будівля *базиліка*, що згодом стала зразком християнського храму, мала у римлян цивільне призначення: це було приміщення для здійснення судочинства, проведення ділових і політичних зібрань. Базиліки в основі мали прямокутну будову, яка складалася з непарної кількості різних за висотою нефів (нав). Центральний неф (нава) – зазвичай ширший і вищий. Нефи (нави) були розділені поздовжніми рядами колон або стовпів із самостійними покриттями.

Базиліка

Давньоримське мистецтво першим серед давніх мистецтв лишило у спадок образи реальних людей – як відтворення унікальності особистості громадян великої держави. Це – *римський скульптурний портрет*, який тяжів до підкресленого натуралізму. На відміну, наприклад, від грецького, що показував ідеальну людину. Також завдяки особливій техніці живопису (енкаустиці), яку застосовували римські художники, до сьогодні дійшли фаумські портрети реальних людей, що жили тисячоліття тому.

Скульптурні портрети

Фаумські портрети

Що можна дізнатися про людей, зображених на портретах? Чи подібні образи? Розкажи про один з них. Порівняй особливості зображення у давньогрецьких та давньоримських скульпторів.

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Пантеон. Екстер'єр

1. Пантеон («пан теон» – з лат. «усі боги») – одна з небагатьох будівель Давнього Риму, що збереглися до нашого часу без змін. Це величезна будівля, накрита напівсферичним куполом. Завдяки інженерним розрахункам купол урочисто височіє, подібно до небосхилу. У споруди єдиний отвір діаметром 9 м у центрі купола – Око Пантеону, крізь яке всередину храму потрапляє повітря і світло. Стіни зсередини розділені на два яруси. У нижньому ярусі розташовано ніші, де було встановлено статуї богів, на які протягом року почергово падало світло з отвору.

Знаннями з яких наук мали володіти давньоримські зодчі, щоб спроектувати й побудувати Пантеон (<https://cutt.ly/0eWsl9dy>)? Поцікався міфами давніх римлян. Порівняй пантеони богів давніх греків і римлян. Чи є спільні образи?

2. Особливу роль у розвитку давньоримського мистецтва відіграло мистецтво Давньої Греції. У Римі навіть існував вислів: «Полонена Греція полонила своїх ворогів». Водночас римське мистецтво не копіювало грецьке, а розвивало й поглиблювало його здобутки. Спробуй на прикладах довести або спростувати таку позицію.

3. Багато скульптурних творів митців Давньої Греції дійшли до нашого часу у вигляді римських копій зі збереженням авторства твору (якщо автор відомий), про що завжди зазначається у відомостях про цей твір. За часів античності вважалося, що ніхто не повинен приписувати собі чужі заслуги, адже результатом будуть глузування й презирство. Копія – твір, виконаний за образом і подобою іншого твору мистецтва. Поміркуй і вислови своє ставлення до використання творів науки, літератури або мистецтва без вказівки авторства. Обговоріть у класі важливість збереження авторського права.

Статуя Юпітера, бога грому та блискавки

Статуя Мінерви, богині війни

Статуя Нептуна, бога морів та океанів

Статуя Юнони Соспیتی, богині шлюбу

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (групова робота)

Створіть оригінал-макет рекламної брошури або буклета про пам'ятки мистецтва Давнього Риму: виконайте замальовки відомих пам'яток архітектури, скульптури періоду античності. Скомпонуйте роботи в брошуру або створіть буклет, використовуючи графічні редактори (на вибір).

Чекліст творчої роботи:

- Щоб передати атмосферу давнини, створіть за допомогою акварельних фарб фактуру пергаменту. Продумайте графічні засоби та техніку виконання.
- Застосовуйте закони лінійної перспективи.
- Згрупуйте творчі роботи відповідно до розмірів, манери виконання тощо.
- Прикрасьте оригінал-макет античними візерунками, доповніть написами.

Шедеври мистецтва Давнього Риму

Капітолійська вовчиця.
5 ст. до н. е.

Колізей – найбільший амфітеатр Давнього Риму, символ імператорської могутності

Арка Костянтина.
Тріумфальна арка в Римі, збудована в 315 році

Акведук Aqua Augusta побудований між 30 і 20 роками до н. е. Марком Віпанусом Агріппою

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Що характерне ти помітив / помітила у давньоримському мистецтві? Чим воно схоже з давньогрецьким (або відрізняється)?
- Які новації, що використовують до сьогодення, було винайдено римлянами?
- За бажання досліди:

- «Планування мого міста / селища».

Римляни першими стали будувати типові міста, планування яких підпорядковувалося строго продуманій схемі: прокладали дві перпендикулярні вулиці, на перетині яких облаштовувався центр міста – форум. Це був головний міський майдан, де розташовувалися храми, громадські споруди, установлювалися статуї видатних римлян тощо. А як сплановано місто / селище, де ти живеш?

- «Музика до кінофільмів про Давній Рим». Переглянь один з кінофільмів про Давній Рим, поділися враженнями. Схарактеризуй музику, що звучить у ньому.

Римський форум. Реконструкція

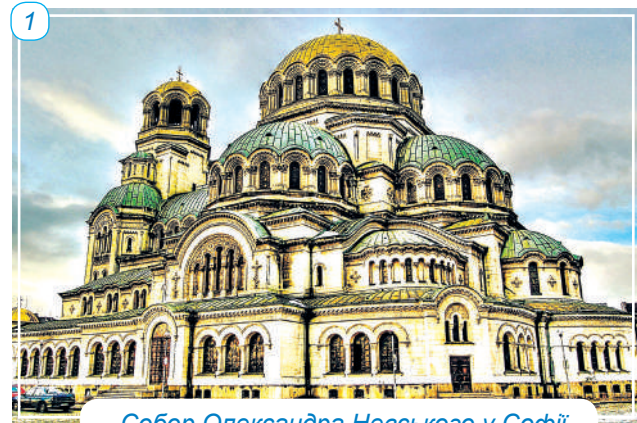
ВЕЛИЧ І КРАСА МИСТЕЦТВА ВІЗАНТІЇ

Мистецтво здатне відображати та виражати світогляд і цінності людей різних епох: воно є своєрідним «дзеркалом» епохи. На зміну античності прийшла епоха середньовіччя. Не просто перегорнулася сторінка історичного календаря: відбулися зміни пріоритетів у свідомості й системі цінностей людини того часу.

Пригадай, як цінності людини античності відобразилися в мистецтві.

У Європі християнська ідеологія проникла в усі сфери суспільного життя, підкорюючи собі філософію, науку та, особливо, мистецтво. Під впливом церкви багато античних ідеалів було переглянuto й відкинуто. Пріоритетами людини стали: віра над розумом, духовне над тілесним, примирення над активністю, аскетизм над повнотою життя. Картина світу ґрунтувалась переважно на образах і тлумаченнях Біблії. Тому осередками духовного, політичного й культурного життя суспільства стали храми, де втілювалися не тільки кращі досягнення в мистецтві, але й цінності середньовічної людини. Специфічні особливості, притаманні східному та західному християнству, відобразилися появою різних стилів у мистецтві – візантійського, романського, готичного.

Собор Олександра Невського у Софії

Церква Святої Ірини в Константинополі

Про людину, її прагнення й цінності часів великої Візантійської держави найяскравіше можуть «розповісти» храми, що єднали вірян східного обряду в спільній молитві. В основі архітектурної споруди спочатку були давньоримські базиліки (с. 21), пізніше поширилися хрестово-купольні храми (3). Їх часто будували із цегли, що чергувалася з каменем. Це утворювало своєрідні візерунки, що були головною окрасою будівлі ззовні. Суворі, монолітні стіни виконували роль священної огорожі, яка закривала вірян від гріховного буття.

Простота зовнішнього вигляду контрастувала з пишнотою інтер'єрів. Стіни, колони, стелі й бані зсередини покривали численними зображеннями християнських святих, ілюстрували біблійні сюжети, щоб прості люди (переважно безграмотні) могли «читати» Святе Письмо, усвідомлювати важливість віри. Різнобарвні фрески, ікони та мозаїки на золотому тлі створювали магію світла, своїм мерехтінням викликали почуття піднесеності, що посилювало божественність інтер'єру. Посилював емоційне сприйняття вокальний спів – псалми, гімни тощо, що звучав під час богослужіння. Так мистецтво через художні образи впливало на людську душу, формувало світогляд.

Визначи ознаки, характерні для будівель на світлинах. Порівняй візантійські споруди й будівлі епохи античності.

Образи мозаїк, фресок та ікон були символічні. Їх абсолютна безтілесність, підкреслена пласким, необ'ємним зображенням, плавною ритмічною лінією та благородною гамою фарб, переконувала у святості зображуваного, належності до небесного світу. У великих мигдалеподібних очах зображуваної особи, які дивляться повз глядача або крізь нього, відчувається духовність. Це дає ілюзію спілкування, враження, що під час молитви ти можеш бути почутим / почутою вищою істотою.

Мозаїка церкви Сан-Вітале в м. Равенна (Італія)

Мозаїка ангела із церкви Успіння в м. Нікея

Базиліка Сан-Вітале в Італії – пам'ятка візантійського мистецтва в Західній Європі, яку внесено до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Здійсни віртуальну екскурсію до цього храму, вислови припущення, як впливало оздоблення інтер'єру споруди на емоції, думки вірян. Уяви та розкажи, як середньовічні глядачі сприймали твір релігійного мистецтва й розгадували його символічну мову.

Равенна: Базиліка Сан-Вітале (<https://cutt.ly/WeTs4v3Y>, фрагмент).

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. У візантійському мистецтві було визначено суворі правила та прийоми написання ікон. Це – візантійський іконографічний канон, який застосовується й донині.

У ньому визначено:

- композиції і сюжети Святого Письма, що допускаються в іконописі;
- особливості зображення зовнішності всіх святих, одяг, пози, у яких їх слід зображувати (наприклад: фігури витягнуті вгору; овал обличчя подовжується, погляд – суворий і відчужений, усе тіло, крім обличчя та рук, ховається під складками одягу тощо);
- символіку кольорів (золотий – Божественне світло, білий – чистота Христа, зелений – юність і бадьорість тощо).

Святих зображують на тлі, а порожній простір заповнюють написами – ім'ям святого, уривками тексту Святого Письма.

Визнач канон візантійського мистецтва на поданих на сторінці ілюстраціях.

Ісус Христос Пантократор

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Найвідоміша пам'ятка візантійської архітектури – собор Святої Софії в Константинополі (нині – мечеть Айя Софія) вражає своєю величчю, красою і розкішшю. Український художник О. Грищенко так описав свої враження від цієї культової споруди: «Яка архітектура! Ритм заокруглених ліній підноситься все вище й вище; охоплює і тягне в цю божественну центральну сферу, широку, як саме творіння, як баня зоряного неба. Не дивуюся стародавнім людям, які приїздили з-за далеких морів і гір, з-понад тисячі верств, щоб поглянути на славу церкву».

Ознайомся з медіатекстами. Як, на твою думку, впливають на вірян особливості архітектури собору? Поміркуй, які функції виконують архітектори під час спорудження, наприклад, храму. Що вони мають передбачити, врахувати перед початком і в процесі будівництва?

Собор Святої Софії в Константинополі (<https://cutt.ly/ceYXGMRE>, <https://cutt.ly/UeYXHbZg>).

Собор Святої Софії. Екстер'єр та реконструкція

2. Для організації художнього простору візантійські майстри не користувалися звичною нам перспективою. Вони зображували предмети ніби у «зворотній перспективі»: фігури і предмети, що перебувають на віддалі, зображували в більшому масштабі, ніж передні, що посилювало безпосередній контакт із глядацькою аудиторією. Візантійський художник не працював з натури, пейзажне тло й зображені елементи архітектури відтворювалися умовно та узагальнено. З предметів побуту візантійські майстри найчастіше зображували трон, стіл, а також книжку, сувій, чашу.

Що незвичайного в композиції твору? Чи зміниться вона, якщо написати її за правилами лінійної перспективи? Поясни.

Євангеліст Іоанн

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (групова робота)

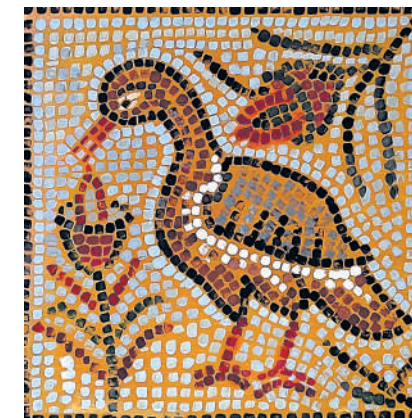
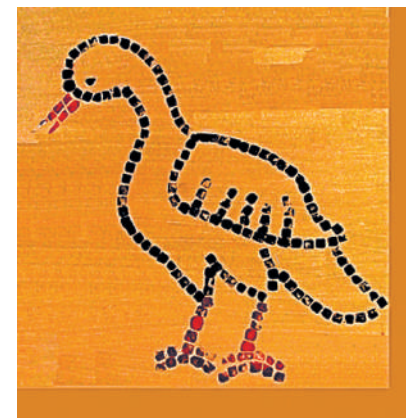
У вільний час створи імітацію мозаїки за мотивами мозаїки «Птахи» візантійської доби.

Мозаїка візантійських майстрів (фрагмент)

Чекліст творчої роботи:

- Виготов штампи з гумки чи картоплі: квадратні, прямокутні, трикутні, круглі тощо в основі. Для кожного кольору потрібен окремий штамп.
- Продумай колорит майбутнього ескізу. Підготуй фарби та утвори потрібні відтінки кольорів на палітрі.
- На папері намальовані контури ескізу мозаїки.
- Відбитками від штампів по формі зображення познач його обриси, потім заповни внутрішню частину.
- Тло заповни відбитками контрастного кольору.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які особливості зображення образу людини сформувалися в образотворчому мистецтві Візантії? Чому?
2. На відміну від античної архітектури, де, насамперед, цінувалося створення відмінного екстер'єру, у візантійському зодчестві великого значення набуло оформлення внутрішнього простору споруди. Чим, на твою думку, зумовлена більша увага митців до художнього оздоблення інтер'єру храму, ніж до екстер'єру?
3. Окресли ознаки візантійського стилю: ознайомся з медіатекстом та виокреми художні ознаки, характерні для мистецтва Візантії (<https://cutt.ly/pj5lbWl>).

РУСЬ-УКРАЇНА – МОГУТНІЙ ВЗІРЕЦЬ НАШОГО МАЙБУТНЬОГО

Завдяки мистецтву можемо поринути в тисячолітнє минуле українського народу, до могутньої держави Русі-України, яка за часів розквіту була найбільшою в тогочасній Європі. Та дослідити, які основи українського мистецтва було закладено художньою спадщиною Русі-України.

Почнемо з графіті Софії Київської – унікального літопису, який допомагає дізнатися багато цікавого.

Храм Святого Пантелеймона
в м. Галич

Церква Богородиці Пирогощі
у Києві

Уважно вдивись через лупу в графіті Софії Київської (<https://cutt.ly/neTsCvXt>) та переконайся, що вже в добу Русі-України сформувалися питомі ознаки української мови, що відрізняють її від сусідніх, а саме: слова з «і» («іфікація») «кінь», «ліс» і «піч», вже використовували українську «побудову» слів, активно послуговувалися кличним відмінком і багато іншого, не менш цікавого.

Здійснимо подорож у часі до наших предків – на 1000 років у минуле. Русь-Україна – християнська держава, що успадкувала найкращі мистецькі традиції Візантії. Існує легенда, що наші предки зупинили свій вибір на православному вірі під враженням від величі й розкоші Святої Софії Константинопольської. Тому багато споруд відповідають засадам візантійських канонів. Втім, це не було пряме запозичення: все візантійське творчо переосмислювалося, якісно видозмінювалося під впливом місцевих традицій.

Наприклад, у літературі – емоційне і пристрасне «Слово про Ігорів похід», що не мало аналогів ні у візантійській, ні у європейській літературі. У церковному живописі з'явилися світські сюжети, а релігійні композиції наповнилися образами реальних людей, побутовими сценами. Овальні куполи (бані) кам'яних храмів свідчать про поєднання дохристиянських традицій спорудження капищ (язычницьких культових споруд) і візантійських надбань.

Чи є у твоїй місцевості храми? Поцікався історією їх створення. Схарактеризуй їх екстер'єр та інтер'єр. Порівняй сторінки рукописних книг (їх оздоблення, кольорову гаму, образи). Поміркуй, чи можна їх вважати творами мистецтва.

Остромирове Євангеліє. Русь-Україна

Четверосвангеліє. Візантія

Музика звучала і в храмі, і в повсякденному житті суспільства. Основою християнського богослужіння в соборах із часів Русі-України є *літургія*, яка прийшла з давньої Візантії. Наспиви (гласи) літургії канонічні, тобто виконуються за певними правилами, не допускаючи імпровізацій. Їх виконує хор а сарелла. Для давньоруської духовної музики характерні знаменні розспиви (від назви знаків для запису музики – «знамена»), які поєднали особливості візантійської музики та місцевих піснеспівів. Їх мелодії плавні й урівноважені. Первинно вони були одноголосними, а згодом перетворилися на багатоголосний спів.

Могутність і повагу Русі-України забезпечувало професійне військо – дружини, які мали велику повагу в суспільстві. Про їхні звичаї дізнаємося з літописів, героїчних пісень та співів-гімнів.

Пісня-молитва, бойовий спів-гімн давньоруських ратників «З нами Бог!» (<https://cutt.ly/FeTsV3f6>). Микола Лисенко, Олександр Кониський. «Молитва за Русь-Україну» (<https://cutt.ly/JeTsNIMy>). Sviatoslav. Русь іде (<https://cutt.ly/EeTsM83d>).

Схарактеризуй давню пісню-молитву. Якими новими для тебе образами наповнено відеокліп «Молитви за Русь-Україну»? Вислови свої думки щодо твору «Русь іде».

Народні свята і заботи вільного люду на Русі-Україні відбувалися за участі мандрівних артистів, найбільш відомих як скоморохи (ігрці). Вони були універсальними артистами – акторами, музикантами, співаками, танцюристами. Водночас кожен мав певну спеціалізацію: гудець – співак, плясєць – танцюрист та музики: свирець або свірильник, сопільник, трубник, дудар тощо. На майданах, серед вулиць, на ярмарках просто неба, вони розігрували комедійні вистави, іноді імпровізовані, вживаючи звичайні завіси-ширми, за якими переодягалися, накладали на обличчя маски та грим.

Середньовічні мелодії України-Русі (<https://cutt.ly/leTs0fEF>).

Повість минулих літ

Скоморохи «Київський псалтир»

Богоматір Оранта.
Софія Київська

Запис знаменного
розспіву

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Софія Київська. Загальний вигляд та реконструкція

1. Собор Святої Софії в Києві було зведено за часів князя Ярослава Мудрого (понад 1000 років тому!). Ця грандіозна споруда увінчана тринадцятьма золотими банями. Будівля – це складний архітектурний ансамбль, створений за канонами хрещатобаневих споруд. Відливає золотом мозаїк його центральний олтар із величезним образом Богоматері Оранти (с. 29), вражає фресковий живопис із численними постатями святих. До нашого часу збереглися смальтові мозаїки та стародавні фрески храму. Їх сюжети відбивають не тільки біблійні історії, але й світське життя: портрети княжої родини, сцени полювання, фігури скоморохів, тварин тощо.

Поміркуй, чому Софійський собор у Києві (<https://cutt.ly/neTs53Xf>) вважають яскравим прикладом поєднання візантійського стилю і місцевих традицій.

2. Епоха Русі-України ознаменувалася розквітом художніх ремесел, серед яких особливе місце зайняла обробка металів, зокрема ювелірна справа. Прикраси були поширені навіть серед чоловіків. Такі вироби, крім краси, слугували ще й оберегами, а деякі мали ритуально-обрядовий характер.

Вислови свої думки щодо прикрас. Чи можна побачити подібні форми, мотиви сьогодні? Поясни.

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Музика І. Шамо вірші Д. Луценка

(Спокійно, тепло)

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які риси візантійського стилю успадкувало мистецтво Русі-України? У чому оригінальність цього мистецтва?
2. Що завдяки мистецтву ми можемо дізнатися про наших предків? Наведи приклади.
3. Склади кросворд на тему «Мистецтво Візантії та Русі-України», використавши слова знамена, ікона, храм, фреска, літургія та ін.
4. За бажання:
 - Створи мультимедійну екскурсію. Орієнтовні теми: «Подорож до двох Великих Софій – Константинопольської та Київської»; «Шедеври книжкової мініатюри»; «Мозаїки – вражаючий кам'яний живопис» тощо.
 - Чи відомо тобі, що Реймське Євангеліє (його кирилична частина), на якому присягали всі французькі королі, написане в Києві (11 ст.)? Саме майбутня французька королева Анна, дочка князя Ярослава Мудрого, привезла цю частину книги до Франції. І це, по факту, єдина книга, що збереглася з бібліотеки Ярослава. Анна, як і всі діти князя Ярослава, була освіченою і володіла декількома мовами. Є ще багато невідкритих сторінок нашої історії, якими маємо пишатися і доносити світу! Досліджуй тему «Держава Русь-Україна: повага, шана, гордість нащадків».
 - Створи презентацію «Музичні інструменти Русі-України»: добери аудіо- та відеоматеріали, систематизуй їх та презентуй.

гудок

ріжок

свиріль

колісна ліра

дуда (коза)

Музичні інструменти Русі-України

1

2

Церква Ла Мадлен у Везелі.
Франція: 1 – екстер'єр; 2 – тимпан

3

4

МІЙ ДІМ – МОЯ ФОРТЕЦЯ

Чи відомо тобі, як виглядало середньовічне місто? Здебільшого ми уявлямо, що міста мають велику кількість населення та значну територію. Втім, у середні віки кількість містян була невеликою. Міста були обнесені високим муром, і потрапити до них можна було тільки через брами, що пильно охоронялися. Чому? Тому, що в ті часи велися постійні міжусобні війни, тож була потреба в захисті та обороні (містян, селян). І гасло «мій дім – моя фортеця» рівною мірою визначало архітектурні особливості як світських, так і культових споруд. Такий стиль у мистецтві отримав назву романський (від лат. *romanus* – «римський»).

Тож перенесімося подумки на 500–600 років тому в Західну Європу і завдяки мистецтву уявімо себе людиною того часу.

Середньовічне місто майже завжди мало виразний центр – ратуша, ринкова площа й собор. Будівля романського собору, витягнута у плані у вигляді латинського хреста, уособлювала модель світу й відбивала католицьку ідею «хресного шляху» страждання й спокутування гріхів. Головний фасад собору оздоблювали арками (двері, вікна), одно-дво-триярусними аркадами, рельєфами та круглим вікном-трояндою. Католицька церква мала величезний вплив на світогляд і життя середньовічної людини, тому в ці часи існувало багато монастирів.

Собор Санта Марія Ассунта (Пізанський собор). Італія (<https://cutt.ly/PeTdnLO>).

Що спільного, а що – відмінного у спорудах на світлинах? Знайди підтвердження їх охоронного призначення. Схарактеризуй скульптурний декор екстер'єру та інтер'єру храмів.

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Романський стиль найяскравіше виявився в архітектурі.

Основні типи романських споруд:

- церкви та собори; монастирі, замки і фортеці.

Характерні ознаки:

- монументальність (щоб підкреслити могутність феодала або церкви) і функціональність (чітке призначення споруд);
- масивні стіни, вузькі малі вікна, високі вежі, круглі арки (для вікон, дверей, склепін тощо);
- в оздобленні і формах – сувора простота, ясність об'ємів, монолітність, замкнутість, відсутність пишних прикрас, переважно скульптурне оздоблення.

Якщо храм уособлював фортецю Бога, то замок був цитаделлю феодала. Замки та фортеці з потужними оборонними стінами будували на височині (скелі або пагорбі) чи в закрутах річок, на островах або в інших малодоступних місцях. Велике значення в обороні замку мали фортечні вежі – високі, із шатровими вершинами, спочатку квадратні в плані, а потім – круглі, що сприяло кращому радіусу обстрілу під час захисту від ворога. На території замку розташовувалися житлові приміщення, церква і високий будинок-вежа *донжон*. Інтер'єри прикрашали мисливськими трофеями, зброєю, зокрема мечами, щитами, списами, військовими металевими обладунками. Замки були не дуже зручними: у них було вогко й холодно, провівали протяги; приміщення освітлювали смолоскипами.

Визнач спільні риси в архітектурних спорудах на території сучасної України та Європи.

Кам'янець-Подільський замок

Замок «Паланок». м. Мукачеве. Закарпаття

Замок Боузов. Чехія

Замок Кройценштайн. Австрія

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. На теренах сучасної України збереглося чимало замків, фортець, що свідчить про тісні зв'язки Русі-України та Європи загалом. Місцеві традиції знаходили своє відображення в індивідуальному вирішенні архітектурних композицій: вільне планування, роль донжона часто виконувала дзвіниця або церква, оточення системою валів, ровів, палісадів, органічно вписане у виднокіл, – особливості романської архітектури України.

Білгород-Дністровська фортеця. Загальний вигляд
(<https://cutt.ly/Wj0325V>)

Хотинська фортеця
(<https://cutt.ly/jeTdyUnq>)

Схарактеризуй історико-архітектурну пам'ятку. Визнач риси романського стилю.

2. Робота в групах. Оберіть один з аркушів «Розкішного часослова герцога Беррійського» (ілюстрації братів Лімбургів). Обговоріть, який, на вашу думку, місяць року відтворено. Чому ви так вважаєте? Про що ще може «розповісти» ця сторінка?

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (групова робота)

Створіть ігри-пазли з архітектурними пейзажами із зображеннями романських споруд.

Чекліст творчої роботи:

- Уяви романську споруду.
- Легкими лініями наміть загальну форму та частини.
- Уточни форми елементів будівель. Проаналізуй світлотіньове відношення.
- Виконай роботу в кольорі в обраній художній техніці.
- На основі малюнка за бажання можеш створити онлайн-гру «Пазли», завантаживши зацифрований малюнок у безоплатний додаток (<https://cutt.ly/oeTdyrBH>).
- Поекспериментуй з різними рівнями складності.

Варіанти 1–3

Варіант 4 та гра «Пазли» на основі власного малюнка.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які особливості архітектури романського стилю і чим вони зумовлені?
2. Великий скульптор, прекрасний знавець каменю Огюст Роден назвав романську епоху «важким мовчанням». Поясни, як ти це розумієш.
3. Спробуй уявити себе людиною середньовічного міста: розкажи про свої думки, почуття, мрії...
За бажання досліди:
 - історію одного з українських замків чи фортеці;
 - зниклі міста-фортеці: Тустань, Чуфут-Кале та ін.

ЕПОХА ЛИЦАРСТВА ТА РОМАНТИКИ

Джон Воєрґаус.
Тристан та Ізольда

Йоханнес Герц. «Нагородження
Айвенго» (кін. 19 ст.)

Епоха середньовіччя – це не тільки часи постійних війн між феодалами та володарювання християнського вчення, але й доба доблесних лицарів і романтики. Лицар – воїн, який був захисником тих, хто цього потребував. Лицарями були майже всі знатні люди – від незаможних воїнів до королів. Якості лицаря виховували з дитинства. Лицарський кодекс честі передбачав бути хоробрим, вірним Батьківщині, власному слову та обов'язку. А також володіти вишуканими манерами, бути освіченим, великодушним, благородним, віддано служити Прекрасній Дамі. Ідеалом лицарства був святий Георгій Побідоносець, який уособлює доблесть, віру та непохитну силу.

З легенд про короля Артура, Робіна Гуда, Тристана та Ізольду й інших ми дізнаємося про життя та подвиги доблесних лицарів.

К/ф «Перший лицар» (<https://cutt.ly/mrt161Lu>, фрагмент).
Фестиваль «Срібний Татош» у селищі Чинадієво (реконструкція, <https://cutt.ly/NeYXVCob>).
ERA. Ameno (<https://cutt.ly/neSOFog6>).

Яку інформацію містять твори про життя лицарів?

Яскраві середньовічні промовисті герби, зокрема шляхетські (лицарські, родові та окремих осіб), візуально через певні зображення презентували ім'я носія, його досягнення. Їх зображували на прапорах, хоругвах, монетах, печатках, документах тощо.

Це «візитівки», своєрідне «обличчя» роду, який представляв лицар. Знаки на лицарських щитах мали різноманітну форму: прямокутника, квадрата, ромба, трикутника. Із часом зображення набули символічного значення: вони «розповідали» про подвиги, заслуги чи певні якості.

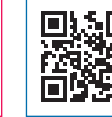

Розглянь зразки гербів. Зверни увагу на їхню форму, кольорову гаму. Поцікався, про що можуть свідчити їх зображення.

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Лицарське життя знайшло відображення у творчості мандрівних музикантів – трубадурів, труверів (у Франції), мінезінгерів (у Німеччині) тощо, які складали витончені вірші під музику, ходили від замку до замку й співали на честь сеньйорів та їхніх дам. Їхнє мистецтво пов'язане переважно з любовною лірикою. Популярним жанром була *канцона*. В Італії виник музичний жанр *серенада*: прекрасний спосіб висловити своє кохання та ніжність. В Іспанії пісні мандрівних музикантів про кохання романською мовою отримали назву «*романси*». У ці часи виник музичний жанр – *балада*. Спочатку – жвавий танець у супроводі бубна та співу. Згодом – розповідні, ліричні твори з динамічним сюжетом і наявністю конфлікту. В основі змісту балад були історії з життя героїв, драми кохання, подвиги, часто з казково-фантастичними рисами.

Франц Шуберт. Серенада (Робертіно Лоретті, <https://cutt.ly/ueVbdPiz>, <https://cutt.ly/DeYXCD2I>).
Валентин Сильвестров. Цикл «Тиха музика». Нічна серенада (<https://cutt.ly/NeYXXz50>).
Гленн Міллер. «Місячна серенада» (<https://cutt.ly/FeyXZoPs>).

Схарактеризуй серенади, написані в різні часи. Визнач спільні музичні риси. Поміркуй, чому цей жанр є популярним упродовж століть. Які, на твою думку, музичні інструменти зображено на ілюстраціях?

Мандрівні музиканти виконували свої пісні під арфу, лютню, віолу, флейту або гітару. У замках аристократів, на ринках, лицарських турнірах, ярмарках будь-які святкування неодмінно супроводжувались музикою.

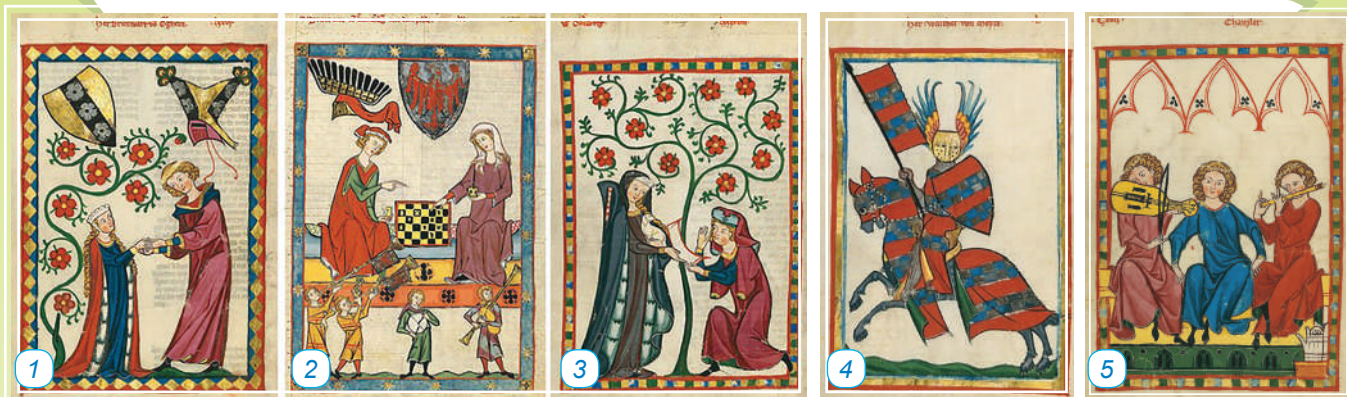
Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. «Манесьський кодекс» – один з найвідоміших ілюстрованих рукописів середньовіччя, цінне історичне джерело відомостей про лицарські обладунки перших десятиліть XIV століття. У кодексі зібрано вірші середньовічних поетів, ілюстровані їхніми портретами в одязі геральдичних кольорів. Сцени героїчних битв, полювання, загалом тогочасне життя – усе це відбилося в шедеврах середньовічної книжкової мініатюри.

Які моменти життя людей часів середньовіччя відтворено в ілюстраціях? Що можна дізнатися з них?

Сторінки «Манесьського кодексу»

2. Для турнірів і боїв у лицарів були спеціальні обладунки. Поверх білизни вдягали кольчугу (кольчужні сорочку, штани, рукавиці й шолом з коміром) та пластинчасту броню. Голову захищав великий металевий шолом. Кольчугу виготовляли з тисяч залізних кілець, поєднання яких створювало малюнок, що трохи нагадував в'язальний. На відміну від важкого й неповороткого

лицарського вбрання, одяг Прекрасної Дами підкреслював тендітність жінки – видовжені лінії сукні, головних уборів, звужені та видовжені носи взуття. Одяг виготовляли з грубого сукна в поєднанні з тонкими прозорими тканинами.

Обговоріть особливості одягу людей на ілюстраціях підручника.

Середньовічні костюми. Німеччина. 14 ст.

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (групова робота)

Організуйте «костюмерну майстерню». «Жіноче ательє» розробляє колекцію одягу за середньовічними мотивами для Прекрасної Дами, «чоловіче» – моделі одягу для лицаря.

За бажання створіть ліричну мелодію або реп-композицію за мотивами віршів Бертрана де Борна (1) та Вальтера фон дер Фогельвейде (2):

1. До серця лицар той мені,
Що, першим кинувшись у бій,
Летить безстрашно на коні,
Запалює загін весь свій
Відвагою п'янкою.
2. Я твій в дні щастя й дні біди.
Нікого іншого не жди.
Тебе замкнув я в моєму серці,
А ключик зник, хто й зна куди.
Лишайся в серці назавжди.

Розучи і виконай пісню «Казка про кохання» (музика та вірші Наталії Май, <https://cutt.ly/5eYXKB8a>). Поміркуй, чи можна її зарахувати до жанру балади. Поясни.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Хто такий лицар? Схарактеризуй «кодекс лицарської честі».
2. Які музичні жанри сягають своїм корінням в епоху середньовіччя?
3. Чи хотілося б тобі промаїнути крізь час і опинитися на певний період у середньовічному місті чи замку? Поясни свої вподобання і застереги.
4. За бажання досліді:

- «Образ лицаря і сучасні логотипи».

Серед логотипів сучасних відомих торгових марок трапляються зображення лицарів. Таким є з 1901 року логотип британської компанії Burberry – виробника одягу, аксесуарів та парфумів класу «люкс». На ньому – лицар в обладунках, на коні і з прапором, на якому написано Prorsum («Уперед»).

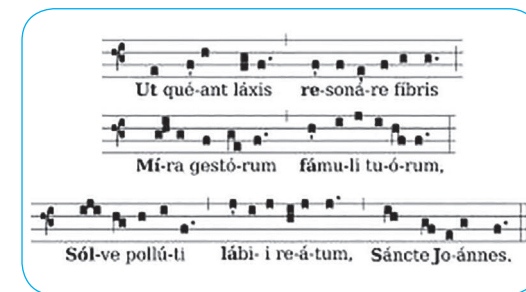

Зображення лицаря розміщено й на логотипі автомобільного фестивалю «Анлім 500+» – перегонів для водіїв унікальних машин з двигунами потужністю понад п'ятсот кінських сил, що проводиться з 2009 року. Поцікався іншими логотипами із зображенням лицарів. Поміркуй, чим пояснюється такий вибір.

- «Твори кіномистецтва про епоху лицарства»: найвідоміші / найтитолованіші / найкасовіші. Створи рейтинг власних уподобань. Дізнайся, зйомки яких кінофільмів відбувалися на території реальних замків і фортець, зокрема українських.

- «Сучасна нотація від часів середньовіччя».

Гвідо д'Ареццо – один з найбільших реформаторів у музичній практиці середньовіччя. Саме він увів систему сольмізації: чотирилінійний нотний стан і ключ. Це створило передумови для точного запису музичних творів і лягло в основу сучасної нотації. Гвідо д'Ареццо придумав значки для позначення звуків: ноти (від лат. «знак»). Він також увів назви нот, які практично без змін дійшли до сьогодення. Досліді, як же називали ноти за часів Гвідо д'Ареццо.

АРХІТЕКТУРА, ЩО ЛИНЕ ДО НЕБЕС

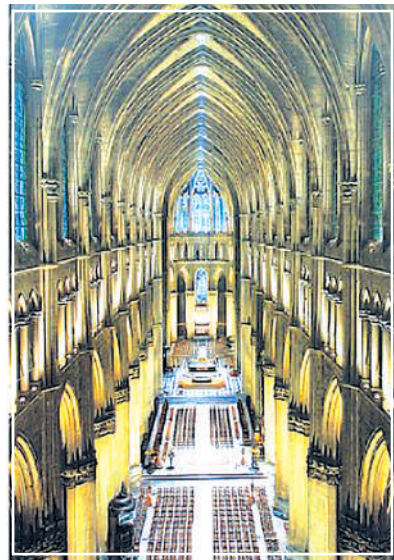
У Західній Європі в часи середньовіччя бурхливо зростали й розвивалися міста. Щоб умістити якнайбільше вірян-містян, потрібні були зміни в архітектурі соборів. Адже в часи, коли церква мала величезний вплив на життя кожної людини, собор був осередком як церковного, так і світського життя. Поряд з богослужінням у ньому влаштовували богословські диспути, розігрували містерії, тут відбувалися збори городян.

Тогочасні архітектори активно працювали над винайденням нової системи й техніки будівництва, прагнули надати конструкції споруди простору, водночас вирішуючи завдання втілення величної божественної краси храму.

Долаючи важкість кам'яної товщі, каркас будівель міських соборів почав поступово «розростатися» вгору, на нечувану в ті часи висоту. Масивні стіни стали легшими завдяки спеціальним каркасним конструкціям. Водночас місткість будівель значно зросла: собор вільно вміщував усе населення певного міста. Традиційні настінні розписи та мозаїки замінили вітражі у велетенських віконних прорізах храму, а інтер'єри та фасади споруд сповнилися витонченою красою та вродистістю завдяки декоративним прикрасам та великій кількості скульптур. Масивну стіну зберіг лише головний фасад із великим вітражним вікном-«трояндою». Цей стиль в архітектурі з часом отримав назву **готичний**. Такі собори почали будувати у Франції, а потім по всій Європі. Вони вирізнялися висотою, місткістю, багатим видовищним декором. Собор мислився транслятором знань (переважно богословських), які віряни отримували не тільки з проповідей, але й із зображень вітражів, скульптурного наповнення храму. Він утілював символ Всесвіту, урочисту велич, піднесеність і владу божественних сил над людиною.

Бургоський собор. Іспанія

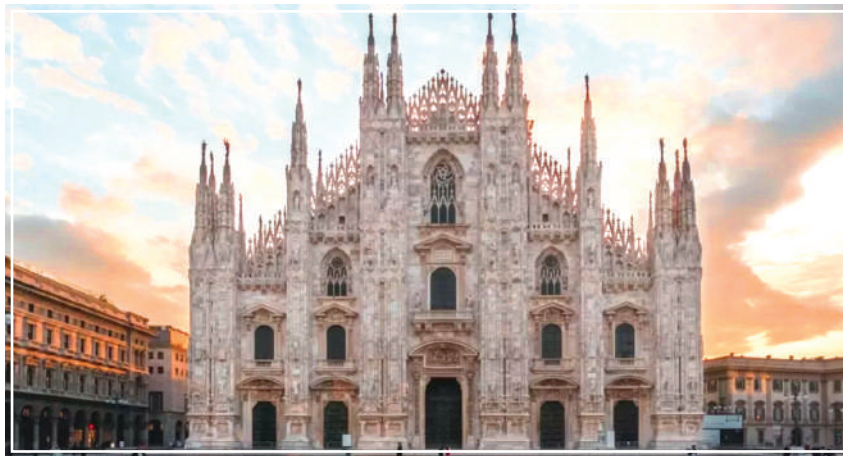
Реймський собор. Франція.
Інтер'єр

Культові споруди в готичному стилі (<https://cutt.ly/QeSeRXIn>).

Опиши характерні ознаки архітектурних споруд у готичному стилі. Що відрізняє їх від інших знайомих тобі споруд?

Міланський собор

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Готичний стиль найбільше виявився в архітектурі та скульптурі. Його прикметною рисою є винайдення нової каркасної будівельної конструкції, що й робить ці собори легко впізнаваними. Завдяки їй будівлі досягали грандіозних розмірів, неймовірної для свого часу висоти. Вони були дуже міцними й водночас видавалися легкими, немов спленими з мережива. Усі елементи стилю підкреслюють *вертикаль*: високі башти, гострі стрічасті арки, стрункі вертикалі стовпів в інтер'єрах; великі вітражні вікна; багате скульптурне оздоблення.

За зображеннями соборів на с. 40, 41 доведи, що вони представляють готичний стиль у мистецтві.

У готичі скульптура не розглядалася як самостійне мистецтво. Вона була тісно пов'язана з архітектурою і покликана не тільки прикрашати храми, але й бути об'єктом поклоніння (разом з іконами) та нести інформацію (як і зображення вітражів). Це – енциклопедія знань та уявлень про світ середньовічної людини. Образи скульптурних та вітражних композицій – Ісус Христос, Діва Марія, королі, правителі, святі, ангели, демони, химери, тварини тощо. Провідні теми – гріхопадіння і спокута, материнство, мучеництво, жертвна стійкість людини. Усе підпорядковано християнському вченню і строгим правилам зображення сакральних фігур.

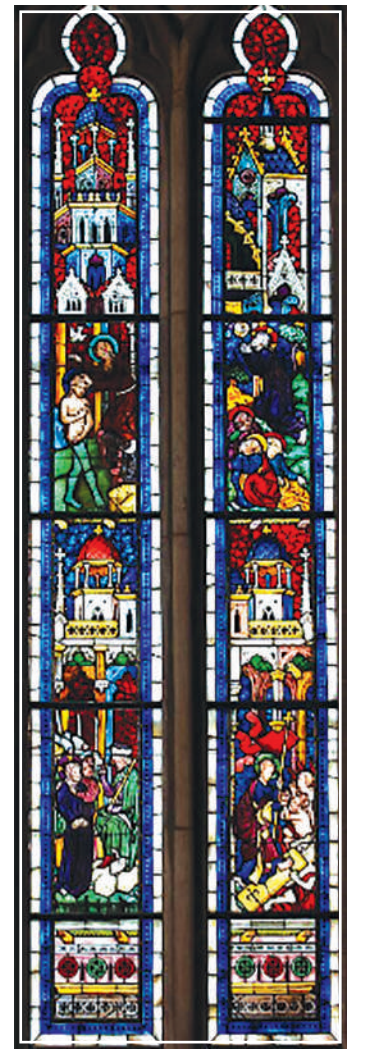
Вітражі готичного храму – особливе диво. Якщо дивитися на будівлю зовні, вони здаються абсолютно тьманими й невиразними. Їх практично неможливо помітити, оскільки темне скло майже зливається зі стінами. Але варто лише зайти всередину, як відкривається вся краса мистецтва кольорового скління: під яскравими сонячними променями скло вітражів починає світитися, наповнюючи простір собору майстерно дібраними кольоровими переливами.

Скульптура Реймського собору

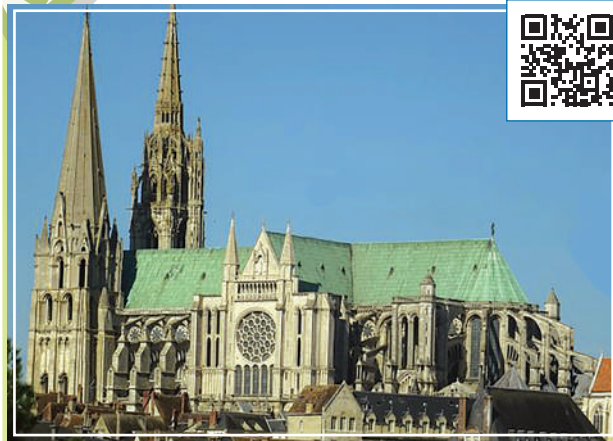
Страсбурзький собор

Вітраж каплиці замку
Ебрайхсдорф

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

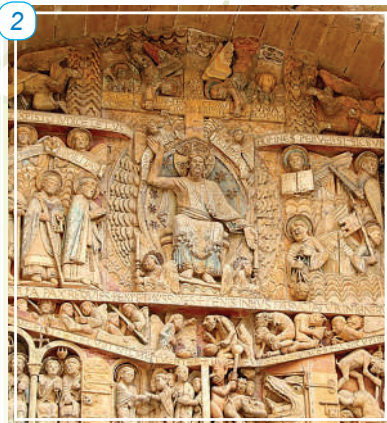
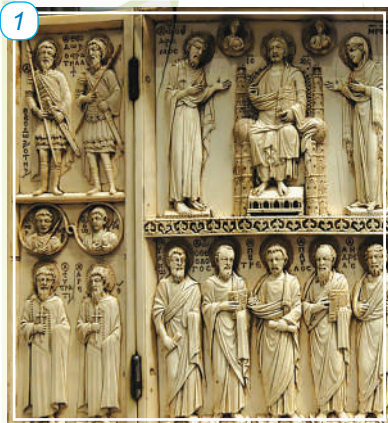

1. Шартрський собор у Франції (собор Нотр-Дам) – одне з найвидатніших творів готичної архітектури і християнської культури середньовіччя. У Шартрському соборі майже повністю збережено вітражне оздоблення: 125 прямокутних вікон і 50 великих і малих вікон-«троянд» загальною площею близько 2 тис. кв. м. Багате скульптурне оздоблення (зовні та інтер'єр) налічує загалом близько 10 тис. скульптур. Статуї прикрашають не тільки портали й галереї, їх також можна знайти на покрівлі, карнизах, під склепіннями капел, на кручених сходах, навіть на ринвах і консолях.

Як досягається синтез мистецтв у готичному храмі (<https://cutt.ly/5eSryXY8>, <https://cutt.ly/JeSeT7MA>)? Поміркуй над словами Фоми Аквінського, філософа й богослова 13 ст., який вважав красу сумою, поєднанням трьох властивостей: цілісності, пропорційності та саява. Чи суголосна ця думка твоєму враженню від готичного собору?

2. Образи готичної скульптури поступово набували емоційності, динамізму й індивідуальних рис, долаючи середньовічну стриманість, статичність і відстороненість. Порівняй культові скульптурні зображення візантійського, романського та готичного стилів.

1 – Триптих, Візантія, 10 ст. (фрагмент);
2 – Церква абатства Сент-Фуа. Тимпан;
3 – Міланський собор. Двері

Шартрський собор. Екстер'єр, вітраж, скульптура

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Намалюй ескіз вітража для декору сучасного приміщення. Поцікався можливостями виготовлення вітражів у домашніх умовах. Запропонуй варіанти оздоблення вітражами приміщень (однієї з кімнат удома, класної кімнати, актової чи спортивної зали тощо).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У чому відмінність романської та готичної архітектури?
2. Визнач основні характеристики споруди в готичному стилі.
3. Доведи, що готичний собор сприяв долученню християн до віри.
4. За бажання досліди:
 - Здійсни віртуальну екскурсію до собору Паризької Богоматері, Шартрського або інших соборів, створених у готичному стилі. Як утілено синтез мистецтв у храмі? У чому магія світла в соборі? Яку атмосферу створюють вітражні вікна?
 - Схарактеризуй відомі в Україні споруди в готичному стилі: Львівський кафедральний костел та церкву Святої Єлизавети в Хусті на Закарпатті. Проведи дослідження «Готичний стиль в Україні»: як представлено готичне мистецтво (або його елементи); характерні риси. Поцікався, можливо, там, де ти живеш, збереглися такі пам'ятки архітектури. Досліди історію їх створення та існування, збереження культурної спадщини середньовіччя.

- Ознайомся з матеріалами ВШО «8 клас. Мистецтво. Мистецтво Середньовіччя: готична архітектура».
- Переглянь всесвітньо відомий мюзикл «Собор Паризької Богоматері» (композитор Ріккардо Коччанте).

КОЛОРИТИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Твори середньовічного мистецтва несуть цікаву інформацію про свою епоху. Вона може допомогти зрозуміти багатогранність творчості середньовічної людини, її погляди, переконання та цінності. Як тобі відомо, для людини того часу, глибоко релігійної, храм був місцем єднання з Богом. Цьому сприяли краса й багатство просторових форм і ритмів архітектури. Особливий вплив мало оздоблення інтер'єрів: у візантійських і романських храмах вражало багатство ікон, розписів, мозаїк. У готичних – грандіозний злет могутніх склепінь, краса «намиста» з рельєфів і статуєток та магічного світла кольорових вітражів.

Загальне емоційне враження від краси храму посилювало під час літургії звучання музики, що лінула у височині. Тимчасом як у храмах візантійського (православного) обряду лунала вокальна музика (спочатку одноголосний, а потім багатоголосний хоровий спів), у католицьких храмах Західної Європи, крім вокального співу (григоріанський спів або григоріанський хорал), звучав орган. Цікаво, що для фіксації церковних співів почали використовувати квадратний нотопис (1, 2).

Візантійський наспів «Христос Воскрес» (<https://cutt.ly/3eSe3rHq>).
Григоріанський хорал Te Deum (кінець 9 ст.) (виконавець Дмитро Суботенко, <https://cutt.ly/neSeP0vr>).

Порівняй виконання: характер музики, виконавський склад. Які емоції викликає кожен твір?

У середньовіччі інтенсивно розвивалося мистецтво рукописної книги, що була унікальним витвором і вважалася предметом розкоші (<https://cutt.ly/keSeUOLJ>). В епоху готики книжкова мініатюра набула особливого розквіту. Шрифт, яким писали книжки, ніби віддзеркалював стиль – видовженість літер, прагнення до вертикалі. Книжки писали не тільки релігійного, а й світського змісту. Їх пишно оздоблювали ілюстраціями та іншими декоративними елементами. З'являлися й унікальні твори – за розміром і формою. До прикладу, молитовник «Кодекс Ротундус» (3) та пісенник «Chansonniere de Jean de Montchenu» (4).

Вишеградський кодекс

Часослов Катерини Клевської

Як порівняти з книгами, створеними в романському стилі, якому були характерні алегорична мініатюра й символічний орнамент, готичні книги оздоблені динамічними персонажами, з витонченою елегантністю, стрункими силуетами та складками в одязі. З'являються квітучі декорації (рослинні візерунки, стебла, листя і квіти), які прикрашають ініціали.

Порівняй художнє оформлення середньовічних книг (романського та готичного стилів): зображення образів та декоративного оздоблення.

Історія одягу з давніх часів до наших днів є ніби дзеркалом, у якому відбивається вся історія людства. Середньовічна мода набула нових рис, коли панував готичний стиль в інших видах мистецтва: він відобразився і в одязі. Вишуканий смак, мінімалізм і строгість; загострені головні убори; гострі носки взуття; зубчасті краї одягу; струнка зашнурована талія; довгі шлейфи тощо.

За ілюстраціями опиши характерні тренди в одязі тогочасного суспільства. Які елементи одягу тебе приваблюють?

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Подіям, що відбувалися в середні віки, присвячено відомий французько-канадський мюзикл, створений за мотивами однойменного роману Віктора Гюго «Notre Dame de Paris» («Собор Паризької Богоматері») (композитор – Ріккардо Коччанте. Автор лібрето – Люк Пламодон).

Мюзикл «Notre Dame de Paris». Belle (<https://cutt.ly/LeSeIOHU>, <https://cutt.ly/EeSe0LEN>).

Пригадай, що таке мюзикл, чим цей музично-театральний жанр відрізняється від опери. Схарактеризуй музику та виконання фрагмента мюзиклу. Порівняй виконання.

2. У часи середньовіччя книгу писали каліграфи, а інші фахівці: мініатори, рубрикатори, ілюмінатори – оздоблювали її. Художник-мініатор малював кольорові ілюстрації – мініатюри, ініціали; рубрикатор розфарбовував червоним заголовки та окремі рядки – «рубрики». Іноді ініціал або мініатюру ілюмінували сусальним золотом.

Обговори з однокласниками / однокласницями, чи є подібний розподіл видавничих професій під час створення сучасних книжок.

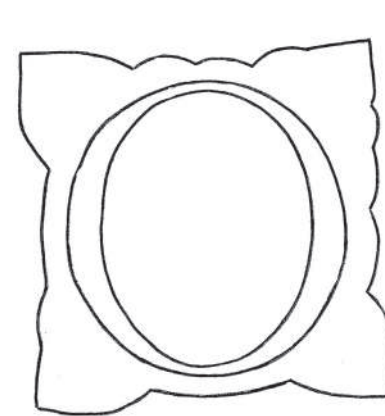
Рукописні книги епохи середньовіччя

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ (групова робота)

1. Намалюй буквицю в готичному стилі.

2. У часи середньовіччя в Західній Європі почали відкриватися університети. «Гаудеамус» або «Гаудеамус igitur» (лат. *gaudeamus igitur* – «Будемо радіти!» або «Веселімось!») – середньовічна студентська народна пісня, яку нині ми знаємо як студентський гімн.

Gaudeamus – гімн студентів (виконує хорова капела КПІ ім. Ігоря Сікорського, <https://cutt.ly/ieSeODsN>).

Спробуй виконати на віртуальному піаніно фрагмент мелодії цього гімну.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Як виявився готичний стиль у різних видах мистецтва?
- Узагальни особливості мистецьких стилів (візантійського, романського, готичного) епохи середньовіччя.
- Доведи, що мистецтво мало великий вплив на формування світогляду середньовічної людини.
- За бажання досліди:
 - Здійсни віртуальну екскурсію до Музею середньовіччя Клоні (Музей середньовіччя – терми і палац Клоні, фр. musée du Moyen Âge – thermes et hôtel de Cluny). Опиши, які експонати музею тобі запам'яталися найбільше.
 - Послухай музичні твори, виконані на органі. Розкажи про свої враження.

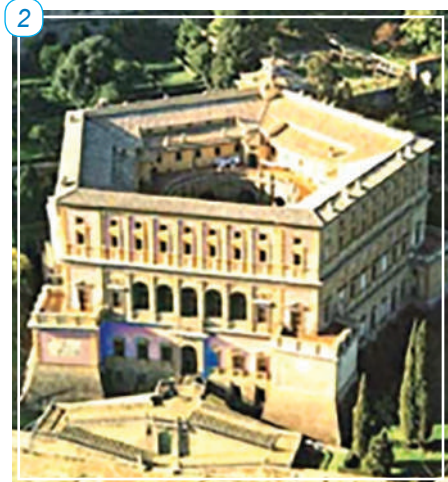

Оресте Раванелло. Григоріанський альбом (Oreste Ravanella. Album Gregoriano, <https://cutt.ly/4eSOF0Dr>).

«Гаудеамус». Запис із рукописної книги

ІДЕАЛИ ТА ОБРАЗИ РЕНЕСАНСУ

Після середньовіччя в мистецтві Західної Європи настало гігантське культурне піднесення, злет творчої енергії людства – епоха Відродження (Ренесанс), що тривала майже два століття. Час, коли люди ніби знайшли стару скриню, повну загублених скарбів – знань давніх греків і римлян, які запалили вогонь цікавості до реального світу. Насправді ці зміни відбулися на тлі активного розвитку капіталістичних відносин, послаблення влади католицької церкви, бурхливого розвитку науки, географічних відкриттів тощо.

На противагу середньовіччю, де в центрі світу є Бог, епоха Ренесансу підносить саме Людину («homo universalis»), силу її розуму, здібності як найвище благо людських істот. Провідна риса цієї доби: людина може розвиватися та досягати нових висот завдяки вивченню античного спадку як ідеалу і взірця.

Звернення до зразків античності сукупно з розвитком математики та інженерних наук породило ідею гармонійної досконалості в мистецтві загалом і в архітектурі зокрема. Багато нового було створено в цивільному зодчестві: ошатного вигляду набули багатоповерхові міські будівлі (ратуші, університети, ринки тощо), виник тип міського палацу (палаццо), а також замиської вілли.

Після тисячолітньої перерви в епоху Ренесансу «відродилося» мистецтво скульптури, зокрема круглої скульптури – таким, яке воно було в античні часи: статуї стали самостійними мистецькими творами, їх уже не обов'язково було вписувати в архітектурний ансамбль.

Пригадай, які цінності втілено в давньогрецькому мистецтві. Схарактеризуй культову і житлову будівлі. Чи відчувається в них пропорційність, гармонійність? Поясни. Що відбувається на картині Луїса де Колері? Опиши інтер'єр будівлі та персонажів.

1. Собор Санта-Марія-дель-Фьоре. Флоренція.
2. Палаццо Фарнезе. Італія
3. Луїс де Колері. Інтер'єр палацу з елегантними парами

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Архітектурі (екстер'єру та інтер'єру) доби Ренесансу властиве прагнення до художньої довершеності, врівноваженої цілісності, у якій усе взаємопов'язане. Це виявилось в домінуванні пропорційності будівлі, симетрії всіх її елементів, відродженні античної ордерної системи, розробці центричного типу будівель з легкодоступним для огляду простором інтер'єру.

У скульптурі митці епохи Відродження надавали величезного значення водночас красі людського тіла і внутрішньому світу людини, а тому прагнули зобразити її якомога правдивіше, передаючи виключно природні пози й рухи. Наслідкування природи, реалізм, спостереження за рухами людини, продумана композиція, що базується на поєднанні та контрасті різних ліній, – головні риси скульптури Ренесансу.

Епоха Відродження – час великих відкриттів, визначних майстрів та їхніх видатних творів. Саме в цей час художники починають підписувати свої роботи, тобто вони стають підкреслено авторськими.

Андреа Вероккіо. Кінна статуя кондотьєра Бартоломео Коллеоні. Венеція

Сікстинська капела (<https://cutt.ly/jeSeNGrT>).

Як саме скульптору Андреа Вероккіо вдалося передати нестримний поступ грізного воєначальника, який споглядає світ з висоти свого бойового коня? Які емоції, почуття викликають скульптурні твори митців Відродження? Чи реалістично відтворено в них образи? Поясни.

1

2

3

4

Донателло: 1 – Марія Магдалина. 2 – Статуя Іоанна Богослова. 3 – Валеріо Чолі. Муза скульптури на гробниці Мікеланджело. 4 – Мікеланджело Буонарроті. Раб, що рве пута

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1

1. Мікеланджело Буонарроті виявив свій талант в архітектурі, скульптурі, фресковому живописі. Купол собору Святого Петра в Римі, одного з найвеличніших храмів світу, – вінець архітектурної творчості Мікеланджело. Нині це – один із символів Рима.

У скульптурі Мікеланджело – відображення найбільших досягнень скульптури Відродження. Герої генія страждають, розмірковують, радіють. Гідність, краса, туга скорботи матері, яка втратила сина, майстерно відтворені Мікеланджело у скульптурній композиції «П'єта» («Оплакування Христа»). А в статуйі «Мойсей» відчувається сила, могутність духу, мудрість і неймовірна велич біблійного пророка.

Схарактеризуй скульптури Мікеланджело Буонарроті. Порівняй їх із творами античності та середньовіччя. Зверни увагу, як «ожив» під різцем Майстра мрамур, ніби допомагаючи відтворити вирази облич персонажів, жести, рухи, складки одягу.

2

2. Відомо, що в епоху Відродження найціннішими скульптурами на італійському артринку були стародавні римські мармурові статуї. І деякі скульптори, користуючись таким попитом, навмисне підробляли свої статуї «під давньоримські».

Обговоріть разом з однокласниками та однокласницями про застереження щодо створення підробок творів мистецтва: з якою метою їх створюють, чи вважатимуться такі дії порушеннями авторського права? Якими можуть бути наслідки?

Мікеланджело Буонарроті:
1 – П'єта. Рим.
Собор Святого Петра;
2 – Мойсей. Рим.
Базиліка Сан-П'єтро ін Вінколи

Мікеланджело Буонарроті.
Купол собору Святого Петра
в Римі

За бажання вивчи та виконай пісню (<https://cutt.ly/qeSeFnYR>).

КОЛИСКА МАЙБУТТЯ

Музика і вірші В. Дроботенка

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У зв'язку із чим епоха Відродження отримала свою назву?
2. Порівняй архітектуру та скульптуру середньовіччя й Ренесансу.
3. За бажання досліди:
 - архітектурні споруди епохи Відродження (в мережі Інтернет) та в місцевості, де проживаєш (можливо, є схожі елементи), зроби колаж із фото та презентуй;
 - творчість видатних митців італійського Відродження;
 - ознайомся з матеріалами ВШО «8 клас. Мистецтво. Мистецтво епохи Відродження: архітектура».
 - Ознайомлюючись із мистецтвом епохи Відродження, продумай тематику і зміст подкастів для популяризації мистецтва й досягнень цієї доби. Подкаст – це серія аудіо- чи відеофайлів, які об'єднані певною ідеєю і поширюються в інтернеті.

Рафаель Санті.
Сікстинська Мадонна

Леонардо да Вінчі.
Мадонна Літта

ІДЕАЛИ ТА ОБРАЗИ РЕНЕСАНСУ

Головною відмінною рисою живопису Ренесансу була свобода від суворих обмежень середньовічного мистецтва. Наслідуючи ідеали античності, живописці звертаються до міфічних сюжетів поряд із християнськими. Водночас об'єктом уваги художника стає «земна» людина. Відтворюючи ідеал людської особистості, діячі Відродження підкреслювали доброту, силу, героїзм людини, її спроможність творити навколо себе новий світ. Цінність людини стала визначатися її особистими чеснотами, а не суспільним становищем.

Образотворче мистецтво Ренесансу знаменує максимальне прагнення до реалізму у відтворенні образів. Це виявилось не тільки в поширенні світських зображень, у розвитку портрета і пейзажу або новій, іноді майже жанровій, інтерпретації релігійних сюжетів, а й у радикальному оновленні всієї художньої системи. Художники стали бачити світ інакше: площинні, ніби безтілесні зображення середньовічного мистецтва поступилися місцем тривимірному, рельєфному, опуклому простору. Митці використовували перспективу, правило «золотого перетину» в побудові людського тіла. Активно розвивався станковий живопис.

До прикладу, зображення прекрасної молодої матері з дитиною ми бачимо на численних малюнках і картинах художників епохи Відродження. У великих майстрів важко знайти абсолютне наслідування незмінному зразку в трактуванні образу Марії. Художники обирають суто людські ситуації, коли обличчя жінок стають то серйозними й зосередженими, то усміхненими, сповненими ніжності, а чарівні немовлята на їхніх картинах зайняті грою або іншими забавами.

Які історії «розповіли» тобі картини? Чи подібні ці твори до ікон? Поясни свої міркування.

Рафаель Санті:
1 – Мадонна Естергазі;
2 – Мадонна з вуаллю;
3 – Сандро Боттічеллі.
Мадонна з книжкою

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. В образотворчому мистецтві епохи Відродження:

- у центрі зображення – людина, яка має реальні риси, індивідуальний характер; водночас творам притаманна піднесена одухотвореність і висока краса зображуваного;
- реалістичне зображення людей, тварин, рослин та архітектурних об'єктів, а також деталізація матеріалів, текстур і тканин: художники ретельно вивчали анатомію, природу та побут, щоб точно передати реальність на полотні;
- розв'язано проблему тривимірного зображення: створено наукову теорію лінійної перспективи, засновану на геометрії та оптиці; художники активно застосовують світлотінь;
- простір перестав бути «нічим», художник продумував його попередньо, і в ньому за строгими математичними правилами розміщувалися люди, будівлі, речі;
- поряд із фресками розвивається станковий живопис, а також світський живопис, зокрема жанр портрета, з'являються автопортрети.

Серед плеяди митців Відродження найвидатнішими вважають Мікеланджело Буонарроті, Леонардо да Вінчі та Рафаеля Санті.

За потреби дізнайся більше про фреску Рафаеля Санті «Афінська школа» (<https://cutt.ly/6eSeSiXd>). Доведи, що у своїх творах (1, 2, 3) художники використовували закони перспективи, майстерно застосовували світлотінь, досліджували особливості зображення людини.

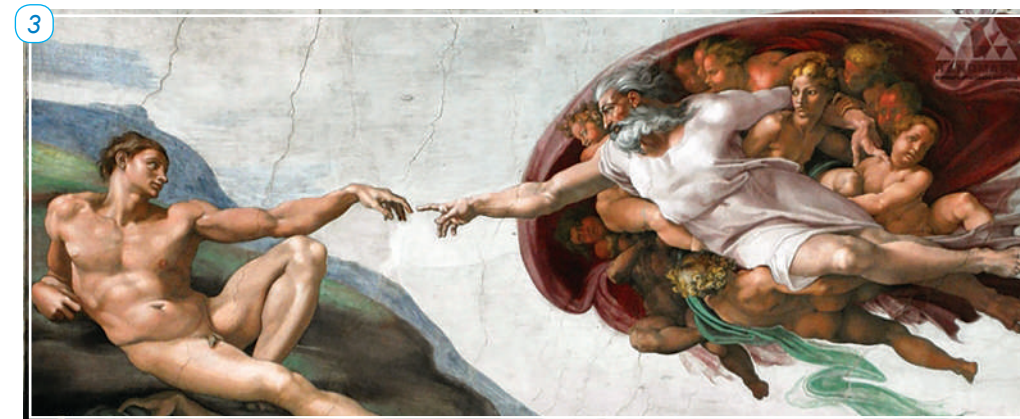
Рафаель. Фреска
«Афінська школа».
Апостольський
палац, Ватикан

Передбачуваний
автопортрет
Леонардо да Вінчі

Дізнайся з різних джерел, якими талантами був обдарований Леонардо да Вінчі, якій тематиці присвячено твори Рафаеля.

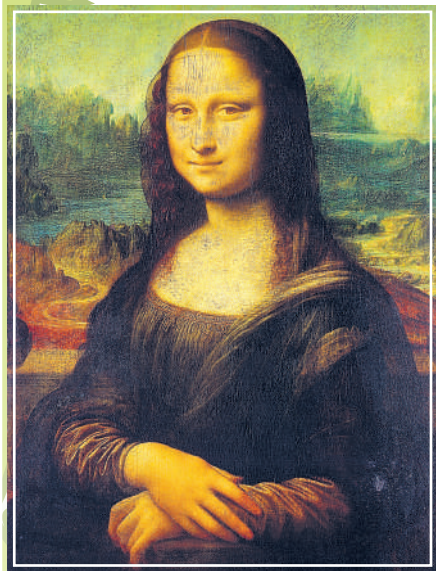

Мікеланджело
Буонарроті.
Фреска
«Створення
Адама»

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Цей жіночий образ увійшов в історію світового мистецтва під назвою «Мона Ліза», або «Джоконда». Щось неймовірно захопливе і привабливе відчуваємо в загадковому погляді, приємній усмішці, спокійно складених ніжних руках молодої жінки. Італійський художник та архітектор, а пізніше літописець епохи Відродження Джорджо Вазарі писав, що Леонардо вдавався до різних хитрощів, аби досягти потрібного йому виразу обличчя моделі. Уяви, що в красиво прибраній кімнаті, де малював художник, перебували співаки і музиканти, блазні і фокусники, які грали на музичних інструментах, співали, жартували і в такий спосіб постійно підтримували гарний настрій жінки, обличчям якої захоплюється людство вже багато століть. Джоконда донині привертає увагу та залишає простір для фантазії.

Леонардо да Вінчі. Мона Ліза

Які жанри поєднано в картині? Проаналізуй особливості композиції твору: позу, тло, освітлені частини. Поміркуй, чого можна навчитися портретистам (фотографу та живописцю) з цього портрета. Поміркуй, чому цей твір не залишає байдужим людей багатьох поколінь. Поцікався творами різних видів мистецтва, присвяченими Джоконді.

2. Розглянь зображення, створені за мотивами твору Леонардо да Вінчі «Мона Ліза». Визнач, до якого виду живопису (станкового, монументального) належать вони. Поясни.

3. Переглянь відео до пісні. Обговори разом з друзями та подругами питання неповторності й унікальності кожної людини. Як ти розумієш вислів «У будь-якій ситуації людина має лишатися Людиною»?

«Неповторність» (музика Олександра Злотника, вірші Андрія Демиденка, <https://cutt.ly/YeSeGLx3>).

Проект українського скульптора Олександра Мілова «Любов»

3D-скульптури художника-візуалізатора Чада Найта

Які сенси несуть скульптурні проекти сучасних митців? Які цінності вони втілюють?

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Створи власну версію «Мони Лізи», наприклад, зобрази її у стилі коміксу чи аніме, як персонажа з відеоігор тощо. «Театр емоцій і почуттів». Виразить по черзі емоції й почуття персонажів творів образотворчого мистецтва епохи Відродження. Уяви, що ти працюєш у майстерні Леонардо да Вінчі, який був живописцем, медиком, математиком, механіком, інженером, архітектором, скульптором, музикантом, поетом. Запропонуй ідею якогось новітнього винаходу, зроби його замальовку та презентуй його (або напиши коротке пояснення, як він працює).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які відкриття з-поміж засобів виразовості стали надбанням художників епохи Відродження?
2. Порівняй образотворче мистецтво середньовіччя й Ренесансу.
3. Поміркуй, у чому спільність, а що відрізняє відтворення образу людини в епохи античності й Відродження.
4. За бажання досліди:
 - Характерною особливістю епохи Ренесансу була багатогранність обдарування митця, прагнення до творчого пізнання світу в усіх його виявах. Видатні постаті цього часу були талановиті в різних галузях науки й мистецтва. Іноді їх називають титанами Відродження. Дізнайся, хто такі титани. Поцікався творчістю та діяльністю одного з митців епохи Відродження (Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаель, Боттічеллі тощо). Знайди аргументи їхнього титанізму. Розкрий сенси пісні «Люди-Титани», опиши свої почуття, що вона викликає.

KOZAK SYSTEM. «Люди-Титани» (<https://cutt.ly/OrtluZWp>).

- Здійсни дослідження щодо інтерпретації одного біблійного сюжету у творах митців середньовіччя та Відродження; у творах різних митців Ренесансу.
- Створи мультимедійну презентацію «Образ Матері в різних видах мистецтва».
- Переглянь: ВШО «8 клас. Мистецтво. Мистецтво епохи Відродження: живопис. Частина 2».

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПІВНІЧНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Альбрехт Дюрер. Чотири апостоли

Нові сміливі ідеї італійського Відродження знайшли активний відгук у різних європейських країнах. Цей період у мистецтві має назву «Північне Відродження» (у країнах на північ від Італії, зокрема Німеччині, Англії, Франції, Нідерландах та ін.). Художники Північного Відродження, поєднавши досягнення італійських майстрів та місцеві традиції, активно розширили тематику зображення. Вони творили в різних жанрах образотворчого мистецтва: пейзаж, портрет, натюрморт, жанрова картина.

У зображенні людини митці прагнули до максимальної реалістичності образів і характерів. Зокрема, образи людей сильних і незалежних створив німецький художник *Альбрехт Дюрер* у диптиху «Чотири апостоли»: величезні фігури апостолів Іоанна, Петра, Павла та євангеліста Марка втілюють звичайних земних людей – зі своїми думками, характерами, зовнішністю.

Друг і соратник А. Дюрера І. Нейдерфер писав, що в образах апостолів митець зобразив чотири темпераменти: молодий і спокійний Іоанн (сангвінік), старий і стомлений Петро (флегматик), неспокійний Марк (холерик), насторожений Павло (меланхолік). Чи погоджуєшся ти із цією думкою?

У картинах нідерландського майстра *Яна ван Ейка* відтворено життя людини в її повсякденні. Особливого значення живописець надавав зовнішності своїх персонажів. Він уперше в історії європейського портрета створив парний портрет і зобразив людей у їхньому повсякденному оточенні.

Картина «Портрет подружжя Арнольфіні» Яна ван Ейка стала визначальним кроком у розвитку європейського мистецтва і вплинула на покоління художників. Інноваційність твору полягає в новаторській роботі зі світлом і тінями, введенні символів, досягненні насиченості кольору поліхромного (багатоколірного) колориту, технічній досконалості, мікродеталізації, реалістичності. Відображення в дзеркалі не тільки додає простору, але й ніби закликає глядачів стати «свідками» події.

Розглянь, як створено ілюзію простору та реальності (просторові співвідношення, реалістичні текстури, градації (поступовий перехід від одного до іншого) світла й тіні тощо). Проаналізуй особливості фронтальної перспективи інтер'єру. На дозвіллі досліди, що символізують зображення предметів, якими живописець «наповнив» інтер'єр. Чому, на твою думку, він обрав саме їх?

Ян ван Ейк. Портрет подружжя Арнольфіні

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Ренесансні ідеї гуманізму (віра в можливості людини, її розум і здібності), активний розвиток природничих наук та реформа в християнстві (поява протестантизму) дали можливості художникам Північного Відродження розширити сферу тематики, дедалі більше відходячи від догм зображень попередньої епохи середньовіччя. Митці щодалі більше уваги приділяли оспівуванню людини і природи. Таким чином, в образотворчому мистецтві виокремилися жанри: пейзаж, портрет, натюрморт, жанрова картина.

У часи Відродження поряд зі звичною темперою живописці почали застосовувати олійні фарби та акварель, що краще передавали природні кольори. Колірна гама зображень стала багатшою, контрасти світла й тіні – м'якшими. На зміну дерев'яним дошкам, на яких художники малювали впродовж багатьох століть, прийшло полотно.

Опиши сюжет картини «Жінка, що читає листа», її персонажів. Якими емоціями вона наповнена? Розглянь натюрморти. Що завдяки ним можна дізнатися про життя людей того часу?

Метью Габріель.
Жінка, що читає листа

Бурхливий розквіт образотворчого мистецтва відзначався в Голландії. На протилежність художникам «великого» стилю, які писали картини на «високі» – історичні й міфологічні – сюжети, інтерес «малих голландців» становили теми з повсякденного, побутового життя у невеликих за розміром картинах (саме від цього походить назва). Їхня пейзажна творчість вирізнялася значною різноманітністю: міські, сільські, морські пейзажі, зображення окремих будівель та споруд. У натюрмортах голландці оспівали звичайні речі, яких до них не змальовували. Найхарактерніший сюжет – «сніданок»: накритий стіл з наїдками та посудом, що відтворює атмосферу затишного житлового інтер'єру, зберігаючи сліди присутності людини. Розвинувся також пишний та ошатний квітковий натюрморт; натюрморти із зображенням риб та інших мешканців моря; «мисливських трофеїв»; «пташиних дворів», що віддзеркалювали улюблені заняття голландців. Утім, найважливішою темою було приватне життя звичайної людини, це відобразилося в жанрових картинах, які описували бюргерське повсякдення.

Пітер Клас. Натюрморт із крабом

Пітер Артсен. М'ясна крамниця

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Пітер Брейгел Старший. Мисливці на снігу

2. Італійський художник 16 ст. Пітер Джузеппе Арчимбольдо творив незвичайні картини: його майстерно виписані портрети – це чудове компонування фруктів, овочів, тварин, квітів. Цікаво, що сучасний фотохудожник Карл Ворнер нині творить у жанрі «Foodscapes» (пейзажі з їжі).

Поміркуй і вислови припущення, чому митців у різні часи зацікавили такі незвичайні підходи творення художніх образів.

Пітер Джузеппе Арчимбольдо. Вертумн

Карл Ворнер. Пейзаж

1. Нідерландський художник Пітер Брейгел Старший виробив власний авторський стиль, у якому прагнув до виразності силуетів і широких просторових панорам. Основою його творчого задуму є природа, весь навколишній світ, а людина – лише частинка на неосяжних обширах Землі.

Якими засобами художник передав глибину простору на картині? Що на ній є головним, а що – другорядним? «Якби картини заговорили...»: придумай уявну бесіду персонажів картини. Поцікався іншими творами митця.

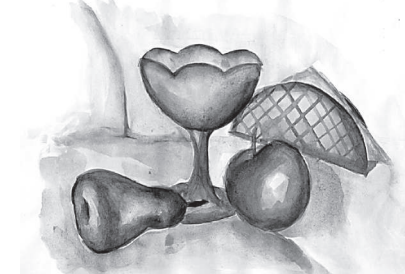

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

1. Створи фотореконструкцію образу. Переглянь портрети епохи Відродження. Добери відповідні аксесуари й створи власне фото в обраному образі.

2. Намалуй натюрморт – основу для обкладинки журналу, заставки кулінарного телешоу, шпалер для екрана комп'ютера чи телефона. Це може бути реалістична композиція або композиція, створена за допомогою комп'ютерних ефектів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У яких жанрах розквітло мистецтво «малих голландців»?
2. Поміркуй над твердженням Альбрехта Дюрера: «Без правильних пропорцій не може бути досконалою жодна картина, хоч би вона була виконана так старанно, як тільки це можливо» – і вислови свої міркування щодо нього.
3. **Робота в групах.** Проведіть невелику дискусію «Роль митців епохи Відродження в розвитку жанрів образотворчого мистецтва».
4. За бажання:
 - досліді творчість одного з митців епохи Північного Відродження. Створи мультимедійну презентацію;
 - переглянь матеріали ВШО: «8 клас. Мистецтво. Мистецтво епохи Відродження: Північне Відродження, частини 1, 2».

ЗВУКОВА ПАЛІТРА РЕНЕСАНСУ

Ян ван Ейк. Гентський візитар.
Ангели (фрагменти)

Джованні Палестріна. Меса Папи Марчело. Kyrie (фрагмент, <https://cutt.ly/feSeXoCO>).

Орландо Лассо. Луна (<https://cutt.ly/kkjH74T>).
Мирослав Скорик. Три фантазії для лютні з Львівської табулатури 16 ст. (<https://cutt.ly/0kjJWVvk>).

Які образи виникли у твоїй уяві під час слухання меси? У якому регістрі звучали голоси, як вони взаємодіяли? Пригадай особливості поліфонії та гомофонії в музиці. Схарактеризуй фактуру хорової мініатюри «Луна».
Тембр якого інструмента близький до музичного колориту лютні? Порівняй фантазії за музичними образами.
Опиши «ангелів, які співають» на одному з художніх творів.

Сандро Боттічеллі. Мадонна з немовлям та ангелами, які співають

Епоха Відродження – цікава й важлива у світі музики. У часи, коли люди знову почали відроджувати ідеї та мистецтво античності, музика також почала активно розвиватися, втілюючи смаки й інтереси різних верств населення – народна й «учена», церковна і світська, для «недосвідчених аматорів» і для «вишуканих вух» (для сеньйорів і князів).

У храмах під час богослужінь звучала хорова поліфонія, що спонукала до піднесеного споглядання і спокою, устремління до світла й краси. Водночас хорова палітра сталих церковних канонів збагатилася новими звучаннями й гармоніями.

Поряд із культовою зросла роль світської музики. Дуже популярним було вокальне виконання – багатоголосне й одноголосне, а капела і під супровід музичних інструментів. Водночас самостійною стала й інструментальна музика, відродився інтерес до танцювального мистецтва. Винахід книгодрукування започаткував, зокрема, друк нот. З'явилися численні збірки інструментальних мініатюр (табулатури), які містили твори різноманітних пісенно-танцювальних жанрів.

Фідель

віола да гамба

лютня

Старовинні танцювальні мелодії (вієла, <https://cutt.ly/3rtlarDr>).

Колись давно лютня і віола царювали в замках і палацах, у церквах і на площах. Люди любили грати на них і широко використовували для сольного, ансамблевого виконання або інструментального супроводу. Родина віол включала багато інструментів, що різнилися формами, розмірами та способами гри: вієла, фідель, віола да гамба, теорба.

На яких музичних інструментах грають персонажі зображень? У чому їх різниця?

Митці Ренесансу прагнули відродити традиції античного театру, намагалися реставрувати притаманний йому хоровий спів. Італія стала батьківщиною опери. Завдяки новим мистецьким пошукам виникло два основних різновиди оперного співу – *арія* та *речитатив*. Найвищу славу здобуло мистецтво *бельканто* (з італ. «прекрасний спів»). Голоси майстрів-співаків звучали легко й плавно – прозоро у високому регістрі та оксамитово в низькому. Набули розвитку й інші оперні форми: ансамблі, інструментальні «симфонії» (раніше так називали увертюри), які згодом з театру поширилися на концертну музику.

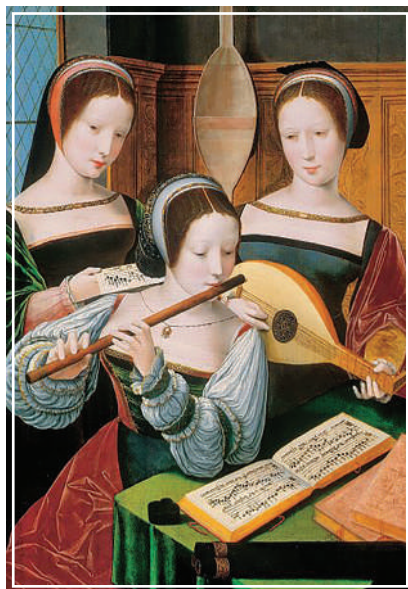
Спів бельканто в опері (<https://cutt.ly/irtlfeSB>).

Габрієлла Пескуччі.
Ескізи костюмів

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. У якому з творів, на твою думку, втілено релігійний сюжет, а в якому – світський? Поясни. Обери один з творів та схарактеризуй: образи, одяг, оточення, музичні інструменти; характер музики, що може звучати у виконанні музикантів.

Марко Маркола. Італійська комедія

2. Комедія дель арте, або Комедія масок (італ. *commedia dell'arte* – «артистична комедія») – вид італійського народного (майданного) театру. Його спектаклі – це імпровізація на основі сценарію з короткою сюжетною схемою вистави, за участю акторів та актрис, одягнених у маски. Такі трупи були першими у Європі професійними театральними трупами, де закладалися основи акторської майстерності (термін «комедія дель арте», або «майстерний театр», указує на досконалість театральної гри) і де вперше були присутні елементи режисури (ці функції виконував провідний актор трупи, так званий капокоміко, італ. *capocomico*).

Що відбувається на картині М. Маркола? Як облаштовано театр? Яке ставлення різних персонажів картини до театрального дійства можна помітити? Узагальни свої враження.

За бажання вивчи та виконай пісню (<https://cutt.ly/QrtlgUrK>).

ХАЙ ІНЕЄМ ВСМІХАЄТЬСЯ ЗИМА

Музика та вірші І. Танчака

У - же кра - су - ні лі - со - ві за - па - лю - ють вог - ні і Но - вий рік, і

Но - вий рік і - де по всій зем - лі. Круж - ля ла - па - тий бі - лий сніг не -

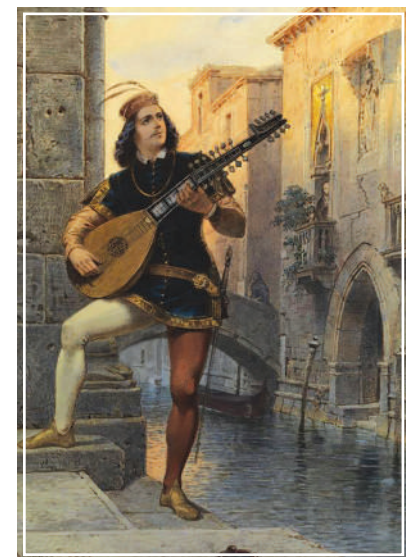
се в наш дім ди - ва. Хай і - не - єм, хай і - не - єм всмі - ха - єть - ся зи - ма.

Хай ха - єть - ся зи - ма. А...

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які особливості притаманні музиці епохи Відродження?
2. Визначте новачки, що відбулися в музичному мистецтві Ренесансу.
3. Проведіть мінідискусію «Чому лютні та віоли доби Ренесансу не популярні сьогодні».
4. За бажання:
 - **Колективний проєкт «Образи Ромео і Джульєтти в музиці».**
Невмирущі літературні образи Ромео і Джульєтти видатного письменника Ренесансу Вільяма Шекспіра надихали багатьох митців. Вони по-різному втілювали цей сюжет у музичних творах, використовуючи різні жанри: опера (Шарль Гуно), симфонія (Гектор Берліоз), мюзикл «Вестсайдська історія» (Леонард Бернстайн). Дослідіть, як композитори різних часів і країн утілювали образи Шекспіра у своїх творах.
 - Досліди подібності / відмінності інструментів. Теорба – велика (басова) лютня, що була поширена у Європі. На території сучасної України існував музичний інструмент торбан – «панська бандура». Презентуй результати дослідження.
 - Поцікався кінофільмами, що натхнені епохою або творами мистецтва Відродження. Обговори з друзями / подругами, як у них використано елементи тієї доби.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

I. Який художній стиль представляє кожна архітектурна споруда? (макс. 3 бали)

II. Що характерне для музики у візантійському храмі? (1 бал)

Яка музика звучала в готичному храмі? (1 бал)

Який стиль мистецтва був джерелом натхнення для митців Русі-України? (1 бал)

III. У відповідні. (макс 1,5 бала)

Опис особливостей архітектурної будівлі та назву відповідного стилю мистецтва

- Пишне декорування інтер'єру мозаїками
- Великі вікна з вітражами, високі стрімкі вежі
- Вузькі вікна-бійниці, могутні товсті стіни, башти-донжони

Опис особливостей в образотворчому мистецтві та назву відповідного стилю мистецтва

- Силуетні зображення на контрастному тлі
- Суворі правила та прийоми написання зображення
- Тривимірне зображення з використанням перспективи

Античний

Візантійський

Романський

Готичний

Ренесанс

IV. Опиши послідовність появи й розквіту художніх стилів у європейському мистецтві. (1 бал)

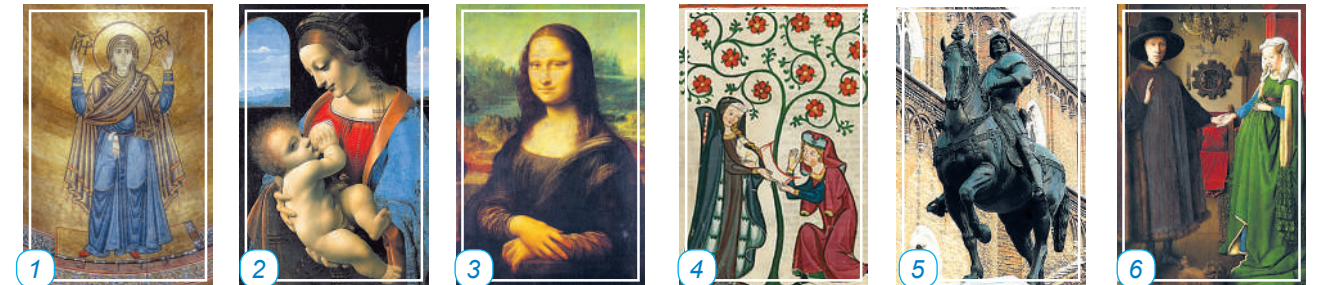
Що об'єднує ці твори мистецтва? (1 бал)

Поясни, яка «зайва» скульптура щодо належності до стилю мистецтва. (1 бал)

I – IV. Поділись у форматі презентації чи відео своїми творчими досягненнями з мистецтва у 8-му класі (малюнки, музичні композиції, проєкти тощо). Або у формі творчого есе «розкажи», які нові навички ти здобув (-ла) завдяки мистецтву.

I. Яке із зображень втілює гармонію і спокій; кохання і поклоніння; ніжність і любов, спокій і піднесеність, енергійність і міць; повагу і любов? (макс. 3 бали)

II. Яку найвищу цінність утілено в мистецтві античності? у мистецтві середньовіччя? у мистецтві Відродження? (по 1 балу)

III. У відповідні. (макс 1,5 бала)

Назву стилю та характеристику призначення мистецтва в різні періоди історії

- Посилення віри в Бога
- Втілення ідеалу людини
- Відтворення реальної дійсності

Назву стилю мистецтва й характеристику архітектурної споруди

- Захист
- Оборона
- Велич
- Стрункість
- Співрозмірність
- Урівноваженість

IV. Опиши послідовність розвитку емоційних станів від «спокійно» (спокійно, рішуче, тривожно, переможно, журливо). (1 бал)

Що об'єднує ці твори мистецтва? Поясни. (1 бал)

Поясни, яке зображення «зайве» (зверни увагу на втілення емоцій). Чому ти так вважаєш? (1 бал)

РОЗДІЛ II

Мистецькі образи Нового часу

У другому розділі підручника завдяки мистецтву продовжимо захопليву подорож у часі: від мистецтва епохи бароко (17 ст.) до романтичних і реалістичних образів мистецтва 19 ст.

1600	ренесанс		бароко	ренесанс
1650			класицизм	
1700	бароко	бароко	рококо	бароко
1750	класицизм		романтизм	рококо
1800	романтизм	рококо класицизм	класицизм романтизм	класицизм романтизм

БАРОКО ДЛЯ ВЕЛИЧІ І СЛАВИ

Франческо Борроміні. Сан Карло алле Кваттро Фонтане. Рим

Церква Фрауенкірхе (екстер'єр, інтер'єр). Дрезден. Німеччина

Опиши свої враження від архітектури у стилі бароко. Знайди підтвердження пишності, грандіозності, синтезу мистецтв. Поцікався, які музеї нині розташовано на території Цвінгера (<https://cutt.ly/KeKWCLK>). За бажання у вільний час ознайомся з їх експозиціями.

Цвінгер. Дрезден. Німеччина

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для архітектурних споруд у стилі бароко характерні:

- величність і грандіозність;
- хвилясті лінії, велика кількість колон, напівколон, завитих колон, піластр; великих вікон (зокрема, овальні, круглі вікна і навіть двері); арки та кручені сходи;
- пишне пластичне й декоративне оздоблення (ліпнина, різьблення з мотивами «кучерявих» стел, раковин, квіткових гірлянд переважно з позолотою); химерні лінії, схожі на хвилі;
- об'ємні розписи стін і стелі (плафони), великі дзеркала і розмаїття світильників, вишукана долівка, що ілюзорно збільшували внутрішній простір;
- синтез архітектури та скульптури (зокрема, багатоколірні) в інтер'єрі та екстер'єрі.

Досліди споруди зі світлин і визнач у них ознаки стилю бароко. Поміркуй, чому церкву Сан Карло алле Кваттро Фонтане вважають мініатюрним символом архітектури бароко (зверни увагу на лінії, форми споруди).

Базиліка Санта-Кроче (Лечче). Італія

Велика увага приділялася організації довкілля: споруди ніби «вливалися» в навколишній простір і ставали гармонійним складником міського архітектурного або садово-паркового середовища. Тяжіння до ансамблю і синтезу проявилось у плануванні міст: архітектори включали в ансамбль не тільки окремі споруди і площі, а й вулиці. Початок і кінець вулиць були неодмінно позначені архітектурними акцентами: майданами або скульптурними об'єктами. Обеліски і фонтани, рясно оздоблені скульптурою, поставлені в точках збігання променів-проспектів і в їхніх кінцях, створювали ефект далекоюсяжної перспективи.

Найвідомішим прикладом барокового міського планування є площа Святого Петра в Римі, яку створив *Лоренцо Берніні*. Довгі напівовальні кам'яні колонади, ніби дві гігантські руки, «обіймають» площу, створюючи особливий ефект урочистості.

Визначи риси бароко в архітектурі площі Святого Петра. Поцікався, яку інформацію доносить сюжет фонтана Чотирьох річок сучасним туристам Риму.

Лоренцо Берніні. Площа Святого Петра. Рим (<https://cutt.ly/ukjZeSh>)

Лоренцо Берніні. Фонтан Фіумі. Рим: 1 – загальний вигляд; 2 – фрагмент

Інтер'єри у стилі бароко

Інтер'єр бароко підкреслював величність та вродистість усього приміщення, розкіш і багатство його володарів. Використовувалося все й одразу: розмаїття ліпнини складних вигадливих форм із зображенням різних фігурок, квітів, грон винограду та інших рослин. Ліпнина була на стінах, меблях, камінах, дверях тощо. Обов'язково – використання виключно дорогих матеріалів, багато позолоти, розписи на стінах і на стелі (плафони), єдиний ансамбль предметів меблів, штор, текстилю та інших елементів декору, багате оформлення вікон, штори з ламбрекенами і складними драпіюваннями, велика кількість світильників та картин у позолочених рамах.

В епоху бароко розквітло мистецтво творення та оздоблення меблів. Вони набули складних форм з переважанням овалів і спіралей, численних опуклостей і ввігнутостей. У меблів для сидіння з'явилися гнуті ніжки, оббивкою стали дорогі декоративні тканини. Меблі прикрашали дерев'яною мозаїкою, різьбленням і бронзовими накладками. Виникло поняття «гарнітур» – комплект із кількох предметів меблів, що гармоніюють один з одним. Водночас вони відповідали потребам часу – меблі були масивні, з дорогих матеріалів (дуб, мармур), що надавало їм монументального вигляду.

Андре-Шарль Буль. Мебляр короля Франції (<https://cutt.ly/XeKWp98j>).

За світлинами та відео (<https://cutt.ly/qeKWH223>) опиши риси стилю бароко в інтер'єрі. Досліди і схарактеризуй особливості меблів.

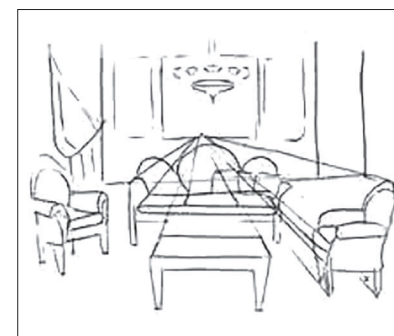

Меблі у стилі бароко

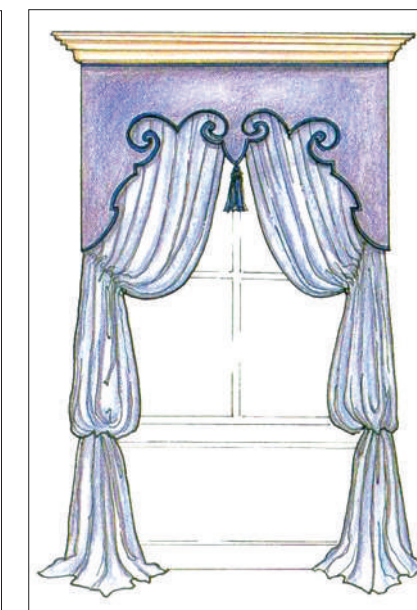
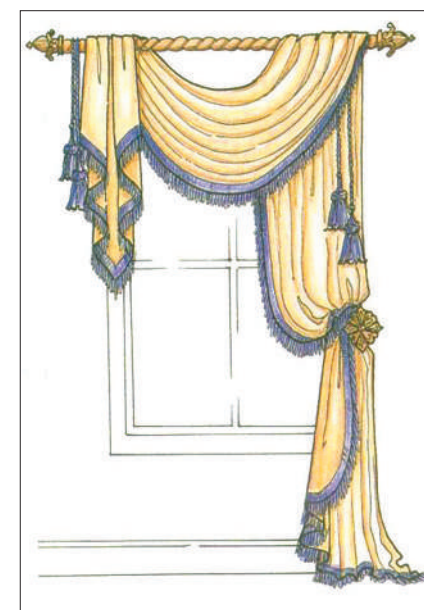

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Варіант 1. Уяви себе дизайнером / дизайнеркою інтер'єру. Намалюй ескіз інтер'єру в стилі бароко. Під час роботи застосовуй правила лінійної перспективи.

Варіант 2. Придумай красиве драпіювання штор для власної кімнати у стилі бароко.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Визнач характерні риси стилю бароко в архітектурі (екстер'єр, інтер'єр).
2. Чим зумовлена урочистість і помпезність цього стилю в архітектурі? Чи вирішив стиль потреби замовників (знаті й церкви)? Поясни.
3. Що тобі подобається / не подобається в архітектурі (екстер'єр, інтер'єр) стилю бароко?
4. За бажання досліди:
 - Стиль бароко – це не забута історія. Окремі його елементи вміло використовують сучасні дизайнери для додання розкоші в сучасних інтер'єрах. Досліди це питання, створи презентацію або колаж.
 - Дізнайся, який вигляд мали посуд або ювелірні прикраси в часи бароко.
 - На дозвіллі переглянь матеріали ВШО «8 клас. Мистецтво. Бароко: пишнота форм та химерність образів.»

СВІТ ЛЮДИНИ БАРОКО

Лоренцо Берніні. Екстаз св. Терези

ни відчувають і розділяють ті емоції, які вони бачать на розписах або скульптурах.

Оздоблення інтер'єрів палаців і церков того часу – монументальний живопис на біблійні та міфологічні сюжети. Завдяки майстерному використанню перспективи художники створювали ілюзію нескінченності простору. Зоровий ефект посилювався додаванням мальованих архітектурних деталей, які видимо «продовжували» реальні елементи храму чи палацу, надаючи простору ще більшої величчї й глибини.

Як Андреа Поццо створив ілюзію простору та нескінченності в композиції розпису? Як цьому сприяють знання законів перспективи та мальовані архітектурні елементи? Які емоції створює ця фреска?

Чим незвичні скульптури вівтаря римської церкви Санта Марія делла Вікторія («Екстаз св. Терези»)?

Андреа Поццо. Святий Ігнатій Лойола в раю. Церква Сант Іньяціо. Розпис стелі. Рим

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Твори бароко наповнені неспокоєм, розмаїттям емоцій, переживань і пристрастей.

У живописі бароко можна виокремити два напрямки: величний і демократичний. Величний висвітлював античні та біблійні сюжети, а демократичний – побут, довкілля.

Характерні риси:

- об'ємність зображень, вираження емоційного стану персонажів;
- вибір найбільш драматичного емоційного моменту;
- насичені, глибокі кольори (соковиті й часто темні);
- світлові контрасти, зокрема поєднання максимальної світлоти і максимальної темноти, завдяки чому створювався драматичний ефект на картині: персонажі з'являються з темноти на світло і ніби хочуть вийти за межі картини.

Скульптура бароко розквітла в повному розмаїтті: від декору храмів і палаців до садів і парків, фонтанів і надгробків. Особливо значними були впливи на фонтанну скульптуру Італії, що вийшла на площі міст і наповнила їх плеском і гуркотом (див. с. 69). У скульптурі бароко – візуальна ефектність, грандіозність, пишність. Увага до людських почуттів майже в усьому їх діапазоні (від напружених роздумів до екстазів і пафосу). Ефектний вплив на свідомість глядача досягався завдяки як використанню динамічних жестів, так і бурхливій або напруженій емоційності образів, віртуозній обробці матеріалів, серед яких мрамор різних кольорів, мерехтлива бронза, срібло та золочення деревини, слонова кістка, теракота, пісковик тощо.

Лоренцо Берніні. Аполлон і Дафна

Які емоції відбиває кожен із творів? Що відбувається на картинах? Опиши одну з них. Схарактеризуй скульптурну композицію «Аполлон і Дафна» за сюжетом із твору давньоримського поета Овідія «Метаморфози», що відображає момент, коли німфа перетворюється на лавр, аби сховатися від переслідувань бога Аполлона. Поясни.

1

2

3

1 – Пітер Пауль Рубенс. Портрет художника, його дружини Гелени Фурман та дитини. 2 – Рембрандт ван Рейн. Автопортрет із Саскїєю. 3 – Мікеланджело да Караваджо. Хлопчик, укушений ящіркою

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Рембрандт ван Рейн. Повернення блудного сина

1. «Повернення блудного сина» – відоме полотно Рембрандта за сюжетом притчі з Нового Заповіту. Художник зосередився на самій суті притчі – зустрічі батька із сином і прощенні.

Переглянь відео (<https://cutt.ly/VeKWstzm>). Обговоріть з однокласниками та однокласницями: які почуття «линуть» із картини? Поміркуй, як могло б розвиватися майбутнє в цих персонажів.

розкаяння

милосердя

безмежна любов

гіркота прозріння

байдужість

осуд

сором

2. Порівняй скульптурні образи: Дорифора (античність) та образи Давида, створені в різних стилях: Мікеланджело Буонарроті (Ренесанс) і Лоренцо Берніні (бароко). Який з них утілює гармонію, велич і досконалість, а який – напруження, динамічність, емоційність?

Поліклет. Дорифор

Мікеланджело Буонарроті Давид

Лоренцо Берніні

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Мода епохи бароко. Творцями й законодавцями моди були переважно французькі королі та їхні придворні. У Франції ідеалом чоловічої краси визнавався Людовик XIV – «король-сонце».

Досліди одяг епохи бароко, проаналізуй зображення і визнач характерні риси. Уяви себе дизайнером / дизайнеркою одягу. Створи ескіз жіночого чи чоловічого вбрання у стилі бароко для тематичної вечірки твоїх однолітків.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Визнач характерні риси стилю бароко в образотворчому мистецтві. Завдяки чому фігури на картинах художників бароко здаються справжніми?
2. Поміркуй і обговори з однокласниками й однокласницями, чому бароко іноді називали «епохою розкоші та сум'яття».
3. Поясни вислів Б. Паскаля про образний зміст творів бароко: «Наділена і розумом, і пристрастями, людина безперервно воює сама з собою... вона завжди страждає, її роздирають суперечності».
4. Проведіть дискусію на тему «Що спільного між сучасним блокбастером і мистецтвом бароко?».

МУЗИЧНЕ МЕРЕЖИВО БАРОКО

Йоганн Себастьян Бах

Музика бароко, як і інші види мистецтва, втілила властиві стилю величність, пишність, декоративність, драматизм, заглиблення у внутрішній світ людських почуттів.

В усіх католицьких храмах були вбудовані органи. Їхнє урочисте й могутнє звучання посилювало емоції та відчуття вірян у величних і пишних барокових інтер'єрах. Найкращі музиканти світу служили церковними органістами. Під впливом величаво-урочистого бароко, щедро збагаченого орнаментикою, панівного значення набула поліфонічна музика з її можливостями витонченого переплетіння голосів. Відомі композитори писали музику для цього інструмента. Вершиною музичного бароко є творчість німецького композитора *Йоганна Себастьяна Баха*. У його творчості досягла досконалості поліфонія, у якій усі голоси однаково виразні та важливі. Саме завдяки йому поліфонічне багатоголосся досягло піку своєї популярності.

Вершиною поліфонічного мистецтва є fuga, у якій голоси ніби «доганяють» один одного, «приходячи до згоди» лише наприкінці твору. В основі fugи лежить переважно одна музична тема. Вона звучить послідовно в різних голосах (на основі імітації). Залежно від кількості голосів fuga може бути триголосною, чотириголосною тощо.

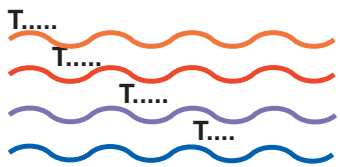
Йоганн Себастьян Бах. Токата і fuga ре мінор (<https://cutt.ly/ceKWdIPx>, фрагмент).

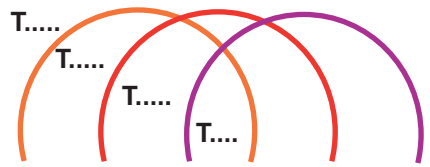
Вслухайся в темброву палітру музики. Звучання яких інструментів нагадує орган? Простеж за появою основної теми fugи в різних голосах. Спробуй схематично визначити, як будується драматургія fugи. Поміркуй, де в нашому житті використовують поняття «поліфонія».

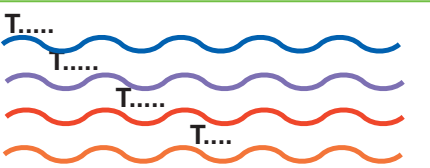
Орган

Експозиція теми

Розвиток

Кульмінація, завершення

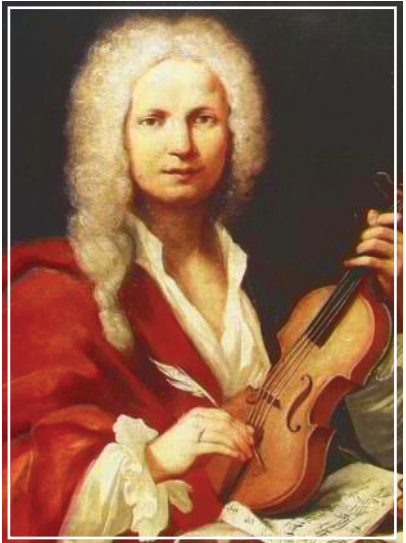
МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. У часи бароко розквітло багато музичних жанрів:

Хорові	Поліфонічні	Музично-театральні	Інструментальні цикли
ораторія, кантата, меса	чакона, пасакалія, інвенція, fuga	опера	концерт, сюїта

Пригадай особливості відомих тобі жанрів. Поцікався тими, про які щойно дізнався / дізналася.

При дворах аристократів, у громадських спорудах – театрах – залунала світська музика. Серед музичних інструментів яскраво виокремилася скрипка, яка мала дзвінкий і сильний «голос», порівняно з приглушеним тембром популярної в ті часи віолі. Віртуози-скрипалі шукали нові засоби виразовості, придумували різноманітні ефектні прийоми виконавської техніки. Італійські композитори-скрипалі стали засновниками програмної інструментальної музики. Яскравим представником є італійський композитор *Антоніо Вівальді*. Улюблений жанр композитора – концерт (їх у нього 450). Захоплений цією музичною формою, маестро *di violino* виявляв невичерпну фантазію щодо динамічних нюансів та їх поєднань (дослідники порахували, що палітра звучності композитора охоплює 13 градацій, починаючи від піанісимо – *ppp*). Глибока емоційність, мелодичне багатство, щедрість оркестрових фарб А. Вівальді гармоніюють із театральною пишністю барокових храмів.

Антоніо Вівальді

Антоніо Вівальді. Цикл «Пори року». Концерт «Зима» (<https://cutt.ly/heKWfBDw>).

Згадай особливості жанру «концерт». Як їх утілено в концерті «Зима»? Як розгортається музична драматургія твору? Спробуй за своїми враженнями від музики скласти літературну програму. Поцікався у вільний час композиторською програмою до цього твору. Чи збігається вона з твоєю?

Розквіту італійського скрипкового мистецтва сприяла діяльність славетних династій скрипкових майстрів з м. Кремони: Ніколо Амати, Джузеппе Гварнері та Антоніо Страдіварі. Вони виготовляли смичкові інструменти (скрипки, альти й віолончелі), які мали неповторно красиве звучання. Секрет виготовлення цих інструментів ще й досі не розгадано. З-поміж версій особлива деревина, її обробка, лакування тощо. А. Страдіварі за своє життя виготовив 1500 інструментів. Із 1150, що відомі в наш час, немає навіть двох, які були б однакові за рельєфом деки або за звуком. Нині це найрідкісніші та найцінніші музичні інструменти у світі.

Антоніо Страдіварі з новою скрипкою

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Музика Й. С. Баха є популярною вже понад 300 років! Вона може стати супутницею і твого життя. Наприклад, щоб швидко вгамувати емоції та заспокоїтись або відновити внутрішню гармонію, послухай Прелюдію і фугу до мажор з ДТК або Сюїту для віолончелі № 1 соль мажор; коли прагнеш відпочити – Оркестрову сюїту № 3 ре мажор, а для повного релаксу – Варіації Гольдберга. Якщо необхідно прийняти правильне рішення – послухай драйвовий Концерт для двох скрипок з оркестром ре мінор. Коли ж сумно аж за край – Партиту для скрипки № 2 ре мінор, адже чакона із цього твору – просто квінтесенція розпачу. Якщо ж потребуєш відключитися від метушні світу – Страсті за Матвієм – шедевр барокової сакральної музики, що розповідає про останні дні Ісуса Христа на землі.

Ну а якщо прагнеш нових вражень – Токата і фуга ре мінор. Без перебільшення – найвідоміший твір Баха у світі. Кількість його інтерпретацій різними виконавцями просто неможливо підрахувати.

Аранжування поліфонічних творів Й. С. Баха (<https://cutt.ly/QeKWSyPy>).

Пригадай, що таке аранжування, для чого їх створюють. Вислови свої враження від різних інтерпретацій музики Й. С. Баха. Поміркуй, чи можна впізнати стиль музики Й. С. Баха за особливими ознаками. На дозвіллі поекспериментуй, послухавши різні твори цього композитора. Як вони вплинули на твій емоційний стан? Поділися своїми враженнями.

2. Опера пройшла тривалий шлях крізь віки, однак залишається популярною й донині. Її можна не любити чи не розуміти, але не захоплюватися красою співу та майстерністю виконавців неможливо. Народження цього музично-театрального жанру припадає на епоху бароко. Це було потребою часу: поява опери суттєво змінила ставлення до музики в суспільстві. Раніше музика звучала переважно у храмах або під час придворних свят. Опера ж стала доступною для різних верств населення (звісно, для тих, хто міг дозволити собі купити квитки). Театр перетворювався на головне місце для дозвілля – як для насолодження музикою, так і для світського спілкування. У Римі було споруджено театр, де регулярно відбувалися оперні постановки.

Клаудіо Монтеверді. Опера «Орфей». Увертюра (<https://cutt.ly/VeKWhNzp>, <https://cutt.ly/deKWj8fM>, фрагмент).

Схарактеризуй музику і виконавців опери. Чи відповідає інтер'єр театру в Римі стилю бароко? Поясни.

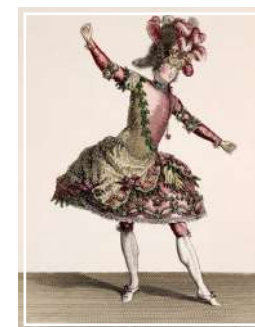
Джованні Паоло Паніні.
Театр у Римі

Пісня «Побачити бароко» (музика А. Олейнікової, вірші Л. Ратич (<https://cutt.ly/veKWkMIS>)).

Як і опера, балет виник ще в епоху Відродження. Його активний розвиток – доба бароко. У Франції на той час велику популярність здобув придворний балет – яскраве й урочисте видовище, героями якого були король, королева та численні придворні. У 1661 році за наказом короля в Парижі створено Королівську академію танцю. Французькі балетмейстери створили спеціальну «хореографічну мову», яка й понині використовується в класичному балеті. Тоді ж упроваджено термін «хореографія» (мистецтво запису танцю та нотація танцювальних кроків). Відтоді балет остаточно стає окремим видом пластичного мистецтва.

«The Sun King - Le Roi Danse» (<https://cutt.ly/eryM7a1y>). Танець Пасакалія з балету «Венера й Адоніс» (бароко, <https://cutt.ly/5ryMUnMN>).

Добери 3–5 влучних слів-характеристик до танцювальних фрагментів. Які риси епохи бароко відчуються в переглянутих фрагментах? Опиши костюми танцівників у відео та на ілюстраціях. Порівняй з костюмами сучасного балету.

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

За допомогою інструментів штучного інтелекту (наприклад, suno.com) спробуй згенерувати сучасну музику в стилі бароко. Які музичні ознаки, характерні для музики бароко, відтворив ШІ?

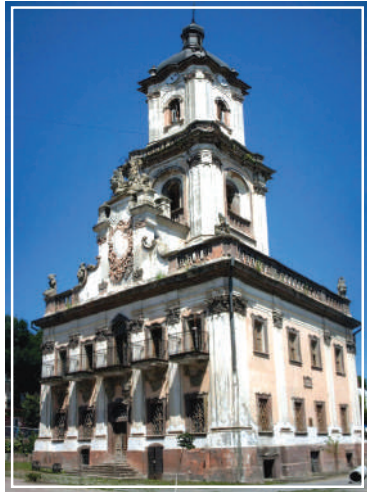
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Як ти схарактеризуєш загальні особливості музичного бароко?
2. Що тобі подобається / захоплює тебе в мистецтві стилю бароко, а що не подобається? Поясни.
3. За бажання досліди:
 - Чи звучить музика Й. С. Баха та А. Вівальді в наш час. У яких інтерпретаціях?
 - Історію розвитку скрипки.
 - У часи Баха клавіром називали струнні клавешні інструменти. Композитор уперше по-новому налаштував клавір – октава стала вмещувати 12 рівних півтонів. Своє нововведення він назвав «Добре темперованим клавіром». Якщо до Баха композитори писали не в усіх тональностях, тому що в деякого з них музика звучала фальшиво, то темперований стрій давав змогу творити в будь-якій тональності. Композитор довів можливості кожної з них, створивши 48 прелюдій і фуг «Добре темперованого клавіру». Ці твори написано у 12 мажорних і 12 мінорних тональностях. За бажання у вільний час послухай один з мініциклів (Прелюдію і фугу) з «Добре темперованого клавіру» Й. С. Баха.

ПЕРЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

На землях сучасної України в 17–18 ст. мистецтво розвивалося за різних умов. На той час Україна була поділена на Правобережну та Лівобережну. Перебування частини західних земель у складі Речі Посполитої зумовило зміцнення тут художніх традицій, пов'язаних із католицькою культурою. Тому в Україні збереглося чимало споруд у стилі європейського бароко.

Ратуша. Бучач

Монастир-фортеця Кармелітів
Босих. Бердичів

Тринітарський костел.
Кам'янець-Подільський

Схарактеризуй фасади та інтер'єри будівель: знайди підтвердження наявності характерних для бароко засобів виразності.

колони

напівколони

овальні чи круглі вікна

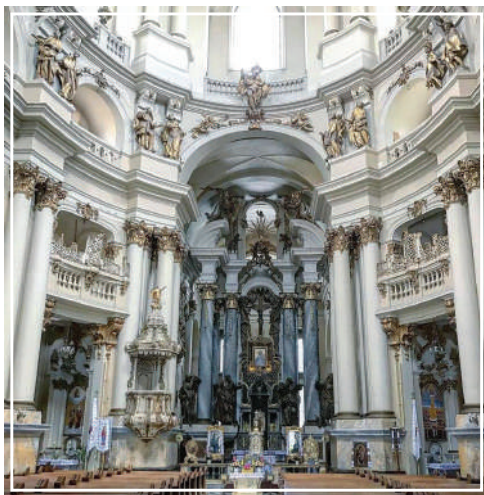
ліпнина

скульптурне оздоблення

арки

позолота

хвилясті лінії

Домініканський собор. Львів. Інтер'єр, екстер'єр.

1

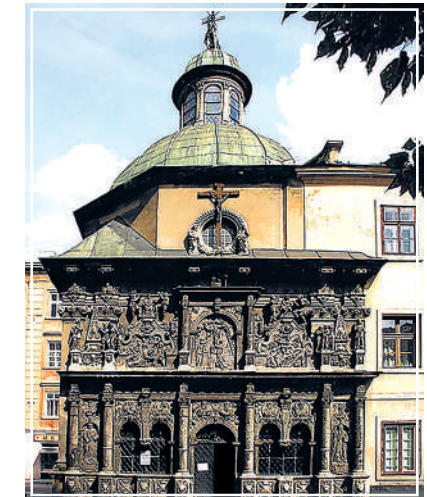
2

Йоган-Георг Пінзель: 1 – Самсон, що роздирає пашу лева; 2 – Жертвоприношення Авраама
(<https://cutt.ly/ekIK7z1>)

Знаменитий дух неспокою та поривання, намагання поєднати протилежності, характерний для мистецтва бароко, яскраво виявився й у скульптурі. Найбільшого розвитку вона набула в західноукраїнських землях. Творам визначного українського скульптора епохи бароко – Йогана-Георга Пінзеля – властиві велика емоційність і динамізм, надання формам життєвих рис. Герої майстра (переважно з біблійних сюжетів) перебувають у русі, несподіваних ракурсах; у позах, жестах і виразах обличчя утілено різноманітні емоційні стани. У своїй творчості скульптору вдалося найвищою мірою втілити дух бароко: динаміку, мінливість, експресію.

Скульптори працювали в мармурі, відливали метал, різьбили камінь. Яскравою характерною пам'яткою доби бароко є каплиця Боїмів у Львові, фасад якої вкрито скульптурами у два яруси. Не менш рясно, ніж зовні, оздоблено скульптурними деталями каплицю і всередині. Бана, що увінчує споруду, поділена на квадрати, і в кожному вміщено погруддя святого або янгола. Площину вітварної стіни храму поділено карнизми на три яруси, щільно заповнені скульптурними творами.

Каплиця Боїмів. Львів: 1 – вівтар; 2 – екстер'єр (<https://cutt.ly/vj04Fpb>)

Порівняй твори Л. Берніні (с. 69) та Й. Пінзеля. Що тебе вразило в каплиці Боїмів? Як скульптор розв'язав завдання оздоблення купола та стін каплиці? Які ознаки, притаманні стилю бароко, ти зазначиш?

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Робота в парах, групах. Оберіть один із запропонованих творів. Доведіть або спростуйте (запишіть аргументи) належність / не належність кожного з них до художнього стилю бароко.

1. Собор Святого Юра – головний греко-католицький собор Львова. Цей видатний ансамбль є шедевром архітектури й містобудування світового рівня. З 1998 року він входить до складу об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Фасад храму акцентований монументальним порталом з постатями отців східної церкви Афанасія і Лева роботи скульптора Йогана-Георга Пінзеля. Скульптурна група «Юрій-Змієборець», що увінчує аттик, – також роботи Пінзеля.

Собор Святого Юра. Екстер'єр

Скульптура «Юрій-Змієборець»

2. Маріїнський палац у Києві (<https://cutt.ly/ReKWlKnp>) вважається офіційною церемоніальною резиденцією президента України. Споруду звели впродовж 1750–1755-х років за проектом Франческо Бартоломео Растреллі.

Маріїнський палац. Екстер'єр, інтер'єр (біла зала)

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

У період бароко європейські монархи та вельможі використовували вензелі та монограми – початкові літери власного імені (та прізвища), пов'язані між собою або перевиті в малюнок. Вензелі оздоблювали різними прикрасами, вигадливими візерунками. Ними прикрашали королівські печатки, прапори, монети, стіни тронних зал тощо.

Вензель (від пол. *węzeł* – «вузол») – ускладнене художнє переплетення ініціалів з додаванням до них візерунків, корони тощо.

Монограма – одна чи кілька початкових літер імені чи прізвища, з'єднаних в один знак або переплєтених у вигляді візерунка; іменний напис.

Художниця з Південно-Африканської Республіки Арабелла Абот створює монограми та вензелі до особливих подій.

Монограми

Вензелі

Розглянь монограми й вензелі. Чи погоджуєшся, що вензель використовується для створення атмосфери розкоші та краси? Спробуй створити ескіз власної монограми чи вензеля.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

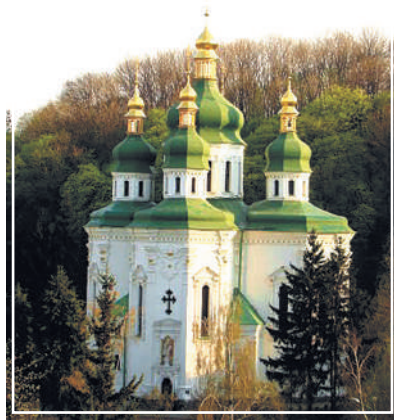
1. Розкажи про вплив мистецького стилю бароко в Україні.
2. Пригадай архітектурні споруди місцевості, де ти живеш. Можливо, деяким з них притаманні риси бароко. Визнач, які саме. Дізнайся про історію створення споруд. Зроби замальовки або фото цих архітектурних пам'яток.
3. За бажання:
 - Досліди споруду Одеського національного академічного театру опери та балету щодо її належності до художнього стилю. Поділись результатами своїх досліджень з однокласниками та однокласницями.
 - Колективна робота. Розпочни створення альбому (кейсу) «Пам'ятки українського бароко».

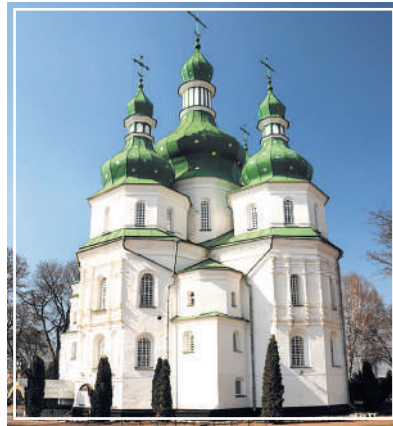
ПЕРЛИНИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Україна пишається власними мистецькими досягненнями – унікальними, властивими тільки нашій культурі. З-поміж них – *українське козацьке бароко*, що виникло в часи визвольних війн, національного підйому та пробудження національної свідомості.

В українському мистецтві стиль бароко набув неповторного колориту, що походить від місцевих традицій архітектури. Будівлі менш обтяжені прикрасами, стіни найчастіше вибілені. Завдяки цьому створюється загальна гармонія елементів – у всьому панує міра і такт. Складається враження радості, святковості, відчуття душевного спокою порівняно з динамікою, експресією, контрастністю, декоративністю, триумфальністю європейського бароко.

Георгіївський собор Видубицького монастиря. Київ

Свято-Троїцький собор. Густиня

Фонтан «Самсон». Київ

Українське бароко, що розквітло за доби Гетьманщини на Правобережжі, отримало назву гетьманське, або козацьке, бароко. Адже саме за часів козацтва на території України було побудовано (або відrestauroвано) багато храмів. Козаки активно долучалися до храмовбудівництва та сприяли появі цивільних будівель: колегіумів, магістратів, житлових споруд, військових канцелярій – у стилі бароко. Провідним типом були церковні будівлі, що походили від дерев'яних церков. Це так званий козацький собор – переважно п'ятибанева будівля, що в плані утворює хрест, із чотирма однаковими фасадами, які водночас повернуті до всіх частин світу. Храм зазвичай споруджували в місцевості, що добре оглядалася з усіх боків.

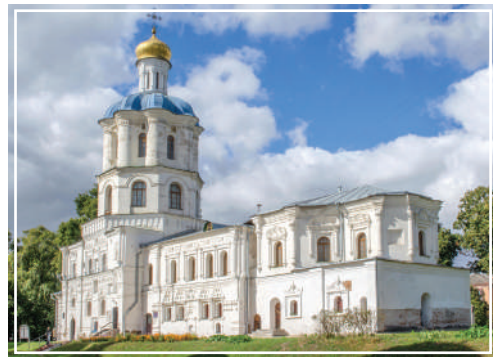
Своєї золотої доби «українське бароко» досягло завдяки гетьману Івану Мазепі, який славився прихильністю до української культури й був щедрим спонсором і меценатом: будував та реставрував церкви, дарував храмам дорогоцінні речі, опікувався православними святинами за межами України тощо.

Схарактеризуй будівлі в стилі козацького бароко (особливості композиції, архітектурних форм, оздоблення). Якби була потреба спроектувати власний житловий будинок, які досягнення бароко ти використаєш?

Дім гетьмана Мазепи. Батурин

Чернігівський колегіум

Пишність і розкіш стилю бароко проявилась у декорі інтер'єрів храмів.

Найвищого розквіту набув український іконостас, де поєдналися різні види мистецтва: архітектура, живопис, декоративна скульптура та витончене дерев'яне різьблення. Саме в добу бароко іконостаси, що раніше були невисокі, розвинулися в багатоярусну стінку. Вона перегороджувала церкву, підіймаючись аж до найвищої церковної бані. Ряди чи яруси ікон розділялися опшатним різьбленням, яке часто було досить рельєфним, витонченим, що надавало всьому іконостасу об'ємності та ще більшої пишності. Різьблення іконостасів часто було позолочене, що підкреслювало враження тонкої й вигадливої, майже ювелірної, роботи майстра.

Спасо-Преображенська церква. Великі Сорочинці (<https://cutt.ly/LeKWzNpp>).

Як виявляється синтез мистецтв у інтер'єрі храму?

Національна самобутність виявилася також в українському живописі. Постали особливі жанри образотворчого мистецтва. Популярною була *парсуна* – світський портрет. Їх замовляли заможні громадяни, гетьмани, козацька старшина. На них зображували особу в усій її красі та значущості: пишне вбрання, поважна поза, промовистий жест рук, родовий герб, парадне оточення тощо. Національна особливість української парсуни – тісний зв'язок з іконописом: образи людей певною мірою ідеалізовані.

В іконописі деякі ікони за манерою виконання наближаються до світських картин із характерними для бароко ефектними позами, опшатним одягом, великою кількістю побутових деталей тощо. Такими є так звані портретні ікони, зокрема «Покрова», у змісті яких релігійна тематика поєдналася зі світською. Богородиця вважалася небесною заступницею козацького війська, тож її ікона була в кожному козацькому курені. А головна січова церква завжди створювалася на честь Покрови. У таких іконах відтворено ідею державності українського народу: перебування під захистом Богородиці груп людей різних соціальних станів утілює думку про небесне заступництво не окремішній особі, а народу й державі.

Пригадай, які вимоги були до написання ікон. Що незвичайного в іконі «Покрови»? Представників яких верств «покриває»-захисає Богоматір? Про що це свідчить?

1 – Невідомий художник. Портрет лубенського полковника Г. Гамалії

2 – Ікона «Покрова Богородиці» з портретом Богдана Хмельницького

Іконостас. Великі Сорочинці

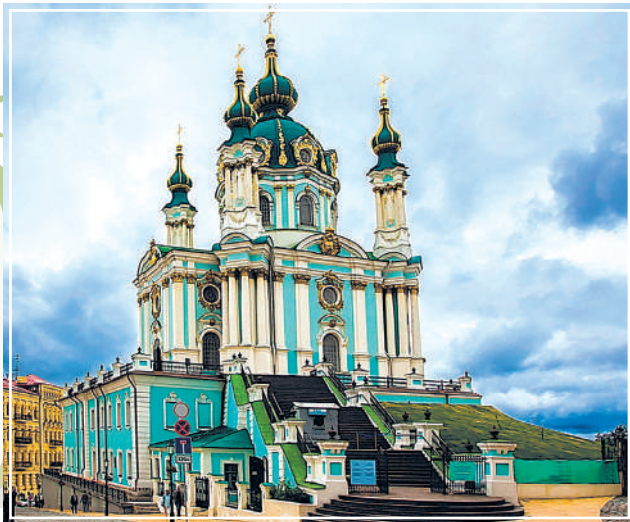
Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Андріївська церква в Києві (архітектор *Бартоломео Растреллі*, <https://cutt.ly/Aj06Ga2>) – шедевр світового значення, що височіє на одній із круч Старокиївської гори на Подолі.

Схарактеризуй екстер'єр та інтер'єр будівлі. Які риси європейського й українського бароко поєднано в цій споруді?

Андріївська церква. Київ

Іконостас Андріївської церкви. Київ

2. Художниця *Наталія Павлусенко* працює в жанрі історичної реконструкції. Ці образи вона відтворила за допомогою старих зображень та літературних описів.

Чи можна назвати портрети Н. Павлусенко парсунами? Поясни. Поміркуй і спробуй назвати кожен образ епітетом, влучною характеристикою портретованого.

Іван Сірко
(кошовий отаман)

Іван Мазепа
(гетьман)

Северин Наливайко
(гетьман)

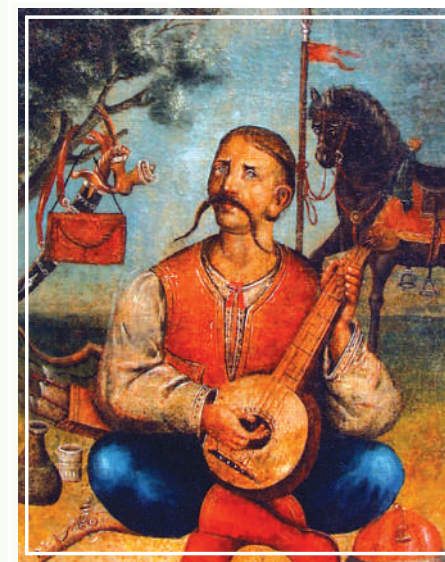
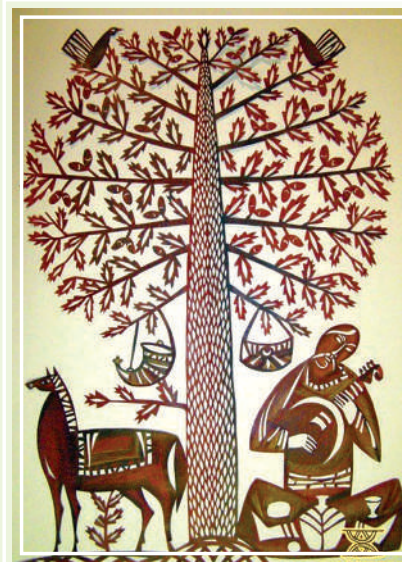
Богдан Хмельницький
(гетьман)

ПРОЄКТ

«Козак Мамай в українському мистецтві»

Надзвичайну популярність мали в Україні народні картини «Козак Мамай». Зображення цього героя народних легенд, переказів та приказок можна було побачити чи не в кожній українській хаті. Козака-бандуриста малювали олійними фарбами на полотні, стінах, дверях, кахлях, скринях, посуді й навіть на вуликах, уважаючи символічне зображення Мамаєвої своєрідним оберегом.

- Досліди, у яких видах мистецтва минулого й сучасності відтворено образ козака Мамаєвої. Презентуй результати дослідження.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- У чому досягнення українського бароко в архітектурі та живописі?
- Порівняй характерні ознаки стилю в архітектурі країн Західної Європи та України.
- Чому, на твою думку, на українських землях бароко набуло особливих і неповторних рис?
- За бажання:
 - За допомогою довідникової, науково-популярної та іншої літератури, інтернету дізнайся більше про діяльність видатних особистостей епохи бароко та їхній внесок у розвиток і становлення українського мистецтва.
 - Колективна робота. Створи постер «Пам'ятки українського бароко».

МУЗИКА УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Музична грамота
Миколи Дилецького

драматичні, скорботні. З упровадженням партесного співу храмова музика поступово набула авторства. Перша велика постать серед майстрів партесного письма – Микола Дилецький, композитор, учений, музичний просвітител, хоровий регент (диригент). Його кредо – утвердження ідеї високого професіоналізму в мистецтві. Саме він першим з українських композиторів докладно виклав технічну суть лінійної, нотної системи, партесного співу й партесної композиції в музично-теоретичному трактаті «Грамматика пѣнія мусикийского».

Микола Дилецький. Алилуя (<https://cutt.ly/XeKWx6Yj>).

Схарактеризуй свої враження, емоції від хорового твору «Алилуя». Які співацькі голоси звучали? Як розвивалася музика (скористайся підказками)? Поміркуй над висловом Миколи Дилецького, уміщеним на обкладинці його «Музичної граматки»: «Музыка есть, яже своим гласом возбуждает сердца человеческая ово к веселию, ово к печали или смешенне...».

партії чергувалися

перепліталися, як «музичне мереживо»

голоси звучали одночасно

Хор: фрагмент ікони
Воздвиження Хреста
(кінець 17 ст.)

Музика партесних концертів творилася для виконання великим хором на 8–12 голосів (партій) або навіть двома хорами (до 48 голосів) без інструментального супроводу. Епізоди, які виконувалися соло і вокальним ансамблем (солістами), чергувалися з хоровими епізодами. Партесні концерти ще не записували в цілісну єдину партитуру. Їх рукописи зберігалися у вигляді комплектів книг-поголосників, де партія кожного голосу записана в окремій книжечці-партії. Із часом деякі книжечки було втрачено, але сучасні музикознавці здійснюють реконструкцію голосів для виконання або видання партесних творів.

Обговоріть з однокласниками та однокласницями, чому саме в Україні виник і розквітнув жанр партесного концерту.

У козацько-гетьманську добу – період боротьби українського народу за національну та соціальну незалежність – у народній культурі досяг вершин музичний епос. Саме в ті часи народився унікальний музично-пісенний жанр, властивий тільки українській національній музиці, – думи. Це – ліро-епічна співана поезія під супровід ліри, кобзи чи бандури. Боротьба козаків із чужоземними завоювальниками, життя бранців у неволі, морські походи, козацькі повстання проти поневолювачів – усі ці події були мотивами українських дум. І це не просто хроніка подій, документ, у якому провідну роль відіграють факти; це, насамперед, художні твори, і тому в їхньому змісті можливий творчий домисел поряд із згадками про історичні події чи діяльність конкретних персонажів. Справжні перлини українського народного епосу – «Дума про козака Голоту», «Дума про Марусю Богуславку», «Дума про Самійла Кішку», «Дума про Івана Богуна» та ін. Автори дум того періоду не відомі. Переважно це були учасники козацьких битв і походів. Кобзарі, лірники, бандуристи виконували думи речитативом, мелодія чітко підпорядковувалася поетичному тексту, а віртуозний інструментальний супровід з елементами зображальності «домальовував» картину запеклої битви, страждання невольника чи бурі на морі. Від села до села, від міста до міста розносили народні співці вісті про славу й подвиги героїв, їхню мужність, самопожертву й палку любов до України.

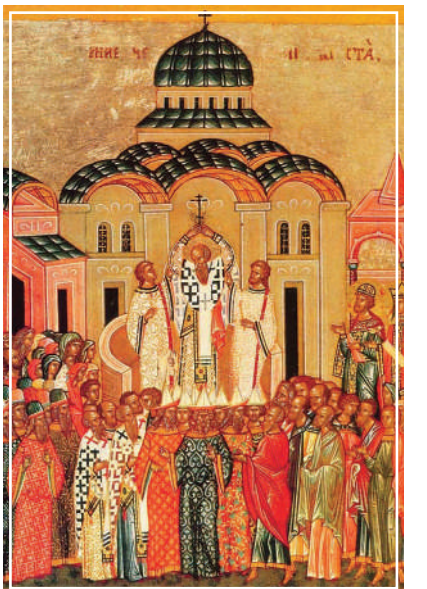

Дума про козака Голоту (XVII ст., <https://cutt.ly/7eKWbEwf>). Рок-гурт «Гайдамаки». «Дума», (<https://cutt.ly/AryMIQmj>). Дума про полковника Петра Болбочана, (<https://cutt.ly/QryM1Yk1>).

Про що можна дізнатися з думи? Яка співацька манера виконання? Схарактеризуй інструментальний супровід. Пригадай відомі тобі історичні пісні, порівняй їх з думами.

Іван Іжакевич.
Пісня кобзаря

Хористи. Фрагмент ікони
«Воздвиження Хреста
Господнього» кінця 18 ст.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Вертел

1) головні персонажі – наївний мужик Стецько і пройдисвіт Климко, який продає нерозумному Стецькові замість лисиці kota в мішку;

2) трое чоловіків вирішують, що пиріг дістанеться тому, хто побачить кращий сон, і поки двоє з них сплять, третій з'їдає пиріг.

Шкільний театр українського бароко започаткував драму як сценічне дійство, що відбувалося за певними правилами, з декораціями, шумовими ефектами та іншими сценічними засобами.

Робота в парах / групах. Придумайте сюжет для інтермедії з вашого шкільного життя. Презентуйте: виконайте її в ролях. Пригадай, що тобі відомо про народний український різдвяний театр. Назви персонажів українського вертепу, за бажання – намалюй одного з них.

2. Картина «Запорожці пишуть листа турецькому султану» українського художника Іллі Рєпіна – твір не лише про давню історію, він про українців усіх часів, про дух свободи, здатність сміятися в обличчя ворогу та відмовляти тирану, який вважає себе великим і всемогутнім. Тому її люблять і відтворюють у різних сучасних інтерпретаціях (фото-, відеореконструкції, скульптура тощо).

Мініпроект. Дослідіть з різних джерел наявну інформацію про картину І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Створіть її інсценізацію або фотореконструкцію.

Ілля Рєпін.
«Запорожці пишуть
листа турецькому
султану»

В Україні барокової доби в освітніх осередках (братських школах, колегіумах, Києво-Могилянській академії) виник своєрідний вид музично-поетичної творчості – *кант*. Існували церковні й світські канти. Останні висвітлювали різні сфери діяльності (матроські, солдатські, студентські) та особливості українського побуту. Більшість авторів кантів невідомі. Найвідоміший – філософ, педагог і музикант *Григорій Савич Сковорода*. Його пісні-канти були популярні серед простого люду й ставали народними. У них відбилися роздуми автора про високі моральні якості людини, які виявляються в добрих учинках; про вільну людину, яка мусить реалізувати свої можливості, а для цього – пізнати себе.

ВСЯКОМУ ГОРОДУ НРАВ І ПРАВА

Музика та вірші Г. Сковороди

«Всякому городу нрав і права» (автор *Григорій Сковорода*, <https://cutt.ly/seKWQITO>, <https://cutt.ly/0eKWWtI4>).

Послухай твір Григорія Сковороди та його сучасну інтерпретацію. Перед розучуванням пісні розтлумач зміст тексту. Поміркуй над його актуальністю в наш час. Поцікався, у якій опері М. Лисенка використано цю пісню.

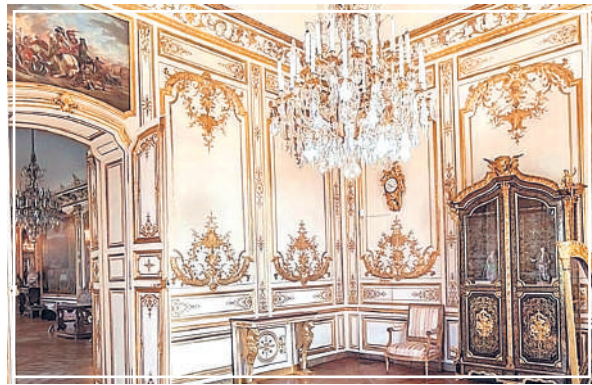
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Які унікальні музичні жанри з'явилися на території України?
2. Вислови думки, чому в Україні активно розвивалась вокальна, хорова музика.
3. За бажання:

- Досліди особливості поширення кобзарства в Україні. Дізнайся про тематику пісенного репертуару, особливості народних музичних інструментів – кобзи та бандури.
- Досліди провідні мотиви й образи історичних пісень та дум. Обери тематику сучасної думи або історичної пісні.
- Разом з однокласниками та однокласницями заплануйте фольклорну експедицію для дослідження музичної культури рідного краю (орієнтовні теми: «Історія в піснях мого краю», «Музичні інструменти в побуті українців»).
- На 500-гривневій купюрі розміщено портрет Григорія Сковороди та його малюнок незвичного фонтана. Цей фонтан водою наповнює такі різні за формою посудини. Джерело фонтана – те, що дає енергію (Бог, абсолют, вища сила). А посудини – кожен із нас. Вони різні, як і всі ми. Кожна людина наповнена життєвою енергією і талантами. Тому не слід дивитися на інших, повторювати чужий шлях. Потрібно шукати своє, реалізувати свої таланти. Бо коли людина займається справою, яка їй до душі і до якої вона має хист, то стає вільною та щасливою. «Бажаєш бути щасливим? Істинне щастя всередині нас. Пізнай себе!» – говорить Г. Сковорода. А як вважаєш ти?

СЕКРЕТИ ГАЛАНТНОГО СТИЛЮ

Інтер'єр палацу Субіз. Париж

бла чи золота й дорогоцінного каміння або кристалів. Меблі – також утілення витонченості й елегантності: вигнуті лінії, асиметричні форми та декоративні орнаменти, що нагадують природні мотиви (квіти, листя, мушлі, завитки). Розкоші додають різьблення, інкрустації та позолота. Крісла, дивани, комоди, столики та дзеркала створені для комфорту, практичності та естетичного задоволення, що робить їх більш придатними для приватних інтер'єрів. Усі предмети мали відмінно гармоніювати один з одним.

Опиши інтер'єри та екстер'єр у стилі рококо. Що тобі подобається, а що – ні?

Палац Сан-Сусі.
Потсдам.
Екстер'єр

«Мистецтво має дарувати насолоду, викликати легкі, приємні емоції, розважати, радувати око химерними візерунками ліній, вишуканими поєднаннями світлих святкових кольорів». Саме такі настрої і потреби – отримання насолоди і задоволення, утеча від дійсності у світ ілюзій – були властиві французькій аристократії 18 століття. Відповідно в мистецтві виник новий стиль – **рококо**, який із Франції швидко розповсюдився по всій Європі. Філософію стилю визначали жінки – фаворитки короля, – які головним у житті вважали свято, витончену насолоду і любов.

Величава пишність та монументальність бароко змінилися на легку галантність та вишуканість. В архітектурі перевагу стали віддавати невеликим опатним салонам, де особлива увага приділялась оздобленню інтер'єрів. А це – велика кількість дзеркал, що розташовували навпроти, великі вікна – майже в одній площині зі стіною. Стіни та стелі м'яких пастельних кольорів і безліч декору: квіткові гірлянди, рослинні орнаменти, ліпнина в позолоті, що доповнювалися дорогоцінним камінням та кольоровою мозаїкою. Також в інтер'єрах багато аксесуарів: статуєтки, вази з обов'язковим використанням срі-

Жан Антуан Ватто: 1 – Паломництво на острів Киферу; 2 – Пісня кохання

Безтурботне життя світських салонів було зосереджене навколо жінки, і примхи великосвітських панночок задавали загальний тон у всіх видах мистецтва: витончено-декоративний і легковажний. У сюжетах живописних творів переважали свята й театральні вистави, міфологічні сюжети та теми кохання. Пейзажі завжди приємні і є тлом побачень, танцювальних вечорів, шляхетного та легковажного дозвілля. У портретах персонажі підкреслено усміхнені, люб'язні, витончені. У сюжетних картинах панує світ фантазії, міфологічних і пасторальних сюжетів, екзотичних казкових образів.

У розкішних інтер'єрах рококо неможливо було обходитися без музики – такої ж вишуканої, галантної, як усе довкола. Поліфонія поступилася місцем гомофонії: співуча мелодія розгорталася на тлі прозорого гармонічного супроводу. Композитори наповнювали свої твори приємними різноманітними контрастами, віддаючи перевагу інструментальній мініатюрі, де панували грайливі, кокетливі й галантні «чуттєві» образи. Як у живописі та архітектурі, у музиці з'явилися дрібні звукові прикраси й «завитки» (так звані «мелізми»), аналогічні звивистим лініям у декорі. У салонах звучали грайливі любовні пісні-романси, популярні арії з опер, які були перекладені для клавесина або маленького камерного ансамблю.

Франсуа Куперен. П'єси для клавесина (<https://cutt.ly/QeKWEerf>, <https://cutt.ly/beKWE0pZ>).

Схарактеризуй музичні образи. Які елементи музичної мови сприяли їх утіленню? Які музичні «прикраси» ти спостерігаєш? Схарактеризуй тембр клавесина. Як його зовнішній вигляд відповідає стилю рококо?

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Стиль рококо яскраво проявився в різних видах мистецтва:

- в *архітектурі* – це невеликі приміщення, пишно оздоблені вишуканим декором; прямі лінії і плоскі поверхні майже «зникають», замасковуються фігурною обробкою; інтер'єри в пастельних тонах, багато ліпнини, аксесуарів, позолоти; увага до комфорту і гармонії;

- у *живописі* переважають міфологічні, пасторальні сюжети, теми кохання;

- у *музиці*: камерна інструментальна та вокальна музика (мініатюри), наявність «звукових прикрас».

Стефан Седлачек. Музичні розваги

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Палац Амалієнбург, розташований під Мюнхеном (Німеччина), – яскравий зразок стилю рококо. Його створив архітектор *Франсуа Кювільє* для дружини курфюрста Карла Альбрехта Марії Амалії. Невелика одноповерхова будівля, зовні проста і водночас елегантна й вишукана. Інтер'єри палацу витончені, святкові, багато оздоблені. Залам внутрішніх приміщень властиві індивідуальні риси, весь їх комплекс (Блакитний кабінет, Жовта кімната, або Кімната відпочинку, Мисливська кімната, Індіанський кабінет, або Кімната фазанів, Дзеркальна зала) становить цілісну єдність.

Переглянь відео (<https://cutt.ly/Vkj79sC>). Схарактеризуй риси стилю рококо в архітектурі.

Амалієнбург. Екстер'єр

Інтер'єр Дзеркальної зали

Схарактеризуй інтер'єр та персонажів картини. Уяви та розкажи, яка музика звучить на балу (чи світському прийомі). Рухи яких танців виконують зображені люди?

Жан Батіст Люллі. Гавот з балету «Полум'я Парижу» (<https://cutt.ly/leKWUllx>). Жан Філіп Рамо. Алеманда і Куранта із сюїти мі мінор (<https://cutt.ly/WeKWR4XX>, фрагмент).

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Розглянь багатство декору в стилі рококо. Придумай і виліпи ескіз рельєфу ліпнини з рослинними мотивами у стилі рококо (*пластилін*). У вільний час створи в такій техніці оздоблення для фоторамки, альбому тощо.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Як виявився стиль рококо в мистецтві? Визнач його характерні ознаки.
- Вислови своє ставлення до творів мистецтва у стилі рококо: що подобається, а що – ні. Поясни чому.
- За бажання:
 - Досліди особливості чоловічого та жіночого вбрання епохи рококо. Поміркуй, які його елементи використовують художники-модельєри в сучасному одязі. Знайди цьому підтвердження.
 - Сучасні дизайнери звертаються до рококо, щоб додати інтер'єрам нотку розкоші та елегантності. Використання вигнутих ліній, пастельних відтінків, декоративних панно та різьблених елементів дозволяє створювати простори, що випромінюють атмосферу тепла та затишку. Завдяки цьому стиль рококо залишається актуальним і надихає нові покоління дизайнерів та художників (<https://cutt.ly/1ryMMXIX>). Добери приклади сучасних інтер'єрів з елементами стилю рококо. Зроби колаж або відеопрезентацію.
 - Прослухай музичні твори у виконанні на верджинелі, чембало (<https://cutt.ly/1ryMMXIX>) – різновидах клавесину. Вислови свої враження.
 - Дізнайся про особливості технології створення ліпнини з гіпсу для оформлення сучасних інтер'єрів у стилі рококо (бароко) та використання пластиліну в оздобленні приміщень.

УРІВНОВАЖЕНА ГАРМОНІЯ АРХІТЕКТУРИ КЛАСИЦИЗМУ

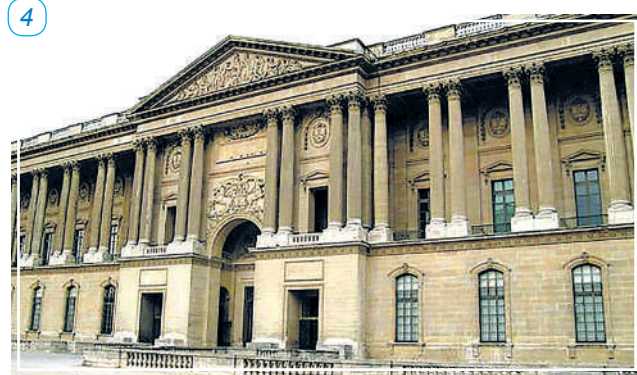
Луджі Каньола. Арка Миру. Мілан

Вільям Гесте,
Андрій Меленський.
Контрактний будинок. Київ

Чарльз Камерон. Палац Кирила Розумовського.
Батурин

Клод Перро. Східний фасад Лувру.
Париж

Із зміцненням монархії на території Європи, зокрема у Франції, у мистецтві розквітає новий стиль – **класицизм** (від лат. *classicus* – «зразковий»). Його важлива риса – опора на найкращі зразки Відродження та античності. Теоретичні основи – правила й норми – закладалися в мистецьких академіях, які відкрив Людовик XIV. «Хто згідно з правилами працює, творить красиве мистецтво». А красиве – це чітке, розумне, логічне, без суперечностей, притаманних реальному життю, тобто «облагороджена краса».

Французи в той час зводили Східний фасад Лувру – головної королівської резиденції, а тому запросили найталановитіших зодчих та оголосили конкурс на кращий архітектурний проект. У цьому конкурсі брав участь і відомий майстер бароко *Лоренцо Берніні*, який запропонував проект з вигнутими фасадами, оздобленими великою кількістю декоративних елементів. Проте французи вирішили, що така споруда буде надто пишною, і віддали перевагу більш строгому і класичному проекту свого співвітчизника *Клода Перро*. Сьогодні Лувр – не тільки пам'ятка архітектури, а й музей, що не має рівних за кількістю, різноманітністю та художньою цінністю мистецьких шедеврів.

Знайди в будівлях (2–4) знайомі тобі архітектурні елементи й назви їх. Поміркуй і визнач характерні ознаки стилю. Пригадай, де й коли було зведено перші тріумфальні арки, яке їхнє головне призначення.

В Україні стиль класицизму яскраво виявився в архітектурі різних типів будівель. Художня мова цього стилю, на відміну від, наприклад, бароко, була універсальною. Її можна було використовувати, споруджуючи не тільки урочисті палаци, а й житло містян та громадські будівлі.

Цивільні споруди зводилися з урахуванням їхнього призначення – це були будинки губернського правління, Дворянського зібрання, лікарні, пошти, банки, театри, торгові будівлі (гостині двори, ринки, ярмаркові комплекси, контрактові будинки тощо).

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для архітектури у стилі класицизм характерні:

- симетрія – її математичній логіці підпорядковувався кожен елемент;
- строгість прямих ліній і геометрична правильність планів; чіткий і спокійний ритм; урівноваженість, логічність планування;
- вивіреність пропорцій – загальна гармонія частин і цілого;
- поєднання гладкої стіни з ордером і стриманим декором;
- використання елементів античної архітектури: портиків, колонад, статуй і рельєфів на площинах стін.

Одним із яскравих зразків архітектури французького класицизму є собор Будинку інвалідів, зведений за проектом *Жуля Ардуена-Мансара*. Це – квадратна у плані споруда, зразок суворої витонченості й симетрії. Фасад собору прикрашений подвійною колонадою (у першому ярусі – доричного, у другому – колони коринфського ордеру), увінчаною монументальним фронтоном. На колонаду зверху поставлено блок, що в перетині повторює барабан, прикрашений на першому поверсі парними колонами, а на другому – великими вікнами, основним завданням яких є освітлення внутрішнього інтер'єру купола. Цю величну споруду вінчає купол, оздоблений позолоченим орнаментом, а над ним височіє граціозний купольний ліхтар зі шпилем. Висота собору сягає 107 м.

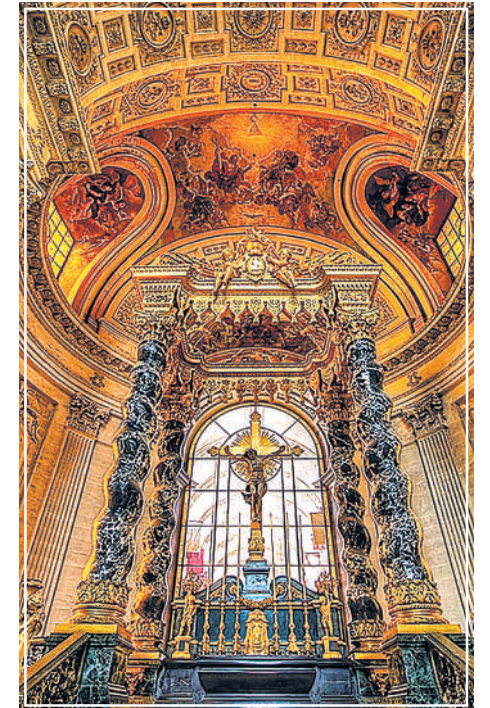
Схарактеризуй екстер'єр та інтер'єр будівлі у стилі класицизму. Визнач на поданих на світлинах будівлях характерні риси стилю. Порівняй їх зі спорудами інших стилів.

Собор Будинку інвалідів.
Інтер'єр (фрагменти)

Собор Будинку інвалідів.
Екстер'єр

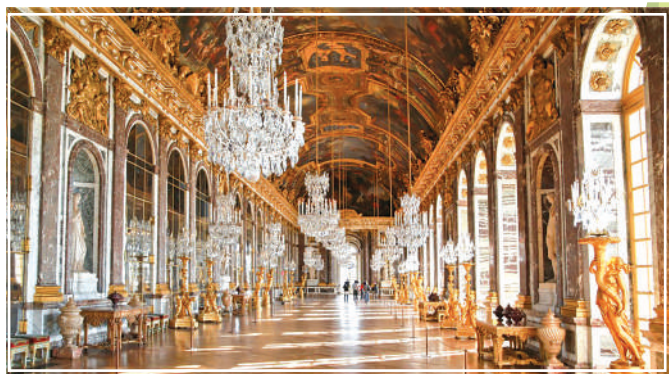
Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Видатною пам'яткою архітектури, що поєднала бароко і класицизм у єдиний урочистий стиль, став палацово-парковий ансамбль у Версалі – грандіозній резиденції французьких королів. Король Людовик XIV («король-сонце») задумав створити в цьому живописному місці справжнє чудо світу. У втіленні задуму брали участь зодчі *Луї Лево*, *Жуль Ардуен-Мансар* і декоратор садів та парків *Андре Ленотр*. На місці диких лісів з'явився урочистий пишний палац з неймовірно розкішними інтер'єрами та величезний парк із численними алеями, скульптурами, каналами, альтанками й фонтанами.

Версальський палац. Париж

Жуль Ардуен-Мансар, Шарль Лебрен, Антуан Куазевокс.
Дзеркальна галерея Великого палацу. Версаль

Версальський парк (фрагмент)

2. Не менш прекрасною і важливою частиною ансамблю є парк – яскравий взірець **регулярного парку**. Такий парк має геометрично правильне планування, зазвичай з вираженою симетричністю композиції. У ньому – прямі алеї, які є осями симетрії. Квітники, партери й басейни правильної форми, стрижка дерев і чагарників з наданням різних геометричних форм. Версальський парк було прокладено за геометрично правильною схемою. Він складається з великої кількості терас, що знижуються в міру віддалення від палацу. Клумби, газони, оранжерея, басейни, фонтани, а також численні скульптури на античні сюжети є продовженням палацової архітектури.

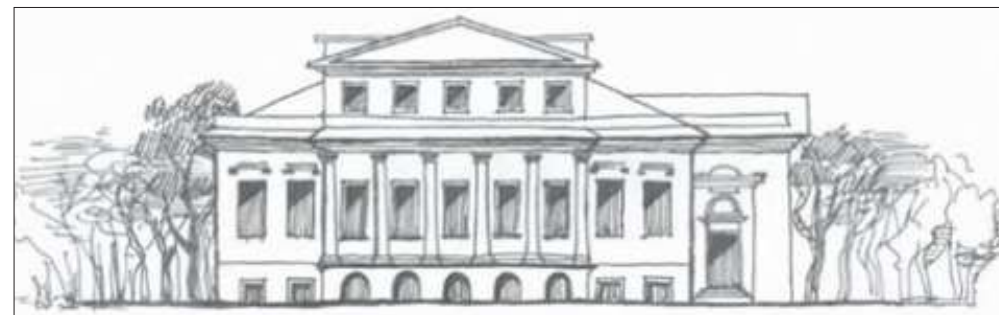
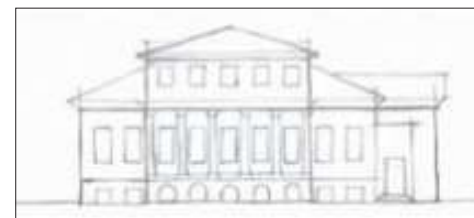
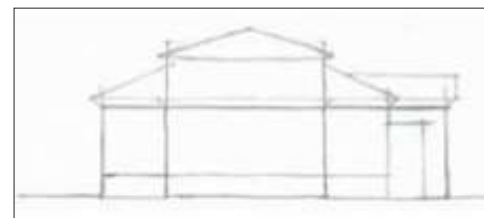

Чи подобаються тобі такі парки? Поясни своє ставлення. Доведи або спростуй, що Версальському палацово-парковому комплексу (<https://cutt.ly/cj07YhW>) притаманні ознаки стилю класицизму. Завдяки чому зодчі створили ілюзію безмежного, наповненого переливами світла простору в Дзеркальній галереї? На дозвіллі поцікався найвідомішими парками світу. Дізнайся про їхні особливості та поділися результатами своїх досліджень з однокласниками та однокласницями.

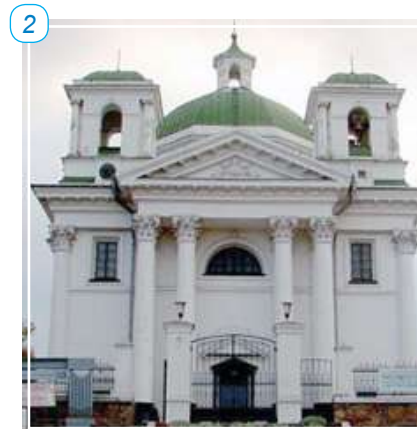
ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Виконай графічні замальовки будівель з ознаками стилю класицизм або створи світлини зі спорудами, побудованими в класичному стилі та зведеними в місцевості, де ти живеш.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Визнач ознаки стилю класицизм в архітектурі.
- Схарактеризуй французький регулярний парк.
- Як виявився стиль класицизм в архітектурі на теренах нашої країни?
- За бажання:
 - Дізнайся про стиль ампір у мистецтві. Зроби добірку творів мистецтва в цьому стилі, схарактеризуй один з них.
 - Французький король Людовик XIV дозволив перебудовувати горища міських споруд під житлові приміщення. Конструкцію таких приміщень, розташованих під високим дахом, розробив французький архітектор Франсуа Мансар, надалі вона отримала назву «мансарда». Поцікався, чи будують нині мансарди.
 - Спостерігай будівлі у твоїй місцевості. Фотографуй ті, що мають риси класицизму. Поділися своїми спостереженнями. Зроби висновки про актуальність класицизму в усі часи.

1 – Кафедральний собор Святого Олександра. Київ;
2 – Костел Святого Івана Хрестителя. Біла Церква

ЖИВОПИСНІ ОБРАЗИ КЛАСИЦИЗМУ

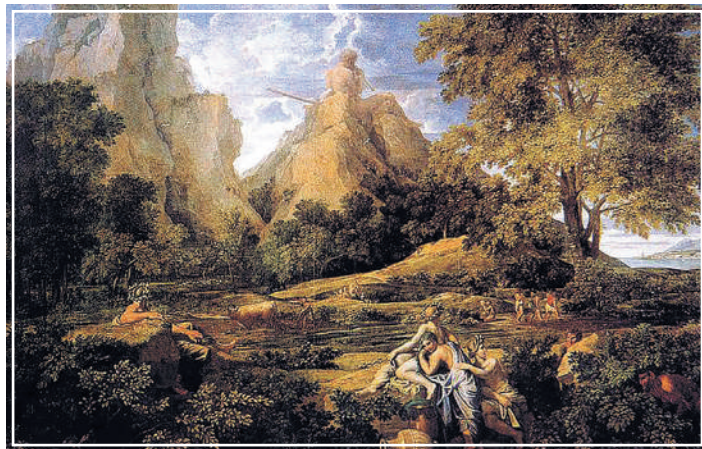
Антоніо Канова. Психея, відроджена поцілунком Купідона

розподілено жанри живопису на серйозні – «високі» (історичний, релігійний та міфологічний) і більш розважальні – «низькі» (портрет, натюрморт, пейзаж і побутовий жанр).

Полотна французького художника Нікола Пуссена із сюжетами з ідеально-прекрасним світом досконалих людей та з міфологічними істотами Давньої Греції є чудовим прикладом живопису класицизму. Через математично вивірене розміщення зображень живописець досягнув урівноваження композиції кожного твору. А завдяки стриманій і збалансованій палітрі кольорів майстерно передано багатство почуттів. Циклоп Поліфем перестав ламати дерева й топити кораблі. Умостившись на високих скелях, велетень заграє прекрасну мелодію на своїй стоголосій сопілці, зачаровуючи піснею кохання все довкола. Природа заспокоїлась, у ній запанували мир, гармонія та порядок. Саме цей сюжет відображає «Пейзаж з Поліфемом». Н. Пуссен виконав його у світлих, м'яких тонах, що передають спокійну та величну природу. Відчуття масштабу й сполучення кольорів підсилює ефект «споглядання», художник запрошує глядача замислитися про тимчасовість людських проблем і вічність природи.

Знайди на картині головного персонажа. Поцікався в мережі «Інтернет», частиною якого літературного твору є міф про циклопа Поліфема. Як автор мовою живопису зацентрував увагу на поєднанні людини і природи? Як художнику вдалося досягти гармонії та врівноваженості композиції? Назви кольори картини. Визнач, як досягнуто гармонії в їх поєднанні.

Твори італійського скульптора Антоніо Канови – досконале втілення персонажів міфів Давньої Греції. Вони такі реалістичні, що сприймаються як живі, ніби завмерли лиш на мить. Найупізнаваніший твір автора – «Психея, відроджена поцілунком Купідона». Скульптор відтворив зворушливий момент пробудження отруєної земної дівчини від поцілунку коханого – сина Венери.

Нікола Пуссен.
Пейзаж з Поліфемом

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Характерними рисами стилю класицизм в образотворчому мистецтві стали:

- наслідування зразків і відтворення сюжетів мистецтва античності та Відродження;
- нормативність, встановлення правил і законів (поділ дійових осіб на позитивних та негативних, суворе дотримання пропорційності всіх частин твору, стрункість композиції тощо);
- аристократизм, орієнтування на вимоги, смаки вищої суспільної верстви.

У живописі – логічне розгортання сюжету та ясна врівноважена композиція. Теми картин: античні герої, історичні персонажі, міфологічні сюжети.

У скульптурі – наслідування античності, часті сюжети з грецької і римської міфологій.

У живописі класицизму розквіту набули історична картина й парадний портрет, у яких часто втілювалися класицистичні уявлення про енергійну й вольову людину. У пейзажах використовувалися реалістичні деталі, приділялася особлива увага ідеалізації природи та її гармонії. Міфологічні сюжети античності трактували мовою образотворчого мистецтва через призму естетичних і моральних ідеалів.

До яких жанрів образотворчого мистецтва належать картини? Які ознаки стилю класицизм можна побачити в цих творах живопису? Яку інформацію можуть «донести» зображення в художніх творах, зокрема одягу, предметів інтер'єру, об'єктів краєвидів? Вони відтворюють сучасну художникам дійсність чи події давнини? Поясни свої міркування.

Луї Кафф'єрі. Октавіан Август і Клеопатра

Жак Луї Давід. Наполеон при переході через Сен-Бернар

Клод Лоррен. Полудень

Йоган Ендер. Пані за письмовим столом

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. В основу картини Жак-Луї Давида «Присяга Гораціїв» покладено сюжет, пов'язаний з римською історією. Старий батько, який втілює істинного римлянина, благословляє синів на битву, даючи їм зброю. Перед тим як іти в бій, брати Горації присягають на вірність Батьківщині.

Жак-Луї Давид.
Присяга Гораціїв

Як художник використовує світло й тінь для увиразнення образів? Знайди на картині риси класицизму (скористайся підказками).

героїзм

самопожертва

чіткість композиції

локальні кольори

статичність

симетрія

акценти світла й тіней

урочистість

атлетизм персонажів

чіткі геометричні форми і лінії

звернення до античних сюжетів

чіткі пропорції фігур

2. Парадні портрети — одноосібні або колективні — яскрава ознака живопису класицизму.

Які емоції втілено в картині Ангеліки Кауфман? Завдяки чому створено таке враження?

Опиши персонажів картини (їхній одяг, пози, оточення) й загальну композицію.

Ангеліка Кауфман.
Родина Марії Кароліни
Австрійської

До європейського рівня піднесли портретний жанр два українці — Дмитро Левицький і Володимир Боровиковський. Їхня висока майстерність, глибина пізнання людини дивує й захоплює прихильників мистецтва вже понад два століття.

Якими засобами митці передали соціальне становище людей? Зверни увагу на те, як майстерно художники зобразили життєву безпосередність на обличчях портретованих. Порівняй художні образи, які створили митці.

Дмитро Левицький. 1 — Невідома з трояндою. Володимир Боровиковський: 2 — портрет полковника Павла Руденка; 3 — портрет художника Дмитра Левицького

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Створи міфологічний сюжет, історичну сцену або портрет у класичному стилі. Для творчості обери живописні чи цифрові інструменти.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Окресли характерні риси живопису класицизму. Які теми розкривалися в ньому? Які жанри розквітли в цю епоху?
- Визнач, які з перелічених характеристик найбільше відповідають особливостям мистецьких творів класицистичного періоду.

урочистий

піднесений

романтичний

пишний

декоративний

героїчний

суворий

- Прочитай вислів Нікола Пуссена: «Дивитися на предмет, споглядаючи його, — це значить, окрім простого і природного відображення форми в оці, шукати власними зусиллями спосіб добре осягнути цей предмет». Вислови свої міркування щодо нього.

- За бажання:

- Проведи дослідження: порівняй жанр парадного портрета в епоху класицизму та скульптурного портрета епохи античності. Зроби висновки.
- На дозвіллі переглянь матеріали ВШО «8 клас. Мистецтво. Стиль класицизм у живописі».

КРАСА І ВПОРЯДКОВАНІСТЬ ГАРМОНІЇ СПІВЗВУЧ

Карл Бернгард Шлоссер.
Бетховен за роботою вдома

ван Бетховен, які жили й творили в м. Відні (Австрія). У їхній творчості великі інструментальні жанри сонати, симфонії, концерту пройшли своє становлення і досягли найвищої досконалості. До прикладу, симфонією спочатку називали будь-яке благозвучне поєднання звуків. Пізніше – вступ до танцювальної сюїти, оркестрові вступи до опер. І тільки в період класицизму у творчості композиторів-класиків жанр симфонії набув масштабності та тембрової різноманітності. Процес народження жанру був досить тривалий. Митці багато експериментували над виразовими можливостями оркестру. Так, зокрема, у творах Й. Гайдна звучать імітації звуків природи (симфонії «Ведмідь», «Курка»), дитячих музичних іграшок («Дитяча симфонія»), у симфонії № 9 Л. ван Бетховен увів звучання хору. Йозеф Гайдн, якого вважають родоначальником цього жанру, створив понад 100 симфоній, у Моцарта їх понад 40, у Бетховена – дев'ять.

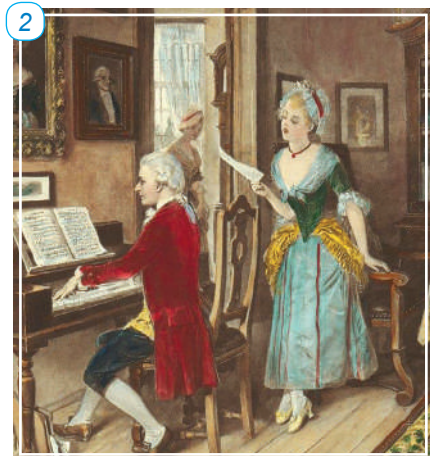
Йозеф Гайдн. Симфонія № 1. Ре мажор (<https://cutt.ly/3eZS4PCc>, фрагмент). Дитяча симфонія (<https://cutt.ly/5eZDwHuK>). Людвіг ван Бетховен. Симфонія № 5. Ч. 1. (<https://cutt.ly/2eZDttPB>). Симфонія № 9. Ч. IV (<https://cutt.ly/7eZDg6XP>, фрагмент «Ода до радості»).

Опиши емоції, що викликала музика. Які з творів тобі відомі?

1 – Невідомий художник.
Франц Йозеф Гайдн
диригує струнним
квартетом

2 – Карл Рьохлінг.
Моцарт та Алоїзія Вебер

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Симфонія, концерт – жанри інструментальної оркестрової музики. Твори мають великий обсяг і складну будову. Симфонію виконує симфонічний оркестр, концерт – соліст (або солісти) з оркестром перед великою аудиторією. Соната – жанр камерної інструментальної музики (для виконання одним чи кількома інструментами). У творчості композиторів-класиків ці жанри набули найбільш досконалої циклічної форми (сонатно-симфонічний цикл), де частини циклу розташовані в певному порядку й утворюють художню цілісність, відображаючи різні боки життя – драматичний, ліричний, жанрово-побутовий.

Скрипаль з оркестром

Переважно музика таких жанрів відтворює картину людського життя в усіх його проявах, контрастах: енергійні дії можуть змінюватися ліричним спогляданням чи глибокими роздумами, серйозність – переростати в жарт. Музичні образи можуть характеризуватися різнобічно, вступати у взаємодію між собою, переплітатися, перевтілюватися, перетворюватися... Так поступово – від частини до частини – розгортається *музична драматургія* сонатно-симфонічного циклу.

I частина	II частина	III частина	IV частина
Швидко (сонатна форма) Енергійно, схвильовано	Лірично, світло, спокійно або сумно й зосереджено	Жваво (менуєт або скерцо) Танцювально	Швидко (сонатна форма) Енергійно, часто урочисто, святково

Драматургія сонатно-симфонічного циклу

У творчості композиторів-класиків сформувався звичний для нашого часу склад симфонічного оркестру, так званий класичний склад.

Проаналізуй черговість емоційних образів у частинах сонатно-симфонічного циклу. Пригадай і назви групи музичних інструментів, що входять до складу симфонічного оркестру. Назви відомі тобі музичні інструменти, порівняй їхні тембри.

Диригент

Видатна пам'ятка

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. Однією з найвідоміших у світі є Симфонія № 40 соль мінор Вольфганга Амадея Моцарта. Перша частина за класичними правилами написана в *сонатній формі*. Розвиток музики в такій формі можна порівняти з дією у драматичному творі. Спочатку композитор знайомить нас з основними дійовими особами – музичними темами, – головною і побічною партіями, які зазвичай контрастні. Це – ніби зав'язка драми. Потім дія розвивається, загострюється, досягає кульмінації, після чого приходить розв'язка. Отже, сонатна форма складається із трьох основних розділів: експозиція, розробка, реприза.

Вольфганг Амадей Моцарт. Симфонія № 40 (Ч. I), (<https://cutt.ly/lkBVUPh>, <https://cutt.ly/wkBBz5t>). Рок-кавер.

Поміркуй, які зміни відбулися в музиці репризи порівняно з експозицією. Зверни увагу, як реприза сонатної форми сприяє врівноваженості, завершеності музичних виражень у розробці, що надає цілісності, гармонійності організації всієї побудови частини I. Вибери з наведених характеристик ті, що відповідають емоційному стану частин сонатної форми: «тривожна», «трепетно-схвильована», «занепокоєна», «енергійна», «світла», «м'яка», «витончена».

Експозиція

показ, експонування основних тем

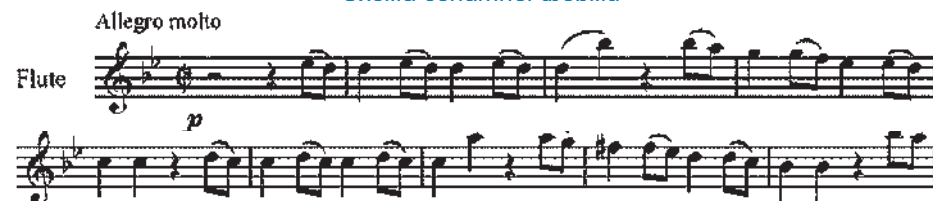
Розробка

розвиток основних тем

Реприза

Завершення музичної дії (видозмінений повтор композиції)

Схема сонатної форми

2. У творчості Л. ван Бетховена жанр сонати за значущістю піднявся до рівня таких складних, як симфонія та опера. Адже у фортепіано він нерідко «втлював» звучання оркестру. Цей інструмент був завжди поруч, йому композитор звиряв натхненні думки, які переповнювали його. У фортепіанних сонатах композитор проникливо відтворив внутрішнє життя людини, світ її переживань і роздумів. Саме в них він безпосередньо виражав те, про що думав, щоразу по-новому висвітлюючи різноманітні грані людської душі. Назва восьмої сонати «Велика патетична соната» належить самому композитору. «Пафос» у перекладі з грецької означає «відчуття», «емоція».

Людвіг ван Бетховен. Соната № 8 «Патетична». Ч. 1. (<https://cutt.ly/zeZDn5H5>).

Чи відповідає музика частини I сонати її назві? Поясни. Чи є щось спільне між темами вступу та головної партії? Як відбувається розвиток сонатної форми? Як побудовано музичну драматургію твору (де відбувається зав'язка музичної оповіді, кульмінація, завершення)?

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

1. Спробуй створити:

- власну музичну композицію або мелодію, натхнену музикою В. А. Моцарта чи Л. ван Бетховена (на музичному інструменті, за допомогою мобільного додатка для створення музики чи ШП);
- ілюстрацію або колаж для візуальної заставки блога чи сайту про музику стилем класицизм;
- добери візуальний чи відеоряд до музики; змонтуй відео та аудіо. Презентуй.

2. *Робота в парах / групах.* Придумайте сюжет під впливом музики одного з прослуханих творів композиторів-класиків. Презентуйте його (інсценізація; пантоміма або розповідь).

Дмитро Монамік. «України краса» (<https://cutt.ly/yryMDa4S>)

Обговори з однокласниками / однокласницями питання, що розкриває текст пісні.

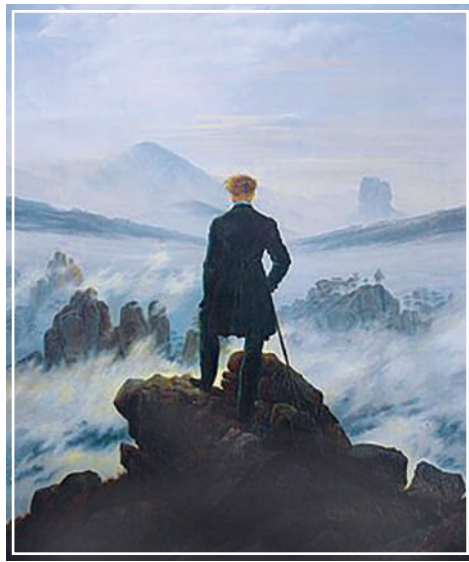
ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Узагальни ознаки класицизму в музиці та інших видах мистецтва.
2. Які жанри камерної та симфонічної музики розвинулися в період класицизму? Що нового привнесли композитори-класики в ці жанри?
3. Фрагменти творів композиторів-класиків активно використовують у сучасній рекламі, інтерпретують у сучасних стилях (наприклад, джаз, рок тощо). Поміркуй чому. Поясни.
4. За бажання:
 - «Хоровий концерт – одна з вершин української професійної музики епохи бароко – класицизму»: досліди творчість Максима Березовського, Артемія Веделя, Дмитра Бортнянського та досягнення в українському хоровому мистецтві.
 - Дізнайся, чому Максима Березовського вважали українським Моцартом, а його прізвище викарбуване золотом на мармуровій плиті, що прикрашає стіну Болонської філармонічної академії, і стоїть у тому почесному списку наступним після Моцарта.
 - «Класична музика і сучасність»: досліди творчість Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. ван Бетховена. Поцікався популярністю їхньої музики в наш час і зроби припущення щодо секретів її довголіття.
 - «Клавішні музичні інструменти: від давнини до сучасності», «Поява в епоху класицизму фортепіано».

Рояль Бетховена

РОМАНТИЧНІ ОБРАЗИ В МИСТЕЦТВІ

Каспар Давид Фрідріх. Мандрівник над морем туману

Романтичний... Який це, на твою думку? Мабуть, мрійливий, закоханий, емоційний, який приваблює та захоплює своєю незвичайністю й таємничістю. Саме такі характеристики художніх образів притаманні творам мистецтва в стилі **романтизм**, який на початку 19 ст. прийшов на зміну чіткому, урівноваженому, композиційно досконалому класицизму. Романтизм яскраво виявився в музиці, літературі та живописі, розкривши чарівний світ різноманітних людських почуттів, переживань, фантазій і сподівань. Романтизм розширив горизонти мистецтва, збагативши його скарбами фольклору, розкривши національні риси: митці захоплювалися народними звичаями та проявами «національного духу». Це був «бунт проти розуму, бунт проти раціоналістичних абстракцій».

Твори романтичного живопису сповнені патріотичними, суспільними прагненнями, що яскраво втілено в картині Ежена Делакруа «Свобода, що веде народ». Або споглядальних, меланхолійних настроїв окремої людини наодинці з величчю природи, як у творах – «пейзажах душі» Каспара Давида Фрідріха.

Образ природи є одним із провідних у творчості романтиків. Він уособлює душевний стан героя і часто забарвлений почуттям дисгармонії з дійсністю. У романтиків він віддзеркалює людські переживання та пристрасті, тривожні сни й туманні мрії. Улюбленими є вечір або ніч – таємниця, час не тільки для сну, а й для роздумів.

Герой романтиків – часто одинак, людина пристрасна й недосконала, яка діє в надзвичайних обставинах, змінює себе та життя навколо, і навіть свою загибель перетворює на перемогу незламного духу.

Який колорит обрав К. Д. Фрідріх для своєї картини? Як ти поясниш його вибір? Яким є образ Свободи, що веде народ? Поміркуй над змістом картини. Про що думки пастушка? Якими засобами живописець відтворив глибину простору? Які ознаки романтизму простежуються в цих картинах?

1 – Ежен Делакруа. Свобода, що веде народ;

2 – Василь Штернберг. Пастушок

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Найяскравіше риси стилю романтизму виявилися в музиці, літературі та живописі.

Його характерними ознаками є:

- заперечення раціоналізму й відмова від суворої нормативності в художній творчості;
- культ почуттів людини; увага до особистості, її індивідуальних рис;
- неприйняття буденності й звеличення високих почуттів;
- повернення до народних звичаїв, традицій та захоплення фольклором;
- схильність до мрійливості, фантазій, ідеалізації.

Портретному жанру живопису романтизму властива артистична свобода, тяжіння до контрастів освітлення й кольору.

Італійський художник Франческо Хаєс створив образи, що вирізняються витонченістю ліній та барв. На його ліричному полотні «Меланхолія» панує гармонія між постаттю молодої жінки і предметним світом, що її оточує. Світло ніжно торкається її юного тіла, переливається на складках одягу, грає на пелюстках квітів, проте не може приховати сумного настрою жінки. У картині Костанс Марі Шарпантьє самотня фігура жінки ніби застигла, охоплена невимовною тугою. А в жанровій картині українця Миколи Пимоненка дві дівчини в очікуванні дива: ворожать, підсвічують вогнем і вдивляються в химерні тіні, гадаючи й фантазуючи, на що схожі контури шматків топленого воску, що віщує їм доля.

Порівняй однойменні картини. У якій з них відчувається сум, а в якій – відчай? Поясни. Яку роль відвела Шарпантьє природі на своїй картині? Сучасники Ф. Хаєса вважали, що в його картині присутні елементи театральності. Що вони мали на увазі? Які предмети на полотні доповнюють настрій молодої жінки? Опиши словами художника вирази обличчя сумної і радісної людини. Поясни, як М. Пимоненку вдалося створити атмосферу чарівності й таємничості (колір, світло, одяг та настрій персонажів). Що тобі відомо про українські різдвяні звичаї та обряди?

Микола Пимоненко. Різдвяне ворожіння

1 – Франческо Хаєс. Меланхолія;
2 – Костанс-Марі Шарпантьє. Меланхолія

Рафаель Монті. Сон скорботи і радість мрії

Луї-Ернест Барріа. Природа, що розкривається перед наукою

Томас Ріджвей Гулд. Західний вітер

Джованні Страцца. Діва Марія

Скульптурі романтизму притаманні всі характерні риси цього стилю. Ключовою стала ідея руху, продовження миті у вічності, тема розвитку, боротьби, мінливості. Геніальні витвори, що дивують уже не одне покоління, насичені емоціями, сильними почуттями – вони немов дихають. Майстри створювали з мармуру, граніту чи бронзи такі дивовижні речі, що здається, ніби ці тверді, безживні матеріали були в них у руках м'якими та піддатливими, як пластилін. Це змушує замислитися: як холодний камінь може відтворювати таку приголомшливу ілюзію живого тіла?

Про картину Вільяма Тернера «Дощ, пара і швидкість» відомий англійський пейзажист Джон Констебл сказав: «Тернер перевершив сам себе; він ніби пише кольоровою парою – так безтілесно і повітряно...». Уздовж річки Темзи крізь туманний дощовий морок з великою швидкістю мчить потяг. Ще мить – і порине в туман ледь видимий міст, самотній човник і навіть берег річки...

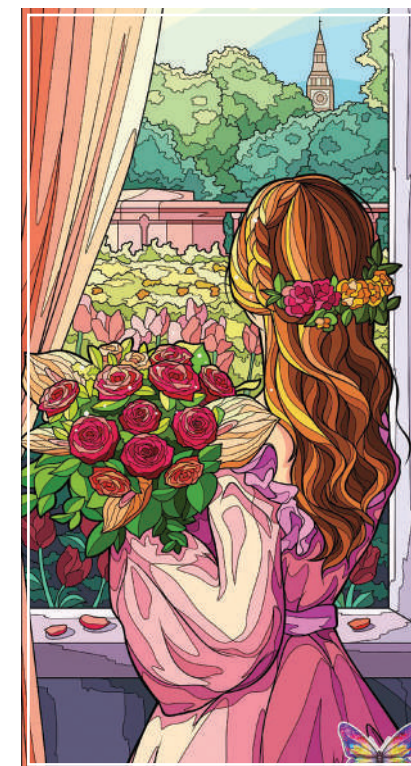
Опиши свої враження від майстерності скульпторів. Схарактеризуй один із образів. Як вдалося художнику об'єднати на одному живописному полотні і дощ – явище природи, і пару – стан речовини, і швидкість – фізичну величину? Який вид перспективи застосував митець для своєї композиції?

Вільям Тернер. Дощ, пара і швидкість

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Створи у своєму улюбленому жанрі образотворчого мистецтва романтичну тематичну композицію (художня техніка та матеріали за вибором).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. До яких тем зверталися у своїй творчості митці романтизму?
2. Вислови свої думки щодо слів французького письменника Стендала: «В усіх видах мистецтва необхідно самому випробувати ті відчуття, які хочеш викликати в інших».
3. Чи погодишся ти, що романтики живуть більше в мріях, а не в реальності, це люди, схильні до роздумів, до ідеалізації інших людей і життя? Поміркуй над позитивами й негативами світосприйняття людини-романтика.
4. За бажання:
 - Здійснить експедицію за натхненням за однією з тем: «Романтичні відображення: мистецтво почуттів та краса природи», «Природа як джерело емоцій», «Стихії природи: сила і гармонія», «Магія сутінків та світанку» за етапами:
 - Організуйте та здійсніть прогулянку мальовничими місцями (парк, гори, берег річки тощо). Під час неї спробуйте знайти відповіді на питання: «Що через природу ми можемо відчути? Як ми можемо передати свої відчуття та емоції через мистецтво?».
 - Спостерігайте за природою. Виконайте ескізи, етюди або словесні нотатки чи зробіть фотографії.
 - Інтегруйте романтичні ідеї в сучасний контекст своїх творчих робіт. Для цього обов'язково використовуйте елементи романтизму (драматичне світло, глибокі контрасти, деталізація природи та інше).

МУЗИКА РОМАНТИКІВ

Вікторіо Регіаніні. Романтика

Пригадай, що тобі відомо про цей жанр.

Романс – це ліричний твір, що зазвичай втілює переживання, пов'язані із закоханістю. У ньому однаково значущі слово й музика: мелодія, тісно пов'язана з віршованим текстом, відбиває загальний його характер і поетичну структуру. Інструментальний супровід часто є рівноправним з вокальною партією, елементом єдиного цілого. У більшості романсів, незалежно від країни, де вони народилися, переважає тема кохання, мрії людини про щастя. У домашньому музикуванні романси виконували під акомпанемент фортепіано або гітари, інколи співали в ансамблі.

Франц Шуберт. «Серенада» (<https://cutt.ly/ueVbdPiz>).
«Дивлюсь я на небо» (вірші Михайла Петренка, <https://cutt.ly/xeVlyzUR>).
Микола Лисенко. Дует «Коли розлучаються двоє» (вірші Генріха Гейне, <https://cutt.ly/ReVbf0cl>).

Визнач романтичні ознаки творів вокальної музики. Чим займаються персонажі картин? Яка музика у них може звучати?

Особлива здатність музики – вплив на людину через сферу почуттів, і музика всіх епох підпорядкована цій закономірності. Але романтики перевершили всіх своїх попередників за значенням у їхній музиці ліричного начала, за силою та досконалістю передачі глибин внутрішнього світу людини, найтонших відтінків її настроїв. Завдяки тому, що музика глибоко й проникливо розкриває багатий внутрішній світ людини за допомогою арсеналу її виражальних засобів, саме вона в епоху романтизму посіла чільне місце серед інших видів мистецтва.

У музиці панує тема кохання, бо саме цей душевний стан найбільш багатосторонньо й повно відбиває всі глибини та нюанси людської психіки. Можливо, саме тому в той час надзвичайного розквіту набула вокальна лірика, зокрема романс та його різновиди: балада, елегія, баркарола, серенада. В Україні романси називали також солоспівами.

Ежен де Блаас. Серенада

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Для втілення найтонших чуттєвих відтінків та образів якнайкраще підходили жанри невеликих форм: камерні вокальні та інструментальні (камерні й оркестрові). Тому саме в епоху романтизму вони набули небувалого розквіту. У них розкривалися різноманітні характерні образи, зокрема «музичні» портрети та пейзажі, з різними емоційними станами.

Вокальні

романс, пісня, балада, елегія, баркарола, серенада, солоспів

Інструментальні

музичний момент, балада, етюд, ноктюрн, скерцо, пісня без слів, прелюдія, рапсодія

Пригадай і схарактеризуй відомі тобі музичні жанри.

Пригадай твори Антоніна Дворжака, Фридерика Шопена та Ференца Ліста, якими вони прославили свій народ, віддали шану своїй Батьківщині.

«Слов'янські танці»

«Полонез»

«Мазурка»

«Угорська рапсодія»

Тема любові, яка посідає панівне місце в мистецтві романтиків, не обмежується мотивами сердечної прихильності до особи іншої статі, а ототожнюється із широким колом почуттів. Зокрема, крізь творчість усіх композиторів-романтиків наскрізною ниткою проходить тема любові людини до Батьківщини, свого народу. Композитори писали оригінальні авторські твори, у яких звучали яскраві інтонації, звороти, ритми, приаманні зразкам музичного фольклору. Побутові народно-жанрові епізоди, національний колорит охоплюють музичне мистецтво епохи романтизму.

Міхал Огінський. Полонез «Прощання з Батьківщиною» (<https://cutt.ly/aeVbg5cH>).

Які почуття втілює М. Огінський, який був змушений назавжди покинути Батьківщину? Як у творі передано колорит польського танцю полонез? Як за допомогою фактури композитор змінює характер музики в середній частині? Як будова твору допомагає йому втілити художній задум? Розглянь уважно картину К. Д. Фрідріха (персонажі, довкілля, колорит). Чому, на твою думку, вона має таку назву?

Каспар Давид Фрідріх. Етапи життя. Фрагмент

Ханс Зацка. Дарунки флори

Подібно до образів любові, образ природи уособлює душевний стан героя і часто забарвлений почуттями. Для митців-романтиків природа була особливою цінністю, її вільна й нескорена стихія заворожувала, збігалася з людськими пристрастями, викликала поклоніння. Інша тема – фантастики стала справжнім відкриттям у музиці. Митці активно працювали над створенням казково-фантастичних героїв і передачею їх образів за допомогою різноманітних елементів художньої мови. Вони також активно досліджували народну спадщину – перекази, легенди, казки.

Роберт Шуман. «Порив» (із циклу «Фантастичні п'єси», <https://cutt.ly/ueVbjlvE>).

Едвард Гріг. Ранок (https://cutt.ly/leVbv845). У печері гірського короля (із сюїти «Пер Гюнт», <https://cutt.ly/ZeVb8QwA>).

Визнач емоційні стани, характери, музичні образи п'єс.

Митців-романтиків захоплювали непересічні люди з пристрастним характером, яких вони зображували в моменти надзвичайного напруження духовних сил. Звертаючись до драматично-гострих ситуацій, зокрема й тем революційної боротьби, до історичного минулого, героїчних легенд, романтики знаходили в них образи для своїх творів.

Фрідерик Шопен. Етюд № 12 С minor («Революційний», <https://cutt.ly/TeVliB52>).

Який із творів Теодора Жеріко суголосний за емоціями з Етюдом № 12 Фрідерика Шопена? Поясни.

Як Т. Жеріко вдалося відтворити атмосферу щойно завершеного бою на картині (2)? На ній – триумф перемоги чи сум'яття військового, що залишає поле бою?

На картині (3) простежується спокій чи напруженість, статика чи динамічність композиції? Доведи. Які барви переважають на полотнах?

Теодор Жеріко:
2 – Поранений кірасир;
3 – Офіцер кінних єгерів імператорської гвардії, що йде в атаку

Прочитай вірші. Поміркуй, які мелодії та супровід можуть бути в романсів на ці поетичні тексти.

Ти до мене прийшла не із казки чи сну,
І здалося мені, що стрічаю весну.
Ти явилась мені – і здалося, що світ
Помолодшав навколо на тисячу літ.
Скільки ніс я для тебе тривоги і тепла.
Але ти, як весна, стороною пройшла.

Василь Симоненко

Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба, і радість, і любов моя?!
Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть, ти до мене думкою летиш,
Мабуть, ти це в'єшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній.

Олександр Олесь

Фрідерик Кемерер. Менует

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. До яких тем зверталися у своїй творчості композитори романтизму? Назви інструментальні та вокальні жанри, які були популярними в композиторів-романтиків.
2. Пригадай ліричні вокальні твори (романси або подібні до них), якими ти захоплюєшся. За бажання виконай їх.
3. Поміркуй та обговори з однолітками та однокласниками, чи погоджуєтесь ви з такою думкою: *Романтизм і його сутність певною мірою перегукуються із середніми віками (романське мистецтво) – епохою доблесних лицарів і прекрасних дам. Тоді ж були популярні фантастичні сюжети з добрими і злими чарівниками, високе ідеальне кохання та лицарські подвиги.*
4. За бажання:
 - Поцікався популярністю жанру «романс» у наш час. Зроби аудіодобірку сучасних романсів або створи власну добірку ліричних творів: «Меланхолія», «Душевний порив», «Елегійні мотиви» тощо. Поділися результатами своїх досліджень з однокласниками / однокласницями.
 - Створи фотосесію «Романтичні образи моїх сучасників» або селфі «Я – романтик!».
 - **Колективний проєкт** (створення артбуку) «Відлуння романтизму в музиці». За медіатекстами дослідіть особливості стилю «романтизм», зосереджуючись на його центральних темах – чутливості, піднесенні природи, пошуках свободи та духовності.
 - Проаналізуйте та порівняйте твори композиторів-романтиків та романтичні твори митців сучасності. Цікаві факти та власні висновки оформіть у зміст артбуку.

Фрідерик Сулакруза

РОМАНТИЗМ В ОСОБИСТОСТЯХ

Ежен Делакруа. Шопен і Жорж Санд

він здобув гучну славу – перед ним схилялися артисти, поети, музиканти, висловлюючи публічно своє незмірне захоплення. Уся багатобарвність романтичного світовідчуття, усе те, що зазвичай вимагало для свого втілення монументальних композицій (симфоній або опер), у Шопена виразилося у фортепіанній музиці.

У його творчості нове життя отримали більшість інструментальних жанрів. Зазвичай вокальний жанр *балада* перетворився на великий інструментальний твір. Стали самостійними та самодостатніми такі жанри: *скерцо*, що раніше було частиною циклу; *прелюдії*, які в старовинній музиці завжди були вступом до якогось твору; *етюди*, що застосовувалися тільки для розвитку виконавської техніки. Нового життя та глибокого художнього змісту набули також *шопенівські ноктюрни*, *полонези*, *мазурки*, *вальси*, *експромтти*.

Фрідерик Шопен. Ноктюрн № 2. Прелюдія до мінор № 20, (<https://cutt.ly/OryMFw5a>, <https://cutt.ly/EryMFPEv>).

Андреа Кефалі. Портрет Паганіні

Ніколо Паганіні. Каприс № 24 для скрипки соло (<https://cutt.ly/AeVIdbeP>). Ференц Ліст. Юнацький етюд № 4 (<https://cutt.ly/AeVIdbeP>).

Під час слухання капрису простеж за змінами теми у варіаціях. Що нагадує музика етюду Ф. Ліста – портрет, пейзаж, батальну сцену чи інше? Поясни.

Пригадай і назви найвідоміших митців – представників різних епох та стилів.

У 19 ст. в часи розквіту стилю «романтизм» засяяли музичні таланти композиторів і виконавців у різних країнах Європи, які подарували світу перлини романтичної музики.

Польського композитора *Фрідерика Шопена* називають «поетом, душею фортепіано». Ще за життя

Які характерні ознаки жанру «ноктюрн»? Назви емоції, втілені в ноктюрні № 2 та прелюдії. Порівняй твори за емоційним станом. Завдяки чому досягаються такі враження?

В епоху романтизму на арену музичної культури виходить новий тип митця – блискучий виконавець на інструменті. У царині фортепіанної музики таким музикантом-віртуозом був *Ференц Ліст*, а в мистецтві скрипкової гри – *Ніколо Паганіні*. Розмах концертної діяльності цих титанів виконавського мистецтва просто вражає. Тривалі концертні турне багатьма країнами з пропагандою світової музики принесли їм заслужену славу. На жаль, у ті часи не було пристроїв звукозапису, щоб нащадкам залишилися звукові свідчення високої виконавської майстерності цих митців. Тому про неї можна дізнатися лише з їхньої композиторської спадщини, яка свідчить про їх небувалу віртуозність.

В епоху романтизму розквітнув талант Тараса Шевченка як художника, поета й громадянина. Саме в епоху романтизму відбулося становлення його як художника, поета і громадянина. Його графічні й живописні твори – портрети, пейзажі, міфологічні, історичні та побутові сцени – були цілком охоплені духом романтизму. «Я люблю або, краще сказати, обожнюю все прекрасне як у самій людині, починаючи з її прегарної зовнішності, так само, якщо не більше, і піднесене, витончене творіння розуму і рук людини», – писав Тарас Шевченко. Хороший портретист за зовнішністю людини вгадує її внутрішній світ і знаходить потрібні засоби для передачі його у своєму творі. Міміка обличчя героя дуже багата, на ньому відбиваються всі душевні переживання та настрої. Радість і горе, сміх і плач, посмішка, біль, захват, презирство, відраза та інші почуття викликають зміну виразу обличчя людини.

На високий щабель в українському малярстві підносить Шевченко побутовий жанр, якому майстер надав особливої колоритності та описовості. Складається враження, що він не малює, а «розповідає» фарбами цікаві історії з народного життя.

Про що можна дізнатися з пейзажу Т. Шевченка? У чому романтичність образу жінки на портреті? Яку історію з народного життя хотів розповісти автор у творах «Циганка-ворожка» і «Катерина»? Яке колірне вирішення Шевченко дібрав для створення образу ворожки з дитиною і дівчини? Про що, на твою думку, розповідає циганка дівчині? Чи можеш ти вловити настрої персонажів картин за їхніми поглядами, нахилом голови, жестами, мімікою?

Тарас Шевченко. Почаївська лавра з півдня

Тарас Шевченко. Портрет кн. Кейкуатової

Тарас Шевченко: 1 – Циганка-ворожка; 2 – Катерина

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

1. «Думи мої, думи мої» – ліричний монолог Т. Шевченка на засланні, глибокі роздуми про справедливість, свободу та гідність людини, які є вічними та універсальними цінностями. Тому й залишаються вони актуальними в сучасному світі.

Михайло Дерезус. «Думи мої, думи мої»

«Думи мої, думи мої» (вірші Т. Шевченка, музика О. Рубця та М. Лисенка, <https://cutt.ly/SeKWnxOD>).
Артем Пивоваров х DOROFEEVA. «Думи» (вірші Т. Шевченка, музика А. Пивоварова та Д. Соколова, <https://cutt.ly/heKWml6w>).

Схарактеризуй образ Кобзаря на картині. Поміркуй, чим подібні музичні твори на слова Т. Шевченка. Які музичні риси думи збережено в сучасних рок-композиціях?

2. «Заповіт» Тараса Шевченка сьогодні ми можемо чути в різних музичних інтерпретаціях. Мелодія до твору, яку написав полтавський учитель, композитор-аматор Гордій Гладкий, є улюбленою в народі, майже народною піснею. Михайло Вербицький, автор Державного гімну України, створив монументальний, героїко-епічний «Заповіт» у виконанні оркестру, соло басу і двох хорів – мішаного й чоловічого. Микола Лисенко створив хор «Заповіт» в іншому ключі – елегійному, ліричному.

Георгій Гладкий. Заповіт (<https://cutt.ly/jeVlftUW>).
Михайло Вербицький. Заповіт (<https://cutt.ly/3eVlzHGT>).
Микола Лисенко. Заповіт (<https://cutt.ly/JeVlchli>).

Порівняй музичне втілення поезії Кобзаря різними композиторами. У якому з прослуханих творів звучать урочисті, волелюбні інтонації? Якими хоровими засобами це досягається? Який з хорів нагадує думу? Поясни свій вибір. Поцікався, скільки музичних творів написав Микола Лисенко на тексти Тараса Шевченка; чи звучить поезія Кобзаря в репертуарі сучасних виконавців.

3. У творчості українського художника Олега Шупляка багато картин-двостворів з образом Тараса Шевченка. Розгляньте їх у загальному колі та обговоріть, які ідеї та теми розкрив митець; що їх об'єднує з постаттю Тараса Шевченка.

4. Пригадай, що таке аранжування, обробка, транскрипція, оркестрування, інструментування в музичному мистецтві. Поміркуй, до якого із цих видів належить прослуханий твір. Порівняй оригінальний твір Н. Паганіні з фортепіанною версією Ф. Ліста та рок-виконанням.

Ніколо Паганіні – Ференц Ліст.
Етюд № 6 ля мінор (варіації) (академічне та рок-виконання: <https://cutt.ly/peVlvAUa>, <https://cutt.ly/meVInoo1>).

ЕМОЦІЙНА ХВИЛИНА

Н. Паганіні. Кампанела (фрагмент, <https://cutt.ly/9ryMVW3t>,).

BLACKPINK – «Shut Down» (<https://cutt.ly/tryMHB63>).

Пісня «Стоїть тополя» (музика Олександра Осадчого, вірші Вадима Крищенка (<https://cutt.ly/YryMGctj>, <https://cutt.ly/6ryMhtB0>)).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

- Чим збагатили інструментальну музику Ф. Шопен, Н. Паганіні та Ф. Ліст?
- Одного разу на запитання, яким словом визначається головний настрій усіх його музичних творів, Ф. Шопен відповів, що в його рідній мові є таке слово – «жаль» (zal). І в ньому прихована ціла гама почуттів – «від скарги й жалю до ненависті», від «скорботи до невблаганної загрози, що накипає в глибині серця». Чи погоджуєшся ти із цим? Поясни.
- Спробуй створити мелодію до улюбленого вірша Т. Шевченка або графічну композицію за мотивами творів Кобзаря.
- За бажання:
 - Поцікався різними обробками та аранжуваннями творів композиторів-романтиків; легендами, пов'язаними з творчістю Н. Паганіні.
 - Досліди жанрову палітру творів – музичних, а також інших видів мистецтва, пов'язаних із поезією Т. Шевченка. Які сучасні українські співаки й творчі колективи виконують пісні на вірші Великого Кобзаря?
 - На дозвіллі прочитай повісті Т. Шевченка «Музикант» і «Художник», знайди його цікаві спостереження щодо класичної музики.

«ПРАВДА ЖИТТЯ», АБО РЕАЛІЗМ У МИСТЕЦТВІ

Гюстав Курбе. Автопортрет з чорним собакою

Якщо поринеш у художні образи, створені французькими митцями 19 ст., то неодмінно помітиш, що вони зверталися до зображення простих людей з народу. Чому? Бо в ті часи світом ширилися ідеї демократизації та соціальної рівності. «Я не можу малювати ангелів, бо їх ніколи не бачив. Моя задача – показати те, що є справжнім», – зазначав Гюстав Курбе, засновник художнього стилю **реалізм**. Тож, на відміну від художників класицизму та романтизму, представники реалізму прагнули зобразити життя таким, яким воно є, без прикрас. Передавали дійсність у її реальних формах, без ідеалізації та фантазії, з максимальною точністю та об'єктивністю. Образи ж селян, робітників, їхня праця, побут та відпочинок стали джерелом справжнього знання про життя, мораль і культуру.

Якось Г. Курбе помітив двох робітників, які розбивали камінь. Між літнім чоловіком та юнаком він побачив ціле життя, яке й відобразив у своєму творі «*Подрібнювачі каміння*».

Схарактеризуй зовнішність персонажів картин «Автопортрет з чорним собакою» та «Подрібнювачі каміння». Поміркуй, яка доля може спіткати зображених людей? Чим особливі композиції картин? Що відрізняє художні образи Курбе від творінь художників-романтиків?

Гюстав Курбе. Подрібнювачі каміння

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Реалізм в образотворчому мистецтві став потужним засобом документування суспільного життя та висловлення соціальної критики. Він вивів звичайну людину на передній план мистецтва та започаткував нові підходи до зображення світу. Основою реалізму стала цікавість художників не лише до формального способу зображення дійсності, але й до соціальних проблем. Митці захоплювались пейзажем, портретом, побутовими сценами за участі людей з різних соціальних верств. Для реалістичного відтворення використовували різні методи, а саме: ретельне спостереження, детальні замальовки, точний рисунок, уважне вивчення світлотіні, застосування правил перспективи та колористичну відповідність зображень натурі. Із виникненням фотографії з'явилися нові можливості для досягнення більшої точності відтворення дійсності.

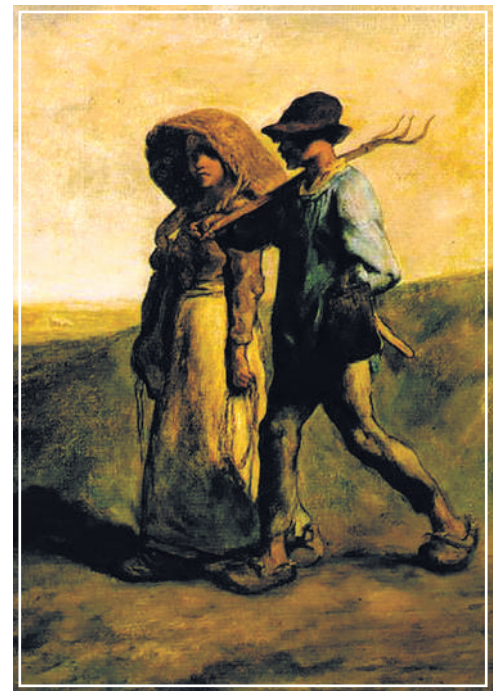
Персонажі полотен Франсуа Мілле – селяни та їхнє повсякденне життя, яке нерозривно пов'язане з природою. Вони орють землю, сіють, збирають на полі колоски після жнив, і це не портрети конкретних людей, а збірні образи. Героями картин є люди, які важко працюють, обробляючи землю, автор утілює у своїй творчості повагу до людини-трудівника.

Визнач жанр картин Ф. Мілле. У чому особливість композицій кожного твору? Якому настрою відповідає їхній колорит? Поміркуй, чому автор не акцентував увагу глядача / глядачки на рисах обличчя, не передав чітко емоції своїх персонажів.

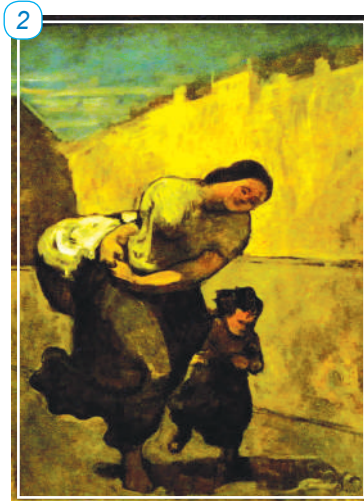

Франсуа Мілле. Сіяч

Франсуа Мілле: 1 – Збиральниці колосків; 2 – Дорога на роботу

Не лишалися поза увагою французьких митців тодішні винаходи, зокрема залізниця. *Оноре Дом'є* у картині «Вагон третього класу» майстерно передає емоції та стан пасажирів у вагоні потяга. Художник приділяє велику увагу деталям: зношений одяг, втомлені обличчя – усе це підкреслює сувору реальність і тяжкі умови життя простолюду. Через приглушені, темні тони полотна прозирає гнітюча атмосфера бідності та пригнічення.

Оноре Дом'є: 1 – Вагон третього класу; 2 – Ноша (Пралля)

Що зробив художник, щоб сфокусувати наш погляд на людях, їхніх позах і виразах облич? Чому автор обрав майже монохромний колорит? Що тобі «розповіли» зображення жінок та дітей першого плану, чоловіків – другого? Якою представлено пралю з дитиною? У чому реалізм зображених сюжетів?

Оноре Дом'є – майстер карикатури. Його гостре око фіксувало актуальні політичні події та влучно критикувало представників еліти й буржуазний Париж середини 19 ст. У його образах майстерно викрито вади та недоліки, самовдоволення та обмеженість. Він своєрідно працював над деякими образами: спочатку виконував у скульптурі, потім – у літографії (графічна техніка). Тому в спадщині митця не тільки карикатури, а й сатиричні скульптурні портрети, до прикладу членів парламенту. Дом'є на диво точно передав їхні характерні портретні риси, зумівши водночас підкреслити тупість, жадібність, хитрість тощо.

Що свідчить про ставлення митця до зображених людей? Яке значення мають деталі в зображенні обличчя і поз?

Оноре Дом'є

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (на вибір, за бажання)

Різновидом карикатури є шарж. Втім, у карикатурі – переважно сатира, а в шаржі – м'який, доброзичливий гумор.

Хороший карикатурист – це той, хто може виділити головні деталі в рисах об'єкта чи людської натури й спростити форми так, щоб можна було розпізнати зображуваного і щоб це було цікаво і бажано необразливо.

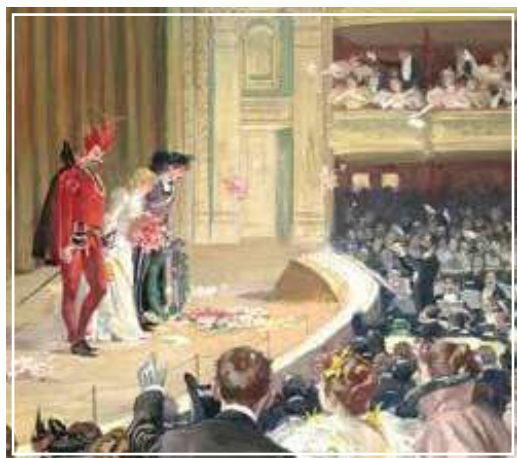
Створи дружній шарж на свого улюбленого кіноперсонажа / відому тобі людину або веселу ілюстрацію у стилі аніме.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Хто стає персонажами творів образотворчого мистецтва у стилі реалізм?
2. Як у реалістичному мистецтві представлено образ людини?
3. Поміркуй над висловом художника-реаліста Гюстава Курбе: «Я люблю речі такими, якими вони є... Навіщо шукати у світі те, чого в ньому немає, і силою уяви змінювати те, що в ньому є?». Вислови свої думки щодо нього.
4. За бажання:
 - Обери одне з полотен реалістичного живопису. Поміркуй, який музичний твір може посилити його емоційне сприйняття. Добери музичний твір і презентуй свій доробок однокласникам / однокласницям.
 - Проект «**Образи сьогодення**»: на дозвіллі під час прогулянок чи подорожей звертай увагу на людей, які тебе оточують: на різноманітність їхньої зовнішності, характерів, професій тощо. Створи власну фотодобірку. Презентуй її однокласникам та однокласницям.

РЕАЛІСТИЧНІ ОБРАЗИ НА СЦЕНІ

Театр родом із життя, і театральні постановки розповідають нам про людей у різні часи та епохи і про нас самих. Він занурює у світ героїв, спонукає переживати разом з ними різні емоції, вчитися думати, відповідно ставитися до різних життєвих ситуацій, будувати взаємини з оточенням. А ще це просто джерело задоволення та насолоди.

У 19 ст. в театральному мистецтві відбулася справжня «революція», що виявилася у прагненні створювати цілісні художні сценічні твори, з емоційно насиченою драматургією, реалістичною грою акторів та акторок і вагомою роллю режисера. Саме режисер вибудовував **драматургію** театральної дії, відпрацьовував мізансцени з акторами, прагнув до ансамблевості, тобто єдності, узгодже-

ності акторської гри. Співпрацював з музикантами й художниками-оформлювачами, досягаючи історичної правдивості декорацій, ретельної продуманості світлових і звукових ефектів.

Основоположником сучасного нам «режисерського» театру вважається Антуан Анре, який створив у Парижі «Вільний театр». Він виступав проти фальші, відриву театру від реального життя. Прагнув правдивого змалювання життя на сцені – реалістичності у відображенні характерів, дійсності тощо.

Нові принципи в театральному мистецтві яскраво втілилися в українському професійному «Театрі корифеїв». У ньому ставили драми й комедії *І. Карпенка-Карого*, *М. Кропивницького*, *М. Старицького*, *Панаса Мирного*, *І. Франка*, що стали міцним фундаментом розвитку українського театру. Класики української драматургії висвітлювали в п'єсах найголовніші конфлікти свого часу: намагалися показати соціальні протиріччя, що панували в суспільстві; протестували проти приниження людської гідності тощо.

І. Карпенко-Карий. Мартин Боруля (фільм-спектакль Київського драматичного театру Франка, реж. Гнат Юра, 1953 р.) (*фрагменти*, <https://cutt.ly/NrtlXpOq>, <https://cutt.ly/HrtlGDmk>).

Переглянь фрагменти фільму-спектаклю про марні намагання шляхтича Мартина Борулі досягти успіху через отримання дворянства. Його самовпевненість стає перешкодою для щастя власних дітей. Що є важливою цінністю для головного героя на початку твору? Які зміни з ним відбулися наприкінці спектаклю? Чи правдивою є акторська гра?

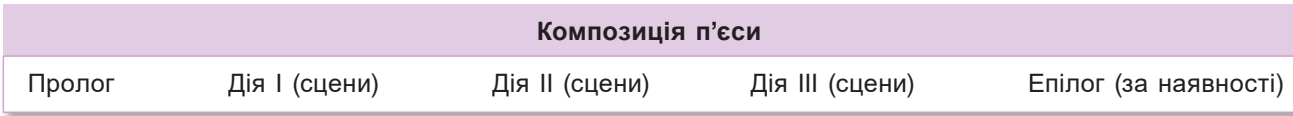
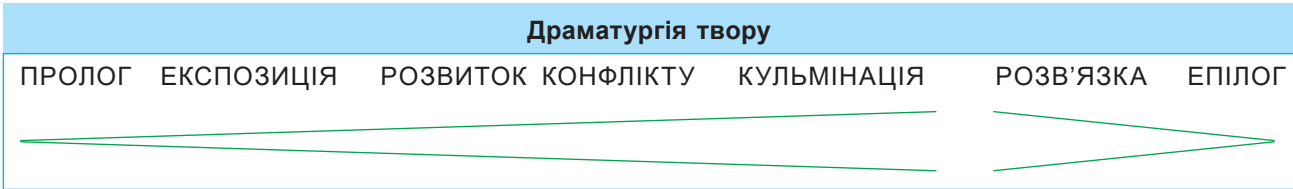

Схарактеризуй її. Поміркуй, чому ця п'єса є популярною і нині. Які паралелі із сучасним життям можна провести?

МИСТЕЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ. Драматургія – особливість побудови драматичного твору, мистецтво створення емоційного переживання в літературних, театральних, музичних, кінематографічних або телевізійних творах/постановах.

Драматургія має свою специфічну структуру: експозиція (введення в сюжет, зав'язка конфлікту), розвиток конфлікту, кульмінація (найвища точка напруги) і розв'язка. Ця структура допомагає створити динамічний і захопливий сюжет.

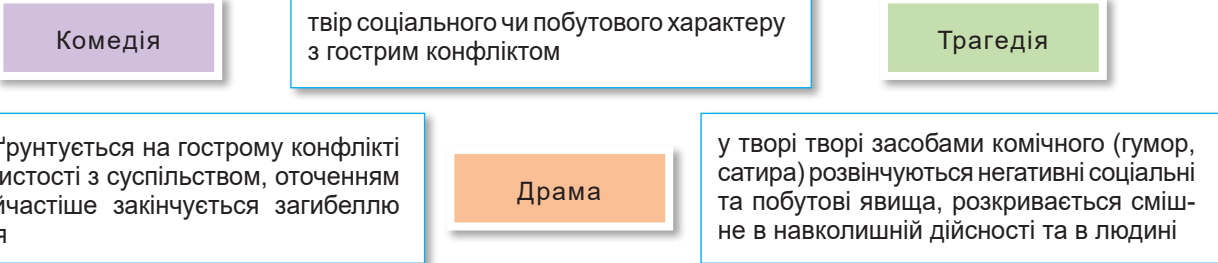
Ознаки драматичного твору:

- наявність конфлікту, що «рухає» розвиток сюжету (зіткнення між персонажами або їхні внутрішні суперечності);
- поєднання монологів, діалогів, полілогів;
- поєднання слова й жесту, міміки, музики тощо.

У театральній драматургії жанр – спосіб відображення дійсності під певним кутом зору, утілений у тому чи іншому образі (драма, трагедія, комедія тощо).

Увідповідни характерні ознаки жанрів драматичних творів.

Схарактеризуй інтер'єри Паризької опери, одяг глядачів.

Джилда й Ріголетто

До світових вершин оперного мистецтва належить спадщина італійця Джузеппе Верді. Для його творів характерне правдиве втілення сильних характерів персонажів та їхніх стосунків. Часто – через драматизм співставлення почуттів простої людини та жорстких обставин її оточення.

Опера «Ріголетто» розповідає про горбатого старого блазня Ріголетто, що служить у молодого герцога. Він злий і жорстокий до аристократів, але ніжний і люблячий батько своєї доньки Джильди. Вона закохується в герцога, який, на переконання Ріголетто, понасміхається над нею. Він замовляє вбивство герцога. Але жорстока доля збиткується із блазня: його Джильда, рятуючи герцога, стає добровільною жертвою.

Музична драматургія опери – це напружений і динамічний наскрізний розвиток. Трагічний образ Ріголетто відчувається в його вокальній партії, де поєднано наспівність і декламаційність, колючі ритми, гострі інтонації. Образ герцога яскраво

характеризує легковажна пісенька «Серце красуні...». А музичний образ Джильди наповнений світлом, теплом.

Важливу роль у драматургії виконує оркестр: на початку опери блискуча танцювальна музика передає святковий настрій балу (духовий оркестр грає за сценою). А звукова «картина бурі» зі співом хору, що імітує завивання вітру, гуркотом литавр (грім) та оркестровими пасажами, що ніби блискавки прорізують нічну темряву, створює гнітюче тло розв'язки трагедії.

Драматургія твору

ЗАВ'ЯЗКА	РОЗВИТОК (взаємодії персонажів)	КУЛЬМІНАЦІЯ, РОЗВ'ЯЗКА
Ріголетто насміхається над графом Монтероне, що хоче помститися за честь доньки	Джилда закохується в герцога, Ріголетто замовляє його вбивство	Джилда добровільно стає жертвою

Джузеппе Верді. Опера «Ріголетто». Арія Джильди (<https://cutt.ly/BkVMsnq>). Арія-монолог Ріголетто (<https://cutt.ly/hkB8kmB>). Пісенька герцога. Фінальна сцена бурі (<https://cutt.ly/6kB4p7U>).

Як музика арії передає душевний стан героїні? Який інструмент «супроводжує» вокальну тему, надаючи їй помітності? Схарактеризуй музичний образ герцога. Мелодія його пісеньки кантиленна чи грайливо-танцювальна? Який момент з опери «вмонтовано» в образ видатного італійського тенора Лучано Паваротті?

Лучано Паваротті. Ріголетто

Микола Пимоненко: 1 – Не жартуй; 2 – У затінку

Робота у групах. Перегляньте інсценізацію за картиною М. Пимоненка «Не жартуй» (<https://cutt.ly/oryMXD2f>). Створіть власну інсценізацію за цією картиною або іншою, розміщеною в підручнику. Придумай «озвучку» картини «У затінку».

Спробуй за допомогою селфі-зйомки зробити власну карту емоцій. Уяви себе актором / акторкою. Відтвори монолог Ластика (див. Додаток, с. 140).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Що нового відбулося в театральному мистецтві 19 ст.?
2. Чому, на твою думку, важлива побудова драматургії в сценічному творі?
3. **Робота в групах.** Об'єднайтеся у три групи. Група «Песимісти» доводить, що Ріголетто – негативний герой. Група «Оптимісти» намагається спростувати цю думку, аргументувати протилежну версію (Ріголетто – позитивний герой). Третя група «Арбітри» вирішує, чиї аргументи були переконливішими, і робить висновок.
4. За бажання:
 - Досліди творчість «Театру корифеїв». Презентуй результати дослідження.
 - Переглянь оперу «Запорожець за Дунаєм» українського композитора Семена Гулака-Артемовського, що була першою оперою на лібрето українською мовою на території підросійської України. Які ідеї, цінності оспівано в ній? Поміркуй, до якого жанру її можна зарахувати.

ЕСТЕТИКА РЕАЛІЗМУ: ПРАВДА В ДЕТАЛЯХ

Жан-Батист-Каміль Коро.
Сен-Кантен де Пре

Митці-реалісти прагнули широко охопити різні боки життя, показати складні переплетення позитивних і негативних явищ дійсності. Тому в цей час активно розвинувся побутовий жанр. Відтворення буденних сцен часто поєднували із зображеннями природи. Вони не просто «оживляли» краєвиди, додаючи до них людські фігури, а створювали цілісну художню картину, де людина і природа гармонійно поєднані в єдиний образ. Так художники утверджували просту, але глибоку істину: краса оточує нас усюди. Утім, їх цікавила не ідеалізована природа, а реальність, що була поруч.

Живописці-реалісти намагалися детально вивчити природу й точно передавати барвами її красу. Завдяки цьому пейзаж у європейському мистецтві 19 ст. поступово перейшов із другорядного жанру в число провідних, нарівні з портретом і побутовим жанром образотворчого мистецтва.

Творам французьких художників Жана-Батиста-Каміля Коро та Теодора Руссо притаманна правди-

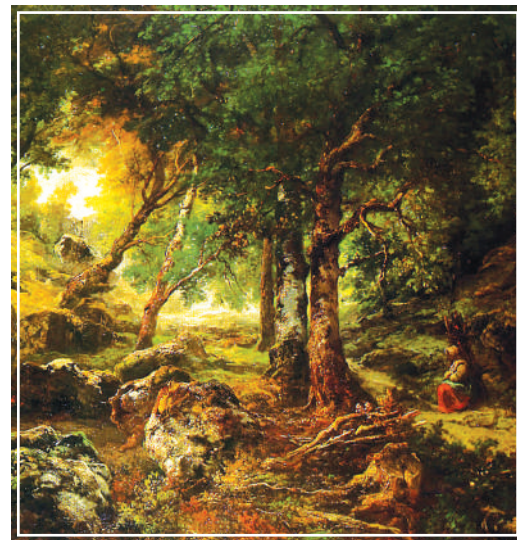
вість та об'єктивність. Природа не здається величною і відстороненою, вона близька й зрозуміла людині. Митці приділяють ретельну увагу всім деталям: дуже точно відтворюють будову, породу, масштаби кожного дерева, споруди або постаті людини. Український художник Сергій Васильківський у своїх творах пильну увагу приділяв особливостям національного ландшафту, створенню відчуття «настрою» у природі, світла і повітря.

Що відбувається на картинах? Чому, на твою думку, у пейзажі введено образи людини? Порівняй картини українського та французьких митців. Знайди в них спільні й відмінні риси. Чи можна зарахувати ці твори до реалістичних? Поясни.

Сергій Васильківський. Весняний день на Україні

Теодор Руссо. Лісовий пейзаж

Іван
Айвазовський.
Дев'ятий вал

Іван Айвазовський – художник-мариніст і баталіст, який приголомшливо й найбільш реалістично змальовував море. Водночас у його доробку є неймовірно красиві пейзажі українського довкілля. Справжнім віртуозом у відтворенні світла у краєвиді був Архип Куїнджі. Під час експонування картини «Місячна ніч на Дніпрі» для підсилення ефекту місячного сяйва в залі зачиняли вікна й освітлювали картину променем спрямованого на неї електричного світла. Глядачі входили в напівтемну залу – і, як зачаровані, зупинялися перед холодним місячним сяйвом. Мимоволі пригадуються слова Миколи Гоголя: «Чи знаєте ви українську ніч? Вдивіться в неї. З середини неба дивиться місяць. Неосяжний небосхил розсунувся, розгорнувся ще неосяжніше. Горить і дихає він. Земля вся у срібному сяйві. Божественна ніч! Чарівлива ніч!» (М. Гоголь «Вечори на хуторі біля Диканьки»).

Іван Айвазовський (<https://cutt.ly/GeZDTNtx>, <https://cutt.ly/1eZDIDX1>).

Які емоційні враження від перегляду пейзажів? Порівняй їх.

Архип Куїнджі.
Місячна ніч
на Дніпрі

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ (на вибір)

Микола Пимоненко. Ревнощі

2. Живописець Василь Штернберг опановував у своїй творчості незвичайне багатство мотивів природи, і саме вона стала для митця тим ідеалом, який він усе життя оспівував на своїх полотнах. Дружба Штернберга з Тарасом Шевченком сприяла його розумінню неповторної краси сільської природи і народних образів. Майстра приваблювала стихія народного життя, він прагнув відображати українську побутовість.

Спробуй уявити себе на цьому галасливому ярмарку й почути, що обговорює кожна група людей. Чи однаково художник зображує фігури людей на передньому, середньому і дальньому планах? Чому?

Придивися до персонажів і спробуй розрізнити їх за родом діяльності та соціальною належністю. Для чого В. Штернберг увів у композицію зображення тварин? Поміркуй.

Василь Штернберг.
Ярмарок на Україні

1. На живописних полотнах Миколи Пимоненка «оживали» народні звичаї та обряди, художника приваблювали різноманітні – серйозні й жартівливі – сюжети з життя українців. У більшості його творів образний реалістичний сюжет розгортається на тлі мальовничої природи.

Як художнику вдалося передати протиставлення почуттів своїх персонажів серед барв літньої зелені на картині «Ревнощі»? Яке значення має зображення природи для розуміння сюжету? Як втілено реалістичний підхід? До якої соціальної верстви належать персонажі?

«Засумую я» (музика Л. Остапенко, вірші М. Ткача) (за бажання).

ТВОРИ НА ДОЗВІЛЛІ (за бажання)

Напиши фарбами пейзаж у реалістичній манері «Милий серцю краєвид».

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. У яких видах та жанрах образотворчого мистецтва найяскравіше виявилися риси реалізму? У чому вони полягають?
2. Порівняй твори побутового та пейзажного жанрів художників різних епох.
3. Поміркуй над висловом Жана-Батиста-Каміля Кору «Прагнучи дуже сумлінно передати природу, я ні на хвилину не втрачаю хвилювання, що мене охоплює. Реальність – частина мистецтва; її доповнює почуття».
4. За бажання:
 - Здійсни віртуальну подорож до Національного художнього музею України, ознайомся з колекцією творів у романтичному або реалістичному стилі. Обери твори, що справили на тебе особливе враження, поділися результатами дослідження з однокласниками та однокласницями.

МІЖ МИНУЛИМ І СУЧАСНІСТЮ

Михайло Микешин. Пам'ятник
Б. Хмельницькому в Києві

Сильвестор Косів, а також інтелігенція й політична еліта того часу.

Скульптурний образ Богдана Хмельницького на коні височіє на Софійській площі в Києві. Реалістичний портрет гетьмана Михайло Микешин створив завдяки ретельному опрацюванню історичних джерел: скульптор ознайомлювався з різними портретами Богдана Хмельницького, зразками військового одягу, зброї того часу, тісно співпрацював і консультувався зі знавцем української старовини, істориком Володимиром Антоновичем. Кінь також мав бути саме такий, на якому їздив Хмельницький: витривалий, надійний у бою і відданий своєму господареві. Тому за розпорядженням козачого генерала для реалістичного відтворення саме такого образу коня скакунів приводили просто в майстерню скульптора.

Порівняй образ гетьмана в різних видах образотворчого мистецтва, схарактеризуй загальний настрій творів. Поміркуй і доведи, що вони належать до реалізму.

Микола Івасюк.
В'їзд Богдана
Хмельницького до Києва
1649 р.

Мистецтво має унікальну здатність – через художні образи інтерпретувати історію країни чи народу. Сюжети творів мистецтва історичного жанру можуть по-особливому ознайомлювати нас з історичними подіями, видатними особистостями світу та України. Нам, українцям, – допомагати зрозуміти, як відбувалося становлення української ідентичності, поглиблювати знання про культуру та побут різних епох. Вивчаючи історичні події через мистецтво, ми можемо порівнювати їх із сьогоденням та прогнозувати можливості сценарію розвитку майбутнього.

Історична тематика була однією з провідних у творах українських художників-реалістів. Поглянь, як на полотні українця Миколи Івасюка відтворено події 1649 року, коли Богдан Хмельницький після зняття облоги Замостя прибув до Києва. Під церковні передзвони й гарматні постріли з великою шаною та урочистостями гетьмана зустрічали кияни, православне духовенство, зокрема єрусалимський патріарх Паїсій, який був проїздом у місті, та київський митрополит

1

1 – Сергій Васильківський. Козацький пікет; 2 – Микола Самокиш. Бій Богун з Чернецьким під Монастирищем у 1653 році

2

Багато українських художників-реалістів захоплювалися героїчним минулим України часів козацтва. У своїх картинах вони відтворювали деталі вбрання, зброї, архітектури та природи, відображали побут і культуру, козацьку звичаї в боротьбі за свободу. Борючись із викривленням історичних фактів, через мистецтво прагнули зберегти історичну пам'ять. Картини Сергія Васильківського відзначаються поєднанням деталей, які відповідали історичним реаліям (одяг, зброя, спосіб життя) із краєвидами України, що підкреслювали красу рідного краю. Микола Самокиш і наш сучасник Андрій Серебряков – майстри батального жанру, їхні роботи вирізняють надзвичайною увагою до деталей для реалістичного відтворення образів.

Як розкрито на полотнах образи козаків? Визнач, яка з композицій динамічна й експресивна. Схарактеризуй зображене докільля. Обґрунтуй свої твердження.

В українській музиці на реалістичні картини народного життя можна натрапити у творах різних жанрів, насамперед музично-театральних. Зображенню історичних подій минулого часів козацтва присвячено оперу Миколи Лисенка «Тарас Бульба» за сюжетом однойменної повісті М. Гоголя. Героїко-патріотична ідея набула глибокого узагальненого втілення в народних характерах. Центральна постать опери – волелюбний богатир-патріот Тарас. Його арію композитор написав на текст пісні кобзаря з поеми Т. Шевченка «Гайдамаки», у якій оспівано козацьку славу.

Микола Лисенко. Опера «Тарас Бульба». Арія «Гей, літа орел» (<https://cutt.ly/AeBfywLd>).

Які реалістичні риси притаманні музичному портрету Тараса? Який тембр голосу використовує композитор? Чи можна уявити, що арію Тараса співає тенор? Чому?

Андрій Серебряков. Козацький полковник Іван Богун

Богдан Ступка в кіноролі
Тараса Бульби

Монумент Незалежності
України

Олег Шупляк. На скрижалях

Сучасні митці та мисткині не залишаються осторонь подій, що відбуваються в Україні: проголошення незалежності та всі важливі віхи в історії нашої держави віддзеркалюються в їхніх творах.

Військова агресія проти України – один спільний біль, втім на картинах виглядає по-різному. Одні роботи пронизані теплом і турботою, дарують надію; споглядання інших допомагає відчувати шану до героїв і гордість. Талановиті українські митці не лише фіксують те, що відбувається, а й допомагають осмислити дійсність і пережити незгоди.

Наше Небо (музика й вірші Катерини Комар, <https://cutt.ly/1eZDIDX1>).

Які почуття викликає монумент Незалежності України та пісня? Поміркуй, про що свідчить образ Тараса Шевченка на картині Олега Шупляка. Знайди аргументи того, що твори Андрія Холоденюка та Оксани Оснач присвячено сучасним подіями в Україні.

Андрій Холоденюк

Оксана Оснач

У 1991 році художник Іван Марчук з натхненням прийняв звістку про проголошення незалежності його рідної України. На високому емоційному піднесенні він створив картину «Пробудження». Нині ми знаємо, що Україна «пробудилася», вона – держава з великим і незламним народом! Тому пишаємося, що ми – українці та українки!

Іван Марчук. Пробудження

Які думки виникають у тебе під час споглядання картини? Схарактеризуй художній образ.

ОБЕРІГ

Музика та вірші Святослава Вакарчука
(<https://cutt.ly/teBQp3M2>, <https://cutt.ly/IeBQdbWv>)

1. Не бери сумного,
Не бери до голови!
Не зважай, все переживи!
Не кажи нікому, як воно тебе пече!
Журба най в море потече!..

Приспів:

І нехай десь там буде дощ,
І нехай десь там впаде сніг,
Але твоя сила жива,
Бо давно в тебе,
Бо давно в тебе є оберіг!

2. Не бери чужого,
Не бери до голови!
Не дрімай, зірку уяви!
Не кажи нікому,
Як вона тобі горить!
Мрія най в небо полетить!..

Приспів. (2)

Оберіг! Оберіг! Оберіг!

Поміркуй та обговори з друзями та подругами, про який оберіг ідеться в пісні.

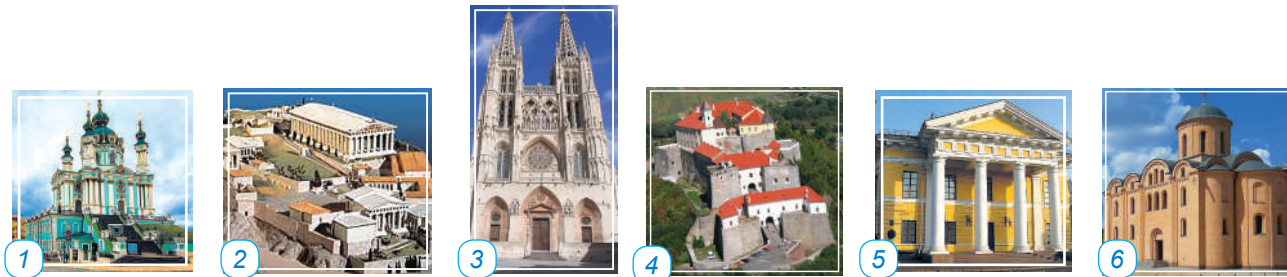

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ УЗАГАЛЬНЕННЯ

1. Як мистецтво може поєднувати минуле, сучасне та майбутнє?
2. Пригадай, які твори мистецтва різних стилів тобі найбільше сподобалися і запам'яталися. Поясни чому. Презентуй результати проєктів.

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

I. Який художній стиль представляє кожна архітектурна споруда? (макс. 3 бали)

II. Що характерне для музики в стилі класицизм? (1 бал)

Які особливості музики романтизму? (1 бал)

Мистецтво якої епохи (епох) було джерелом натхнення для митців класицизму? (1 бал)

III. У відповідь. (макс 1,5 бала)

Назву стилю мистецтв і опис та особливості архітектурної споруди

- Симетрія, пропорційність геометрична правильність
- Невеликі приміщення, багато ліпнини, аксесуарів, позолоти;
- Величність і грандіозність, пишне декоративне оздоблення

Назву стилю мистецтва та провідні музичні жанри

- Симфонія, соната
- Меса, ораторія, fuga
- Ноктюрн, романс, вальс, балада тощо

Бароко

Рококо

Класицизм

Романтизм

Реалізм

IV. Опиши послідовність появи й розквіту художніх стилів у європейському мистецтві. (1 бал)

Що об'єднує ці твори мистецтва? (1 бал)

Поясни, яка «зайва» скульптура щодо належності до стилю мистецтва. (1 бал)

I – IV. Поділись у форматі презентації чи відео своїми творчими досягненнями з мистецтва у 8-му класі (малюнки, музичні композиції, проєкти тощо). Або у формі творчого есе «розкажи», які нові навички ти здобув(-ла) завдяки мистецтву.

I. Яке із зображень втілює мрійливість і усамітнення; гордість і пихатість; гармонію і спокій; сум'яття і невизначеність; енергійність і міць; страх і відразу? (макс. 3 бали)

II. Які цінності втілено в мистецтві бароко? у мистецтві романтизму? у мистецтві реалізму? (по 1 балу)

III. У відповідь. (макс 1,5 бала)

Назву стилю і призначення мистецтва в різні періоди

- Відтворення реальної дійсності
- Велич церкви і монархії (в архітектурі)
- Мистецтво для насолоди й задоволення

Назву стилю мистецтва та опис особливостей художніх образів

- Підкреслена експресія
- Спокій
- Урівноваженість
- Увага до особистості, її почуттів
- Мрійливість
- СФантазійність

IV. Опиши послідовність розвитку емоційних станів від «занепокоєно» (занепокоєно, журливо, рішуче, мужньо, пригнічено, переможно, засмучено, святоково). (1 бал)

Що об'єднує ці твори мистецтва? Поясни. (1 бал)

Поясни, яке зображення «зайве» (зверни увагу на втілення емоцій). Чому ти так уважаєш? (1 бал)

СЛОВНИК МИСТЕЦЬКИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ

Аранжування – це перекладення музичного твору для іншого (порівняно з оригіналом) складу виконавців, пристосування фактури твору-першоджерела до технічних можливостей іншого інструмента або певного виконавського складу. З-поміж різновидів аранжувань – обробка, інструментовка, оркестровка, транскрипція тощо.

Архітектор (зодчий) – творець архітектури, фахівець у галузі проєктування будівель і споруд.

Архітектура, чи **зодчество**, – просторовий вид мистецтва; мистецтво будувати споруди, їхні комплекси, створюючи просторове середовище для життя та діяльності людей; самі споруди.

Архітектурна композиція – цілісна система архітектурних форм, що відповідають художнім і функціональним, конструктивним та естетичним вимогам.

Архітектурний ансамбль – єдність та гармонія просторового композиційного рішення комплексу будівель чи споруд.

Архітектурний образ – загальний вигляд будинку (чи споруди), у якому має виражатися його призначення і зміст.

Блюз (з англ. – «меланхолія, журба») – світська лірична пісня афроамериканців, зазвичай сумного елегійного змісту.

Вебдизайн – різновид дизайну з проєктування призначених для користувача вебінтерфейсів для сайтів або вебзастосунків.

Вишивка – вид декоративно-ужиткового мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними або машинними швами.

Гончарство – ремесло з виготовлення глиняних виробів, випалених у спеціальних горнах.

Графічний дизайн – художньо-проектна діяльність зі створення візуально-комунікаційного середовища.

Декоративно-ужиткове мистецтво – галузь творчості, мистецтво створення та художнього оформлення виробів, переважно побутового призначення.

Декорації – оформлення сцени, що відтворює матеріальне середовище, у котрому діють актори.

Джингл (англ. *jingle* – дзеленчання) – спеціальний короткий звуковий сигнал, що є складником оформлення радіо- чи телепередачі, призначення якого – ідентифікувати її в ефірі. Представляє коротку закінчену музичну фразу (часто – музичну тему з текстом), що може містити позивні (назву радіо- чи телепередачі), слоган тощо.

Дизайн – процес і результат художньо-творчої діяльності.

Дизайнер одягу – фахівець, що розробляє, проєктує та виготовляє моделі одягу.

Екстер'єр – архітектурний зовнішній вигляд або художнє оформлення будівлі, що забезпечує людині сприятливе естетичне сприйняття.

Інтер'єр (фр. *interieur* – «внутрішнє світло») – внутрішній простір будинку або будь-якого приміщення.

Інтер'єр як жанр – твори образотворчого мистецтва, на яких зображено внутрішні приміщення.

Кераміка – матеріали та вироби, отримані спіканням глин.

Креатив – продукт діяльності людини, створений способом, що відрізняється від аналогічних новизною підходу, творчим рішенням.

Креативні індустрії – створення, виробництво і комерціалізація творчих (креативних) змістів, які є нематеріальними й культурними за своєю природою та зазвичай захищені правом інтелектуальної власності (ЮНЕСКО).

Культурні індустрії є потужним складником креативних індустрій і охоплюють сектори, що представляють діяльність у різних видах мистецтва (музичного, візуальних, сценічних).

Кутова перспектива – вид лінійної перспективи, коли об'єкт, що зображають, розташований під кутом до спостерігача, має дві точки сходження.

Листівка (поштова картка, аркушівка) – твір промислової графіки; надрукована або намальована картка певного формату.

Маскот – персоніфікована картинка, яка стає символічним представником бренду, компанії, сервісу чи навіть людини.

Масштабність – співвідношення будівлі, споруди та її частин з фізичними розмірами людини та об'єктами довкілля.

Меса – вокальний або вокально-інструментальний жанр духовної музики, початково меси призначалися для виконання у храмах під час богослужінь.

Монохромія («однобарв'я») – виконання твору (малюнку) в одному кольорі.

Мурал – художній розпис зовнішніх стін споруд.

Нетарт – вид медіамистецтва, який використовується як основний засіб вираження середовища глобальної мережі «Інтернет».

НоктюРН – музичний твір ліричного мрійливого характеру.

Обробка народної пісні – перекладення для хору чи інструменту одноголосної народної мелодії.

Опера і балет – музично-театральні жанри. У балеті зміст вистави передано засобами танцю, міміки й музики. В опері сценічна дія розкривається вокальною (солісти, ансамблі, хор) та інструментальною (оркестр) музикою.

Орнамент – декоративна композиція, що складається з елементів (рапортів), які ритмічно повторюються, чергуються.

Пагода – буддистська чи індуїстська споруда культового призначення.

Писанка – розписане за допомогою воску й барвників різнокольоровими візерунками пташине яйце; атрибут Великодніх свят в Україні.

Писанкарство – розписування яєць – вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Піксельна графіка – цифрове зображення на екрані моніторів, яке будується з пікселів – маленьких однакових за розміром квадратиків.

Полонез – урочистий танець-хода польського походження в помірному темпі.

Попмузика (англ. *pop music*, скорочення від *popular music* – «популярна, загальнодоступна музика») – напрям сучасної музики, твори якого легко сприймає і розуміє масовий слухач.

Пропорція – співмірність, певне співвідношення частин між собою.

Рапорт – частина орнаменту, що постійно повторюється.

Рапсодія – інструментальний твір на народні теми.

Регтайм (від англ. *rag* – «розірваний», *time* – «час») – жанр американської музики, що початково виник як спосіб гри на фортепіано, що імітував звучання банджо.

Реквієм – музичний жанр, написаний у формі й на тексти заупокійної меси.

Реквізит – справжні чи бутафорські речі, потрібні для вистави.

Ремікс – версія музичного твору, записана пізніше за оригінал, переважно в більш сучасному аранжуванні.

Рок-опера – музично-сценічний жанр, основою якого є рок-музика.

Романс – невеликий за розміром ліричний твір для голосу з музичним супроводом.

Серенада – вокальний твір, що виконується з присвятою до іншої людини.

Символ – умовне позначення якогось предмета, поняття, явища; знак. Художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття тощо.

Синтез мистецтв – органічне поєднання різних мистецтв або видів мистецтва в художнє ціле, яке естетично організовує матеріальне і духовне середовище буття людини.

Спіричуел (або **спіричуеле**) – духовні пісні афроамериканців, основний жанр афроамериканського музичного фольклору.

Сценографія – зоровий образ театральної вистави.

Токата – музичний жанр, твір, якому характерний швидкий чіткий рух.

Точка сходження – уявна точка на лінії горизонту, у якій сходяться при подовженні паралельні горизонтальні лінії об'єктів.

Транспортний дизайн – галузь, що спеціалізується на проектуванні засобів наземного, повітряного й водного транспорту, ліфтових та ескалаторних пристроїв, транспортерів, трубопроводів.

Фронтальна перспектива – вид лінійної перспективи, у якій предмети розташовані паралельно картинній площині. Її особливість – наявність однієї уявної точки сходження на лінії горизонту, у яку при подовженні сходяться горизонтальні лінії.

Шлягер (від нім. «ходовий товар») – популярна пісня, синонім пісні-хіта.

Додаток

МОНОЛОГ ЛАСТИКА

Автор *Тимур Івакін*

Сьогодні в театрі прем'єра. Усі бігають від самого ранку як навіжені. Ввечері актори вийдуть на сцену. Мій костюмер також буде стояти за лаштунками й дивитися чудову виставу. І тільки я, як завжди, буду валятися на столі й нічого не побачу. А навіщо я вам потрібен? Ось я лежу, іноді на столі, іноді за вухом, іноді в кишені. Мною можна щось стерти. Олівець, наприклад, або... А ні, тільки олівець ... І в цьому моє призначення? Знищувати творіння митця, залишаючи непотрібні катишки? І все? У цьому моя ціль? А я ще й гумовий! Так, гумовий! І що далі? Шини теж гумові, і шайба, і жуйка теж. Чим же я від них відрізняюсь?

Ой! Він знову мене взяв... Що, знову знищувати? Я бачу ці лінії – складники малюнка. Я бачу сукню... Але стоп! Я її вже бачив! Я вже це стирав... Цей малюнок... він змінився... він перетворився на розкішну сукню! Прекрасну, витончену, немов для принцеси!

Мене підносять до паперу. Лоскотно... Мене знов забрали в кишеню. Але що це було? Раніше я вбивав цей малюнок! Але тепер він став кращий! Живіший... А може, я зовсім не вбивав? Може навпаки – життя дарував? Та ні. Я не зміг би. Адже я просто маленький шматок гуми. Майстер може обійтись і без мене.

Але він шукав мене, коли я губився. Він нервувач, коли я зламався! Він радів, коли знайшов мене! Малюнок став гарніший! З'явилася чарівна сукня! А може, її сьогодні вдягне актриса, коли буде грати принцесу? Лінії, лінії, які я вбив, – вони змінилися! Я подарував їм життя! Я подарував їм нове життя! Я подарував малюнку нове життя! Напевно, я потрібен майстру! Я потрібен театру!

(За матеріалами <https://www.facebook.com/watch/?v=3874115509340669>)

НОТНИЙ ДОДАТОК

ПІСНЯ ПРО КИЇВ

Музика *І. Шамо* вірші *Д. Луценка*

Спокійно, тепло

Гра - є мо-ре зе - ле - не, ти - хий день до - го - ра. До - ро - ги - ми для
ме - не ста - ли схи - ли Дніп - ра. Де ко - ли - шуть - ся ві - ти за -
ко - ха - них мрій... Як те - бе не лю - би - ти, Ки - є - ве мій!

2. В очі дивляться канни,
Серце в них переллю.
Хай розкажуть коханій,
Як я вірно люблю.
Буду мріяти й жити
На крилах надій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

3. Спить натомлене місто
Мирним, лагідним сном.
Ген вогні, як намисто,
Розцвіли над Дніпром.
Вечорів оксамити,
Мов щастя прибій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

КОЛИСКА МАЙБУТТЯ

Музика і вірші *В. Дроботенка*

За-чер-пну я у до-ло-ні криш-та-ле-во-ї во-ди. По тра-ві прой-ду бо-со-ніж,
за-ли-шу сво-ї слі-ди. Сві-жий ві-тер за-ко-ли-ше у ко-лис-ці май-бут-тя.
Приспів
І ні-ко-ли не за-ли-шить у-про-довж мо-го жит-тя. Візь - му-з со-бо-ю піс-ню по-ля,

що ма-ти вчи-ла зран-ніх літ, і на зо-рі шу-ка - ти до - лю

1. пі-ду за мрі-я-ми у світ. Візь - пі-ду за мрі-я-ми у світ.

2. Білі хмари, мов вітрила, кличуть в зоряний політ,
Виростають, руки-крила, і несуть в незнаний світ!
Лиш надія не згасає, що повернемося знов!
Нас в житті оберігає віра й батьківська любов! *Приспів.*

ХАЙ ІНЕЄМ ВСМІХАЄТЬСЯ ЗИМА

Музика та вірші І. Танчака

У - же кра-су - ні лі - со - ві за - па - лю - ють вог - ні і Но - вий рік, і

Но - вий рік і - де по всій зем - лі. Круж - ля ла - па - тий бі - лий сніг не-

1. се в наш дім ди - ва. Хай і - не - ем, хай і - не - ем всмі - ха - єть - ся зи - ма.

32 2. Хай ха - єть - ся зи - ма. А...

41

2. Прийшло Різдво, горять свічки, і на столі кутя.
Не зупинить і не вернуть листки календаря.
Приспів
3. Задумане хай збудеться, біда хай обмине,
Погане хай забудеться, нехай добро прийде.
Приспів

ПОБАЧИТИ БАРОКО

Музика А. Олейнікової вірші Л. Ратич

Ви - гад - ли-ве ба - ро - ко ми взя - ли не - на - ро - ком, і
ча б кра-єч - ком о - ка по - ба - чи-ти ба - ро - ко, щоб

вже не-ма спо - ко - ю, нас тяг - не ман - дру-вать. Хо -
цю кра-су чу - до - ву нам завж-ди па - м'я - тать.

Приспів
- Ми буд-ем ман-дру-ва-ти, щоб див-ний світ піз-на-ти: всі сти-лі та е-
по - хи, пра-дав-не і но ве. Скар-бів все-світ-ню каз-ку май-
бут-ньо-го під-каз-ку по - ба-чим, зро-зу - мі-єм, і в ча-сі збе-ре-жем.

2. Краса дорогоцінна,
Мудрована і дивна,
Що пишна і парадна –
Яскравість кольорів.
Бароко ти, бароко, –

То музика висока,
Орнаменти і барви,
Прославлення майстрів.
Приспів

ВСЯКОМУ ГОРОДУ НРАВ І ПРАВА

Музика та вірші Г. Сковороди

Рухливо

Вся-ко-му го-ро-ду нрав і пра - ва, вся-ка і - мі - є свій

ум го - ло - ва, вся-ко - го при-хо - ті во-дять за

ніс, вся - ко - го ма-нитьк на - жи - ві свій біс.

ЗМІСТ

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!	3
--	---

ВСТУП	4
-------------	---

Розділ I. Мистецькі образи античності та середньовіччя

Гармонія та досконалість Еллади	12
Гармонія та досконалість Еллади	16
Велич і могутність Давнього Риму	20
Велич і краса мистецтва Візантії	24
Русь-Україна – могутній взірєць нашого майбутнього	28
Мій дім – моя фортеця	32
Епоха лицарства та романтики	36
Архітектура, що лине до небес	40
Колорити середньовіччя	44
Ідеали та образи ренесансу	48
Ідеали та образи ренесансу	52
Художній світ Північного відродження	56
Звукова палітра ренесансу	60
Перевір свої досягнення	64

Розділ II. Мистецькі образи Нового часу

Бароко для величі і слави	68
Світ людини бароко	72
Музичне мереживо бароко	76
Перлини українського бароко	80 та 84
Музика українського бароко	88
Секрети галантного стилю	92
Урівноважена гармонія архітектури класицизму	96
Живописні образи класицизму	100
Краса і впорядкованість гармонії співзвуч	104
Романтичні образи в мистецтві	108
Музика романтиків	112
Романтизм в особистостях	116
«Правда життя», або Реалістичний стиль у мистецтві	120
Реалістичні образи на сцені	124
Естетика реалізму: правда в деталях	128
Між минулим і сучасністю	132
Перевір свої досягнення	136
Словник мистецьких термінів і понять	138
Додаток	140
Нотний додаток	141